

**UNIVERZA V MARIBORU
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Oddelek za likovno umetnost**

DIPLOMSKO DELO

Mojca Benčina

MARIBOR, 2010

**UNIVERZA V MARIBORU
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Oddelek za likovno umetnost**

Diplomsko delo

**TONE KRALJ IN POSLIKAVE CERKVA NA
SLOVENSKEM PRIMORSKEM**

Mentorica:

Izr. prof. dr. Marjeta Ciglenečki

Kandidatka:

Mojca Benčina

Maribor, 2010

Lektorica:

Irena Šinkovec, prof. slov.

Prevajalka:

Barbara Škerl, uni. dipl. prevajalec in tolmač angleškega jezika

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici prof. dr. Marjeti Ciglencečki za vso strokovno pomoč in svetovanje pri nastajanju diplomskega dela.

Velika zahvala gre vsem duhovnikom, ki so mi omogočili nemoten dostop v cerkvene objekte.

Iskrena hvala mojemu fantu Mateju, vsem domačim in prijateljem, ki so me spodbujali in pomagali ter verjel vame in v moje delo.

Hvaležna sem tudi vsem ostalim, ki so mi pri nastajanju diplomske naloge na kakršenkoli način pomagali.

IZJAVA

Podpisana Mojca Benčina, roj. 25.6.1986 v Šempetru pri Gorici, študentka Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, smer likovna pedagogika, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom Tone Kralj in poslikave cerkva na slovenskem Primorskem pri mentoriciizr. prof. dr. Marjeti Ciglenečki avtorsko delo. V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Maribor, 13. 12. 2010

Mojca Benčina

POVZETEK

V diplomski nalogi želim predstaviti Toneta Kralj in njegove cerkvene poslikave na slovenskem Primorskem. Tone Kralj je od začetka dvajsetih do poznih šestdesetih let na Primorskem ustvaril gigantski likovni opus, s katerim je skušal utrjevati slovensko nacionalno zavest na območju, ki je po letih 1918 pripadalo Italiji. Poslikal je več kot štirideset cerkva. Doslej še ni bil narejen sistematičen popis vseh Kraljevih poslikav na Primorskem, česar se loteva pričujoča diplomska naloga. Za okvir topografskega popisa si jemlje slovenske državne meje, v interpretaciji pa skuša naloga odpreti vprašanje stilnega razmerja obravnavanih del.

Na začetku naloge na kratko predstavim Kraljevo umetniško pot, začetek cerkvenega slikarstva in takratno zgodovinsko dogajanje. V nadaljevanju obravnavana dela razdelim na tri poglavja glede na slikarjev stilni razvoj. Namen naloge je narediti sistematičen popis poslikav na slovenskem Primorskem in jih interpretirati glede na ikonografska izhodišča.

Ključne besede: Tone Kralj, ekspresionizem, cerkvene poslikave, slovenska Primorska, svetniki, križev pot

SUMMARY

Tone Kralj and his church paintings in the Slovenian Littoral are presented in the diploma. From the early 20s to the late 60s Tone Kralj created a gigantic artistic opus in the Littoral region with which he tried to strengthen the Slovenian national consciousness in the area which has belonged to Italy from 1918. He has painted more than forty churches. Till now no systematic list of his paintings in the Littoral region has been made and is thus undertaken in this diploma. Slovenian national borders represent a topographical frame and the question of stylistic proportion of the discussed works is dealt with in the interpretation. At the beginning of this paper Kralj's artistic path, the beginning of church painting and the historical action at that time are presented. Further, I divide the discussed works in three chapters according to the painter's stylistic development. The aim of the paper is to create a systematic list of paintings in Slovenian Littoral and to interpret them according to their iconographic origin.

Key words: Tone Kralj, expressionism, church paintings, Slovenian Littoral, saints, Stations of the Cross

KAZALO

1 UVOD	1
2 ŽIVLJENJE IN DELO TONETA KRALJA (1900- 1975)	2
3 O KRALJEVI UMETNIŠKI POTI	3
3.1 ZGODOVINSKE OKOLIŠČINE 20. STOLETJA	4
3.2 CERKVENO SLIKARSTVO V OPUSU TONETA KRALJA	5
4 TOPOGRAFSKI POPIS KRALJEVIH POSLIKAV V CERKVAH NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENSKE PRIMORSKE, NASTALIH MED OBEMA VOJNAMA	9
4.1 PREM, 1921, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. HELENE	9
4.2 VOLČE, 1926- 27, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. LENARTA	12
4.3 AVBER, 1927- 30, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. NIKOLAJA	15
4.4 TOMAJ, 1928- 30, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. PETRA IN PAVLA	21
4.5 MENGORE, 1930- 31, PODRUŽNA CERKEV MARIJINEGA IMENA	26
5 TOPOGRAFSKI POPIS KRALJEVIH POSLIKAV V CERKVAH NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENSKE PRIMORSKE, NASTALIH MED DRUGO SVETOVNO VOJNO	30
5.1 MOST NA SOČI, 1939- 40, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. LUCIJE	30
5.2 ŠENTVIŠKA GORA, 1941, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. VIDA	36
5.3 HRENOVICE, 1942- 43, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MARTINA	40
5.4 LOKEV, 1942- 43, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. NADANGELA MIHAELA	46
5.5 SLIVJE, 1943- 44, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MARTINA	51
5.6 DEKANI, 1944, ŽUPNIJSKA CERKEV MARIJINEGA VNEBOVZETJA	55
5.7 SOČA, 1944, PODRUŽNA CERKEV SV. JOŽEFA	59
5.8 TRENTA, 1945, PODRUŽNA CERKEV MARIJE DEVICE LAVRETANSKE	63
6 TOPOGRAFSKI POPIS KRALJEVIH POSLIKAV V CERKVAH NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENSKE PRIMORSKE, NASTALIH PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	65
6.1 ILIRSKA BISTRICA, 1954- 55, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. PETRA	66
6.2 MIRENSKI GRAD, 1957- 59, ŽUPNIJSKA CERKEV ŽALOSTNE MATERE BOŽJE	69
6.3 VRTOJBA, 1957, ŽUPNIJSKA CERKEV SRCA JEZUSOVEGA	76
6.4 BREGINJ, 1958, CERKEV SV. NIKOLAJA	85
6.5 OPATJE SELO, 1958, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. ANDREJA	87
6.6 PODGRAJE, 1958- 59, ŽUPNIJSKA CERKEV KARMELSKE MATERE BOŽJA	89
6.7 ŠMARTNO V BRDIH, 1960, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MARTINA	99
6.8 ŠTURJE, 1960, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JURIJA	106
6.9 TRNOVO PRI ILIRSKI BISTRICI, 1961, PODRUŽNA CERKEV SV. JURIJA	112

6.10 GORJANSKO, 1963, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. ANDREJA.....	114
6.11 BUKOVICA 1964, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. LOVRENCA.....	118
6.12 BILJE 1964, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. ANTONA PUŠČAVNIKA	120
6.13 SLAP PRI VIPAVI, 1967, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MATIJE.....	121
6.14 DORNBERK, 1969, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. DANIJELA.....	124
7 SKLEP	126
8 LITERATURA IN VIRI	128

1 UVOD

V diplomski nalogi želim predstaviti cerkvene poslikave Toneta Kralja na Primorskem. Tone Kralj je od začetka dvajsetih let do poznih šestdesetih let na Primorskem ustvaril velik likovni opus, poslikal je več kot štirideset cerkva; med njimi je tudi cerkev v mojem domačem kraju, v Šturjah (Ajdovščina). Med drugo svetovno vojno se je prav na poseben način vpisal v kulturno zgodovino Primorske. Čeprav je Dolenjec po rodu, je po srcu postal Primorec, saj se je Primorski posvetil v času njene najtemnejše zgodovine in ji ostal zvest do smrti. Rdeča nit zamisli je torej bila, zbrati podatke o cerkvenih poslikavah Toneta Kralja na slovenskem delu Primorske in jih predstaviti v obliki topografskega popisa s spremnim komentarjem.

Ker je Kraljevih cerkvenih poslikav na Primorskem zelo veliko, sem obseg omejila tako, da sem pozornost usmerila v poslikave na Primorskem, to je brez poslikav v zamejstvu. Poslikave izhajajo iz začetka dvajsetih let 20. stoletja. To so poslikave na suh omet, kasneje pa tudi poslikave na lesenitni podlagi, za kar se je Kralj odločil iz tehničnih in praktičnih razlogov. Cerkve so bile poslikane med obema vojnama, njihov skupni vsebinski imenovalc sta trpljenje in upanje na rešitev, podton so sicer med seboj razlikujoči se ikonografski motivi. Slogovno sledimo secesijsko elegantnim linijam, ekspresionističnim deformacijam teles in plastičnosti nove stvarnosti. Kralj je preli s stilnimi posebnostmi trpljenje Primorcev pod fašisti v slike, vlival je Primorcem vero v zmago dobrega in sporočal ljudem, naj vztrajajo v upanju na pravično rešitev. Kraljeve stenske slike vsebuje polno simbolike, čustev in želje po iskrenem dvogovoru z gledalcem. V njih najdemo predvsem prizore s svetniško vsebino, mistično snovjo in svetniške like. Snov je zajemal iz domačega, kmečkega življenja in se je z njo želel približati ljudski duši. Kraljeve poslikave v primorskih cerkvah so pripovedne, zanje so značilni številni liki, vendar se realistični elementi ne ujemajo povsem z resničnostjo, ampak so rezultat umetnikovega pogleda.

Kraljeve poslikave iz omenjenega obdobja so pomemben pomnik naše bližnje preteklosti, zato bi jih morali spoštovati in varovati. S pogledom Kraljevega opusa želim spodbuditi ponos na našo kulturno zakladnico in odgovornost za njeno ohranjanje, da nas bo spominjala na težke zgodovinske trenutke, na čas, ko je Kralj deloval na Primorskem.

2 ŽIVLJENJE IN DELO TONETA KRALJA (1900- 1975)

Tone Kralj, slikar, kipar, grafik, knjižni ilustrator, oblikovalec drobne obrti in notranje opreme, arhitekt, ukvarjal se je s poslikavami in preureditvami cerkva, se je rodil 23. avgusta 1900 v Zagorici na Dolenjskem, v kmečki družini, umrl pa je 9. septembra 1975 v Ljubljani.

Tone Kralj

V mladosti je imel Kralj rad umetnost, saj je izdeloval lesene kipce in bral knjige o umetnosti. Ljudsko šolo je obiskoval na Vidmu, gimnazijo pa v Ljubljani. Tone Kralj je svoje prvo likovno znanje pridobival od starejšega brata Franceta. Po klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano se je z deli prvič predstavil v javnosti. Umetniška pot bratov Kralj se je vsaj na začetku tesno prepletala. Z bratom Francetom je leta 1920 razstavljal v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani, kjer ga je opazil Rihard Jakopič in na njegovo priporočilo je bil sprejet na praško akademijo. Med letoma 1920 in 1923 je študiral kiparstvo v Pragi, kasneje pa se je izpopolnjeval na Dunaju, v Parizu, v začetku druge svetovne vojne pa v Benetkah. V Rimu se je izpopolnjeval v arhitekturi. Ta zvrst ga je stalno privlačevala in želel si je vsaj enkrat v življenju ustvariti celostno umetnino, da bi združil svoja arhitekturna, kiparska, slikarska in dekorativna stremljenja. Do konca dvajsetih let je tesno sodeloval z bratom Francetom, potem pa je razvil svoj stil. Z bratom je razstavljal v Ljubljani in tudi zunaj Slovenije: v Beogradu, Splitu, Sarajevu in na Dunaju. Pozneje so prišla njegova dela na mednarodne razstave. Kar trikrat zaporedoma (v letih 1926, 1928 in 1930) je bil sprejet na beneški bienale, kar mu je odprlo pot do

razstavljanja.¹ Leta 1928 se je poročil z Maro Kralj, ki je bila tudi sama umetnica in Francetova učenka na Tehnični srednji šoli. V tridesetih letih se je predstavil na številnih razstavah po Evropi in požel velik uspeh in hvalo. Izmed številnih razstav, na katerih se je predstavljal doma in v tujini – leta 1954 je ponovno sodeloval na beneškem bienalu – je potrebno izpostaviti retrospektivno razstavo. Ob 50-letnici umetniškega delovanja so Kralju priredili retrospektivno razstavo v Galeriji Božidarja Jakca v Kostanjevica na Krki. Kostanjevica na Dolenjskem mu je ostala stalni razstaveni prostor, kjer je tudi na ogled Kraljev opus od začetka do konca ustvarjanja.² Leta 1972 je prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo.³

3 O KRALJEVI UMETNIŠKI POTI

Tone Kralj je bil eden redkih slovenskih slikarjev, ki je v 20. stoletju nadaljeval kontinuiteto sakralne umetnosti, obvladoval velike zidne površine cerkvenih notranjščin, vseskozi pa beležil tragedije lastnega naroda in posameznika ter skušal postaviti vreden pečat domačemu ljudskemu izročilu.

Njegovo umetniško ustvarjanje lahko razdelimo na več stilnih obdobjih, ki se prepletajo med seboj. Milček Komelj je razdelil Kraljevo delo na štiri glavne smeri, in sicer secesija, ekspresionistično obdobje, kubizem (kjer sprejema samo nekatere elemente) in nova stvarnost.⁴ Predvsem pa je bil Tone Kralj ekspresionist⁵.

Začetno ekspresionistično obdobje obsega delo od 1920 do 1924. Kraljeva ekspresionistična umetnost temelji na razmišljanju o človekovem trpljenju, za kar ga je spodbudila zlasti prva svetovna vojna. V svojih interpretacijah pogosto izhaja iz svetega pisma, saj svetopisemske prisposobe uporablja za izražanje tedanjih aktualnih problemov. Kralj je sledil uveljavljenim svetopisemskim in svetniškim temam in jih izvrstno interpretiral. Svojim prvotnim, za ekspresionizem značilnim, motivom je kasneje dodajal še druge, socialne vsebine in žanre nove stvarnosti, angažirane podobe iz vojne in socialistične dobe, v nabožnih temah pa je sledil sporočilu zgodb. Nikoli ni opustil ekspresionističnega spoštovanja močnih osebnih stališč in oblikovnih rešitev primitivne

---

¹ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3.1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 6.

² http://www.galerija-bj.si/index.php/stalneRazstave/razstava/tono_kralj/, pridobljeno 14. 9. 2010.

³ Martin JAVNIKAR, *Primorski slovenski biografski leksikon*, Gorica 1993, str. 179.

⁴ Milček KOMELJ, *Ekspresionizem in nova stvarnost na Slovenskem*, Moderna galerija, Ljubljana 1986, str. 19.

⁵ Erika JAZBAR, Vojko MAKUC, *Ob 70-letnici poslikave cerkve v Pevmi*, str. 9.

umetnosti, ki poseduje nekakšen skrivnosten, prvinski in v osnovi poetičen jezik, lasten vsem kulturam.

Drugo obdobje obsega prehod od ekspresionizma k novi stvarnosti, približno od leta 1924 do 1927. Tu se ekspresionizem meša z novo stvarnostjo. Preko brata se je formalno in motivno seznanil s secesijo (dunajsko secesijo), kar je vidno na mehki in dekorativnosti najzgodnejšega ekspresionističnega slikarstva. Secesijskim dekorativnim elementom se pridružujejo deformacije. Kmalu jih je začel opuščati. Sledi tretje obdobje, uokvirjata ga letnici 1927 in 1939. Vmes se pojavi kubizem med geometričnimi elementi, in sicer v obliki ostrih zalomov. V plastični obravnavi predmetnosti ustvarja s svetlobo vzdušje mističnosti in se nagiba proti novi stvarnosti, ki je prav tako pustila pečat na nadaljnji razvoj Kraljeve umetnosti. Vse do druge svetovne vojne in še kasneje je gojil dediščino nove stvarnosti.⁶

Po vojni, po letu 1950, se je Kralj, kot piše Igor Kranjc, pa »/.../nekako ustalil tudi njegov umetniški razvoj. Preprosto ni šel več v korak s časom. Ko so iz umetnosti izginile teme, torej z začetki abstrakcije, je ostal Tone Kralj zvest samemu sebi. Čeprav je bil sam zase izviren mojster, si je izbral pot samohodca in za takraten čas tvegala oznako konservativnega ustvarjalca/.../«⁷ Na tem področju je nadaljeval svoje delo in stopal po že utečeni poti, ki je bila rezultat dotedanjih stopenj njegovega umetniškega razvoja.

3.1 ZGODOVINSKE OKOLIŠČINE 20. STOLETJA⁸

Na slovenskem naselitvenem prostoru, ob zahodni meji, je želela Italija na začetku 20. stoletja ta ozemlja pridružiti svoji državi. Italijanski glavni interesi so bili na vzhodni strani Jadrana, kjer je živela tudi italijanska manjšina. Zaradi italijanskega napada na Avstro-Ogrsko je postala zahodna meja med leti 1915-1918 najbolj izpostavljen in tragičen predel ozemlja, ker je po njem tekla soška fronta. Po premirju leta 1918 je italijanska vojska zasedla območja, ki jih je določil londonski pakt. Prišlo je do emigracij, ljudje so se s Primorske preselili na Kranjsko in Štajersko. Kulturno in politično življenje obeh dežel se je razgibalo. Na Primorskem je ostalo duhovništvo, ki je prevzelo pastoralno dolžnost in

---

⁶ Milček KOMELJ, *Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika: duhovno usmerjena umetnost dvajsetih let dvajsetega stoletja*, Ljubljana 1979, str. 90- 91.

⁷ Tone Kralj, *Retrospektiva*. 22. januar – 22. marec 1998, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 27- 28.

⁸ Povzeto po: Jože PIRJEVEC, *Slovenci in zahodna meja*, v: *Slovenci v XX. Stoletju*, Ljubljana 2001, str. 34-40.

angažiranje narodne identitete. Razmejitev Italije in Kraljevine SHS je predstavljala rapalska pogodba leta 1920. Leta 1922 je prevzel oblast fašizem in začelo se je uničevanje Slovencev z državnimi zakoni in predpisi (uprava, šolstvo, jezik, cerkev, poitalijančevanje imen...). Za Italijane smo bili manjvredni, ker nismo imeli svoje zgodovine, narodne kulture in narodne zavesti. Na Tržaškem in v Julijski krajini se je fašizem trdno zakoreninil, saj je bilo zaradi prisotnosti Slovencev ozračje nabito z nacionalizmom. Ljudje so se začeli izseljevati v tujino zaradi fašističnega nasilja, revščine in brezposelnosti. Fašisti so nad slovenskim prebivalstvom izvajali nasilje. Slovensko in hrvaško duhovščino so preganjali zaradi verskih obredov v maternem jeziku. Razvilo se je gibanje TIGR (sestavljeno iz kratic krajev: Trst, Istra, Gorica, Reka). Hoteli so pridobiti svobodo, ohraniti materni jezik in združiti Primorsko z Jugoslavijo. TIGR je obstajal v letih 1927-1941.

Na začetku druge svetovne vojne so znova odprli vprašanje slovenske zahodne meje. Slovensko ozemlje so si razdelile Nemčija, Madžarska in Italija. Jugoslovanska vlada si je želela priključiti Istro, Trst in Julijsko krajino. 1. maj 1945 velja za osvoboditev Primorske, saj so partizani osvobodili Trst, Gorico, Čedad in Trbiž. Istega leta se je moral Tito umakniti iz Trsta in iz ostalega dela Julijanske krajine. Po končani drugi svetovni vojni so Julijsko krajino razdelili na cono A pod Zavezniško vojaško upravo Anglo-Američanov in vzhodno cono B pod Vojaško upravo Jugoslovanske armade. Šele leta 1947 so podpisali z Italijo mirovno pogodbo o poteku zahodne meje, ki pa ni bila dokončno začrtana. Trst ni bil priključen niti Italiji niti Jugoslaviji, zato so ustanovili STO (Svobodno tržaško ozemlje). STO je obsegalo obalo Jadranskega morja od Devina do Novigrada. Leta 1947 Slovenija še ni imela izhoda na morje. Premikanje meje je povzročilo izseljevanje Italijanov s predelov, ki so pripadali Jugoslaviji.

Leta 1954 je Trst prišel pod Italijo. Tako je Slovenija dobila izhod na morje in Okraj Koper, izgubila pa Trst. Sloveniji so priključili območje z italijanskim prebivalstvom v mestih Koper, Piran in Izola.

3.2 CERKVENO SLIKARSTVO V OPUSU TONETA KRALJA

Med delovanjem Toneta Kralja je bila Primorska že pod italijansko okupacijo. Prepovedano slovensko besedo naj bi nadomestila slika. Tako je nastala cela vrsta notranje preurejenih cerkva. V bistvu so skoraj vse Kraljeve cerkvene poslikave na Primorskem, na

zahodnem robu slovenske zemlje, ki ga je Italija zasedla po prvi svetovni vojni. Primorska je postala za slikarja Toneta Kralja druga domovina, kjer se je njegova umetnost resnično opirala na čas in postala kritika in obtožba vseh krivic in preganjanja, ki smo jih bili deležni pod fašizmom. Ko je Kralj poslikal svojo prvo cerkev na Goriškem, je bil deležen kritik in negodovanja, kar je bilo do neke mere razumljivo, ne pa sprejemljivo. S svojim inovativnim slikarstvom, ki je bilo pravo nasprotje dotedanjemu akademizmu in epigonstvu, je pri nekaterih umetniško manj pripravljenih in dojemljivih krogih zbudil zgražanje in nezaupanje, kar pa ni imelo negativnih posledic za umetnikovo ustvarjanje na Primorskem. Takratna primorska duhovščina je v Tonetu Kralju takoj zaslutila zaveznika, ki lahko s sliko pove to, kar beseda ni smela več. Tako je Kralj postal zaveznik božje besede in v javnosti nasilno utišane slovenske besede.

Tone Kralj je bil močna osebnost z izostrenim občutkom za moralne in etične vrednote. Te odlike se tako silovito prepletajo v njegovih značajskih in poklicnih potezah, da ni mogoče ločiti umetnika od človeka. Kralj je svojo lestvico vrednot prav gotovo še bolj izoblikoval tudi po izkušnjah in spoznanju nesmiselnih grozot prve svetovne vojne, zaradi katerih je tako živo občutil duhovno in fizično stisko človeka. Med »pohodi« po Primorski se je ta občutek v njem še okrepil, saj je lahko vsak dan sproti sešteval teptanje najosnovnejših človekovih pravic Primorcev. V duhovnem smislu je skušal s svojim umetniškim jezikom in z vsebino svojih del posredovati ljudem sporočilo, da je vsako trpljenje na koncu le okronano z zmago, zato je vredno kljub trpljenju vztrajati. S tem se je Kralj brez besed povezal s Primorci, ki so, ne glede na svetovni nazor, videli samo enega sovražnika: fašizem. Sledovi uničevalne fašistične politike, ki je Italija ni nikoli priznala in se zanjo ni nikoli opravičila, so med Primorci še danes. Kralj je s svojim delom tudi sebe postavljaj v nevaren položaj in prav neverjetno se zdi, da se v vseh dolgih letih med obema vojnama in med drugo svetovno vojno ni zapletel v nevšečnosti.

V Kraljevem opusu najdemo svetopisemske teme, ki zavzemajo pomembno mesto, kar je sicer značilno za ekspresionistično slikarstvo⁹, vendar gre pri Kralju za stalnico, ki je prisotna tudi kasneje. Versko motiviko najdemo že v zgodnjih delih, leta 1921 je pripravil Tone z bratom načrt za poslikavo cerkve v Dobropoljah, ki ni bil nikoli uresničen.

V primorskih cerkvah so poslikave poglavje zase, tja se je večkrat vračal in tam je za sabo pustil globoko sled, in sicer v več kot 40 cerkvah.

---

⁹ Erika JAZBAR, Vojko MAKUC, *Ob 70-letnici poslikave cerkve v Pevmi*, str. 10.

Med cerkvenimi poslikavami so ikonografsko zanimive zlasti tiste, ki so nastajale pred drugo svetovno vojno in med njo. Koršič Zorn govori o ikonografiji »/.../ ki jo je Kralj preoblikoval v sporočilno simboliko, od svetnikov vesoljne Cerkve do prvih krščanskih mučencev, od prepovedanih slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda do Slovencev Slomška in Barage, od življenja svetnikov do Križevih potov, od vragov, preoblečenih v tlačitelje, do tolažilnih angelov. Ta je nagovarjala ljudstvo, ga tolažila, bodrila k vztrajnosti, navdajala z upanjem v boljšo prihodnost.«¹⁰ Svetopisemski motivi se prepletajo z aktualno vojno tematiko. Kralj je na Primorskem doživel neljube dogodke, vendar se je na Primorsko rad vračal.

Kraljeva dela v cerkvah so povezana s časovnim nastajanjem: poslikave v cerkvah, ki so nastajale med obema vojnama, je v ospredju predvsem trpljenje slovenskega naroda v enem najtežjih obdobjih, v času fašistične strahovlade, kjer je umetnik s svojo likovno govorico vlival vero in upanje v pravično rešitev, v zmago dobrega. Temu primerno je tudi slogovno izražanje, razpeto med secesijsko elegantnostjo linij, ekspresionistično deformacijo teles in plastičnostjo nove stvarnosti. Cerkve, poslikane po vojni, pa so prežete s svetopisemskimi prizori, v ospredju predvsem mistično podoživljanje.

Erika Jazbar ugotavlja v Kraljevem slikarstvu v primorskih cerkvah, da »... najdemo epizode na enostaven in jasen način zamišljene, barve so svetle, figure so izrisane na jedrnat in ekspresiven način, drže so usmerjene in se oddaljujejo od težke vsakdanjosti, rasejo iz doživljanja bibličnih motivov ter se nagibajo k idealističnem realizmu. Figure so zarisane plastično, monumentalne velikosti pa poudarjajo duhovnost svetnikov in drugih figur. Vendar se tudi v monumentalnosti ohranja naravnost, dogajanje je linearno, sproščeno in uravnoteženo. Figure se med sabo precej razlikujejo, saj je umetnik iskal raznolikost v izrazu, drži, obrazih in kretnjah. «¹¹ Kot piše Erika Jazbar o Kraljevem oblikovanju prostora in arhitekture, »/.../ je nakazano z nekaj elementi, v njih ni nič nenavadnega, občutek, ki ga imaš, ko se vanje zagledaš, je topla atmosfera. Arhitektonski elementi so shematizirani in v glavnem v ozadju, poenostavljeno kompozicijsko ogrodje pa posreduje harmoničnost in umirjenost. Okolje, ki obdaja figure, je namenoma prazno, tako da se gledalčeva pozornost usmerja na samo figuro. Obleke so preproste in stilizirane ter ne otežujejo kompozicije, saj se slikar ne ustavlja pri podrobnostih.«¹² Poslikave so nastale

---

¹⁰ Verena KORŠIČ ZORN, *Umetnost 20. stoletja na Goriškem in v Posočju*, Gorica 2009, str. 146.

¹¹ Erika JAZBAR, Vojko MAKUC, *Ob 70-letnici poslikave cerkve v Pevmi*, str. 11.

¹² Erika JAZBAR, Vojko MAKUC, *Ob 70-letnici poslikave cerkve v Pevmi*, str. 11-12.

kot odprta knjiga, po kateri lahko ponovno sežeš in si jo v celoti ogledaš, to je od prvega do zadnjega prizora.

Prvo vabilo za obsežno cerkveno poslikavo je dobil že kot dvajsetletni mladenič na Premu, leta 1921¹³, nato so ga povabili v Volče, kjer je slikal leta 1926-27. Po predhodnih neuspehih za cerkvene poslikave v osrednji Sloveniji ga je Primorska sprejela za umetnika. Kasneje pa se je njegova pot cerkvenega slikarja začela strmo vzpenjati. V Avberju je poslikal cerkev v letih 1927-28.¹⁴ Od tu je šel v Tomaj, 1928-30, Mengore 1929, Sv. Višarje 1938*, Katinara 1931*, Pevma 1934*.¹⁵ V najhujšem divjanju druge svetovne vojne so nastajale poslikave na Mostu na Soči, 1939-40. Zaradi vzbujene pozornosti pri fašistični policiji se je umaknil v Benetke. Po letu 1941 se je nadaljevala vrsta poslikav na Primorskem, v kateri je Kralj dosegel vrhunec. Ob začetku druge svetovne vojne se je vrnil na Primorsko, kjer je, s prekinitvami, slikal po cerkvah do konca vojne: Šentviška Gora 1941, Hrenovice 1942-43, Lokev pri Divači 1942-43, Slivje 1943-44, Dekani 1944, Soča 1944, Trenta 1945.¹⁶ 1944 mu je okupator zaplenil atelje, ker je v njegovi hiši odkril bunker. V povojnem obdobje so ga ponovno pritegnile poslikave cerkvenih notranjščin: Opatija 1952*, Hrenovice 1954-57, Ilirska Bistrica 1954-57, Vrtojba 1957, Mirenski Grad 1957-58, Klana 1957-58*, Orlec na Cresu 1958*, Trebče 1958*, Breginj 1958, Opatje selo 1958, Podgraje 1958-59, Pesek 1959*, Šmartno v Brdih 1960, Šturje 1960, Sv. Višarje 1960*, Bilje 1960, Bukovica 1960, Trnovo pri Ilirski Bistrici 1961, Gorjansko 1963 in 1967, Kapela šolskih sester v Trstu 1964*, Štandrež 1965*, Slap pri Vipavi 1967 in Dornberk 1969.¹⁷ Ostajal je pri svojem osebнем slogu, pri tem pa je postajal manj sočen, linija se je umirila, plastičnost se je umaknila k opisnemu realizmu, ki se bolj približuje ljudskemu pripovedništvu.¹⁸

---

¹³ Verena KORŠIČ ZORN, Gosta z Dolenjskega: Tone Kralj in Franc Gorše, v: *Umetnost 20. stoletja na Goriškem in v Posočju*, Gorica 2009, str. 143.

¹⁴ Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 6.

¹⁵ Erika JAZBAR, Vojko MAKUC, *Ob 70- letnici poslikave cerkve v Pevmi*, str. 5.

¹⁶ Erika JAZBAR, Vojko MAKUC, *Ob 70-letnici poslikave cerkve v Pevmi*, str. 6.

¹⁷ Martin JAVNIKAR, *Primorski slovenski biografski leksikon*, Gorica 1993, str. 179-181.

¹⁸ Označeno z zvezdico ne sodi v podroben opis, ker se ne nahaja na slovenskem ozemlju.

4 TOPOGRAFSKI POPIS KRALJEVIH POSLIKAV V CERKVAH NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENSKE PRIMORSKE, NASTALIH MED OBEMA VOJNAMA

V obdobju med obema vojnama je Tone Kralj posegal v sakralne notranjščine, predvsem baročne arhitekture. Za prvo obdobje delovanja je značilno, da je že poslikaval cerkve v monumentalnem ekspresionizmu. To velja že za cerkev sv. Helene na Premu. Po petletnem premoru na tem polju ustvarjanja je nadaljeval s poslikavami v Volčah, Avberju, Tomaju in Mengorah. Za Volče, Avber in Tomaj je značilno, da je sledil idejam nove stvarnosti iz druge polovice dvajsetih let.¹⁹ Igor Kranjc je poslikave označil za najčistejše primere monumentalnih novostvarnostnih poslikav, s katerimi se je »/.../ Tonetu Kralju v cerkveni notranjščini posrečilo ustvariti individualno, izvorno slikarsko prakso, kar je že v svojem času postal pojem mojstrstva v tej umetniški zvrsti/.../«²⁰

Posebno značilnost, ki se je izrazila pri cerkvenih poslikavah in jo je Komelj poudaril, je »/.../ standardni ikonografski motivi, pojmovani docela subjektivno/.../«²¹ V tridesetih letih se je Kralj v celoti posvetil realističnemu slikarstvu z zemeljskimi toni in motivi kmečkega življenja. Komelj ugotavlja, da vnaša Kralj v cerkvene poslikave »/.../ lirično ekspresijo zajetega slovenskega duha.«²²

V poslikavah, nastalih med obema vojnama, prevladuje jasna črta, natančna forma, jasna kompozicija, figure so plastične, stilizirane in tipizirane. Figure postanejo otipljive, pod cevastimi gubami jasno občutimo telesne dele, figure se podrejajo volumnu.

4.1 PREM, 1921, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. HELENE²³

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3959

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Ilirska Bistrica, Uradne objave (Primorske novice), št. 2/93-39, Uradne objave (Snežnik), št. 6/2000-3, stalna razglasitev do preklica.

¹⁹ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 19.

²⁰ Tone Kralj. *Retrospektiva*. 22. januar – 22. marec 1998, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 24.

²¹ Milček KOMELJ, Umetnost med obema vojnama, v: *Umetnost na Slovenskem, od prazgodovine do danes*, (ur. Irena Terenc- Frelj), Ljubljana 1998, str. 268.

²² Milček KOMELJ, Umetnost med obema vojnama, v: *Umetnost na Slovenskem, od prazgodovine do danes*, (ur. Irena Terenc- Frelj), Ljubljana 1998, str. 278.

²³ V času mojega obiska na Premu- julija 2010- so potekali postopki restavriranja.

Geografska lega: RS, Občina Ilirska Bistrica, naselje Prem.

Lega v naselju: Cerkev stoji na najvišji vzpetini, zahodno nad vasjo Prem, sredi pokopališča.

Prva cerkev svete Helene je bila ustanovljena leta 1633, sedanja pa leta 1865. Cerkev je pozidana v psevdoromanskem slogu, z izrazitimi baročnimi značilnostmi. Ohranjen je baročni spodnji del oltarja. V tlorisu si sledijo zvonik, pravokotna ladja in apsida, triosminsko zaključena. Ladja je obokana križno, apsida pa banjasto.

Tone Kralj je dobil leta 1921 naročilo za poslikavo cerkve. Cerkev je poslikal z motivi: v glavni apsidi sta sv. Mihael in Rafael²⁴, v dveh stranskih nišah ladje (v niši na desni strani sta sv. Ciril in Metod, na levi strani je Izaija in Marijino oznanjenje) in nad korom sta v dveh medaljonih naslikana sveta Cecilija in kralj David. Te freske niso bile narejene v fresko tehniki kot v drugih cerkvah, kjer je Kralj delal, temveč kar z oljnimi barvami na suh omet.²⁵ Pod to oljno barvo so se in se še vedno poslikave zaradi vlage uničujejo.

Poslikava v levi stranski niši, Oznanjenje, ni zanimiva le zaradi motivne zamisli, ki vključuje povezavo med Izaijevo prerokbo in njenim uresničenjem. Motiv slike ni tradicionalen, saj je namesto angela na desni strani prerok Izaija, ki sporoča o bodočem dogodku. Na levi je njegovo videnje, torej klečeča Marija, h kateri se spušča angel Gabrijel z lilijo v roki. Nad Izaijo je napis, ki napoveduje: *GLEJ, DEVICA BO SPOČELA - NJEGOVO IME BO EMANUEL*²⁶. Ta napis, povzet po Svetem pismu, vnaša Tone Kralj v kompozicijo. S tem se poveča ritmična kompozicija in spominja na vizualno poezijo.²⁷ Dekorativno sta naslikana lilija in oblaki.

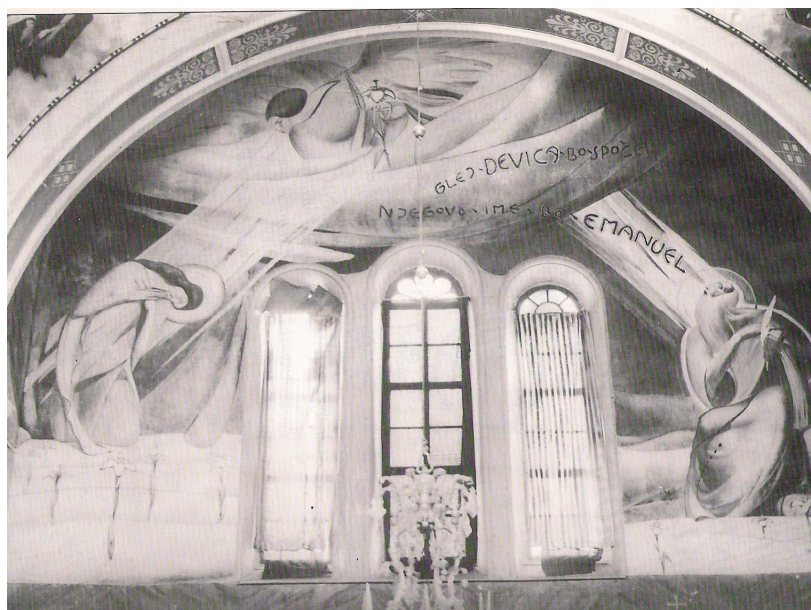
---

²⁴ Davor KERNEL, *Kras-Brkini poslikave Toneta Kralja*, Sežana 2003, str. 11.

²⁵ Tosja MAKUC KOZINA, Oris umetnosti Toneta Kralja na slikarskem, grafičnem in ilustrativnem področju, v: *Goriški letnik: zbornik goriškega muzeja 1985/1987, 12/14*, Nova Gorica 1987, str. 237.

²⁶ Mt 1, 23.

²⁷ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 15.

Oznanjenje²⁸

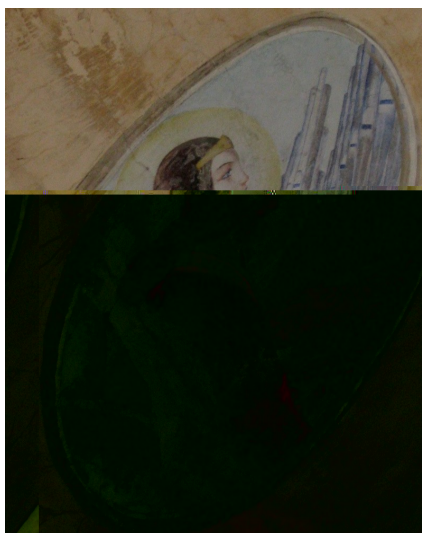
Na prizoru sv. Cirila in Metoda je Kralj med fašizmom izpostavil slovanska svetnika, ki veljata za začetnika slovanskega krščanstva. Ciril dviguje knjigo proti gorečemu križu, Metod jo stiska k sebi. Naslikal ju je kot ogromni in mogočni figuri. Modelacija svetnikov prekorači telesnost in plastičnost. Z dekorativnostjo tal in ozadja ter z valovanjem oblakov se oblikuje velik križ nad oknom, ki je obdan s plameni ognja.

Sv. Ciril in Metod

²⁸ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 4.

V Kraljevem delu je prisotna melodičnost linij, navdih je dobil v glasbi, zato je tudi naslikal Sveto Cecilijo, zavetnico glasbe z orglami, in Kralja Davida s harfo in ju umestil nad korom. Doprsno ju je postavil v medaljona. Modelacija je izražena v pastelnih odtenkih.

Sveta Cecilija z orglami

Kralj David s harfo

Premška poslikava predstavlja sintezo risarske stilizacije. Risarske oblike, niansiranje z barvo, se poigravajo s ploskovno stilizacijo in z monumentalnost dosega prefinjen izraz doživljanja resničnosti. Ekspresionisti niso več pristajali na izoliranost posameznih umetnostnih področij. Zanje je bilo značilno, da se ukvarjajo enako intenzivno s slikarstvom, kiparstvom, grafiko in risbo ter celo z arhitekturo, kajti posamezne likovne zvrsti so zanje le različne poti k istemu cilju. Pomembno je omeniti monumentalnost, saj prizora v nišah zavzemata velik, skoraj celoten prostor (približna velikost je 8 metrov). Poslikave so zasnovane v pastelnih tonih in obrisane z linijo.

4.2 VOLČE, 1926- 27, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. LENARTA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4112

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin, Uradno glasilo (Gorica), št. 5/90-146, 2/93-32 (ne velja), 6/93-70, 10/93-169, Uradne objave (Primorske novice), št. 35/2000-141, 15/2001-65, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, občina Tolmin, naselje Volče

Lega v naselju: cerkev stoji severozahodno, nad vasjo Volče.

Cerkev sv. Lenarta je bila prvič omenjena leta 1459. Baročna cerkev je bila leta 1921 preoblikovana in preorientirana v enoladijsko cerkev s kapelama; prezbiterij in zvonik sta na zahodu. Prezbiterij in ladja sta banjasto obokana.

Po nekajletnem premoru se je Tone Kralj leta 1927 vrnil na Primorsko in začel poslikavo cerkve v Volčah. Notranjščina je bila obnovljena po prvi svetovni vojni, za kar je Kralju dovoljevalo poslikavo na petih ločenih prizorih, pet oljnih slik na omet. Kralj je v prezbiteriju upodobil sv. Petra in Pavla ter sv. Cirila in Metoda; slikanje teh svetnikov je bila priljubljena Kraljeva tema.²⁹ Slavoločno steno je okrasil s celopostavnimi angeli, ob straneh in zgoraj, v ločnem delu pa z angelskimi glavicami na oblaku; v stranskih kapelah, v ladji, sta oltarni sliki z motivoma Marije z detetom in Srce Jezusovo; pod pevskim korom, levo od vhoda, nad krstnim kamnom, je motiv krsta.³⁰ Poslikave so narejene kot oljne slike na omet.

Slovanska svetnika Ciril in Metod sta enakovredna apostoloma Petru in Pavlu, kar pomeni, da sta izenačeni vera in nacionalnost.³¹ Figure so upodobljene v dvojicah na steni za oltarjem in delujejo elegantno in nadzemeljsko. Vsi štirje svetniki stojijo na oblakih, ki se rahlo poglobljajo in nam dajo občutek prostora.

---

²⁹ Slikanje Petra in Pavla je, poleg te v Volčah, upodobil še v Tomaju itd., Cirila in Metoda pa na Premu, Avberju, Hrenovicah itd.

³⁰ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 33.

³¹ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 108.

Ciril in Metod

Peter in Pavel

Marija z detetom v naročju je upodobljena na prestolu iz oblakov, njen svetniški sij se širi v mavrico. Pod njo so veduta razrušenih Volč. Na sliki Srce Jezusovo je Jezus sredinsko upodobljen in tolaži okoli sebe zbrane ljudi. Te štiri figure (prostitutka, mati z otrokom, invalid in slepec) so klečeče in prosijo Jezusa. Obe sliki pripovedujeta o upanju in božji ljubezni. Vrh sten, za oltarjema, je dodal še po dva angelca z napisnim trakom.

V poslikavi krsta imamo na bregu stoječega Janeza Krstnika, ki krščuje Jezusa. Nad njim je upodobljen golob. Na prizoru so tudi realistični detajli. V prizoru krsta je Kralj poistovetil reko Jordan s personifikacijo Soče.³²

---

³² Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 109.

Marija z Detetom v naročju

Krst

V primerjavi s Premom je Kralj v Volčah dosegel novo stopnjo. V teh letih je z obratom v novo stvarnost prišlo do stilnih sprememb. Pojavljajo se elementi, ki postanejo stalnica v Kraljevem umetnostnem izražanju: jasna risba, preprosta, pregledna kompozicija, razumljiva in na bistvo sporočila omejena pripoved, plastično oblikovanje figur (pri nekaterih obrazih se že nakazuje Kraljev značilen lepotni tip, kakršen se dolgo pojavlja v njegovih cerkvenih poslikavah) in realno oblikovan prostor. Prevladujejo rjavkasti odtenki. V prezbitteriju deluje svetlo zaradi belih in modrih angelov, medtem ko so barve v ladji živahnejše in pri krstu umirjene, v zemeljskih tonih.

4.3 AVBER, 1927- 30, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. NIKOLAJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3553

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana, Uradne objave (Primorske novice), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 (popravek), stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Sežana, naselje Avber.

Lega v naselju: cerkev stoji sredi vasi Avber.

Cerkev je prvič omenjena 1450. Sedanja stavba je bila zgrajena v letih 1633-34, v letih 1784-86 so njeno notranjščino prezidali v poznobaročnem slogu. Cerkev ima pravokotno ladjo, kvadraten prezbiterij s porezanimi vogali, na severni steni sta prizidana zvonik in zakristija. Ladjo delijo v tri pole pilastri, ki podpirajo visok zrcalni obok. Nad prezbiterijem je banjast obok. Glavni oltar, stranska oltarja, prižnica in rezljan stol v prezbiteriju so baročni.

Prezbiterij in ladjo je poslikal Tone Kralj v letih 1927 in 1928. V prezbiteriju so motivi sv. Nikolaja, sv. Cirila in Metoda. Sv. Luka slika devico Marijo, sv. Luka zdravnik in obglavljenje sv. Janeza Krstnika.³³ Prizori se nadaljujejo v lunetah pod ladijskem stropu, motivi so: vstali Kristus se prikaže Mariji, sv. Anton Puščavnik, Kristus sreča svojo mater, oznanjenje, sv. Jakob, starejši, in sv. družina ter sv. Peter pred Kristusom, upodobljen nad pevskim korom.³⁴

Na monumentalni steni prezbiterija, za oltarjem, je postavljen triptih sv. Nikolaja s Cirilom in Metodom. Osrednji prizor je sv. Nikolaj, zavetnik mornarjev, ki z iztegnjenim kazalcem deluje kot svetnik, celotna postava pa kaže jadro upanja potapljajoče se ladje. Svetnik prihaja po oblakih, pod njim je razburkano nevihtno morje, ki grozi, da bo pogoltnilo potapljajočo se barko. Z valovanjem morja je ustvaril dramatičnost in predstavil je prestrašene ljudi na barki, med njimi sta starec in mati z otrokom, ki si ga v strahu, da ga ne bi izgubila, privije k prsim. V tistem trenutku obupa se prikaže sv. Nikolaj in predstavlja upanje v nevihti. Potniki se obračajo k njemu z dvignjenimi rokami. Poleg sv. Nikolaja sta slovanska svetnika sv. Ciril in Metod. Oba svetnika stojita na oblaku, ki ustvarja prostor, za njima pa je velikansko sonce z žarki. Njuni pozi in poza Nikolaja so okamnele in negibne. Simetrični sliki ustvarjata s poslikavo izjemno monumentalno celoto. Sv. Ciril je upodobljen na levi strani. V rokah drži odprto knjigo in s prsti kaže na slovansko besedilo v glagolici. Ob njem je Kralj izkoristil polpilaster za besedilo iz Svetega pisma: *HVALITE GOSPODA VSI NARODI, KRALJEVSKI PSALMIST DAVID*³⁵. Na desni strani je upodobljen sv. Metod s patriarhalnim križem v levi roki in iztegnjenima prstoma na dvignjeni desnici. Poleg njega pa je napis: *ŽETEV JE VELIKA, DELAVCEV MALO, SV.*

---

³³ Davor KERNEL, *Kras-Brkini poslikave Toneta Kralja*, Sežana 2003, str. 5.

³⁴ Igor KRANJC, *Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem*, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 33.

³⁵ Ps 117,1.

EV. MATEJ³⁶. Prav tako kot na Premu so napisi v slovenščini. Zavedati se je treba, da so napisi nastali v času fašizma.

Sv. Nikolaj

Detajl razburkanega morja

Sveti Metod

Sveti Ciril

³⁶ Mt 9,37-38.

Na severni steni prezbiterija je slika, razdeljena na dva prizora, sv. Luka slika devico Marijo z Jezusom in sv. Luka - zdravnik. Izpostavila bi prizor sv. Luka, ki slika devico Marijo, v Luku prepoznamo slikarjev avtoportret. Upodobljen je s čopičem in paletto kot spodbujevalec narodne zavesti.

Sv. Luka, slika Devico Marijo z Jezusom in Sv. Luka zdravnik

Na južni steni ladje so prizori: vstali Kristus se prikaže Mariji, sv. Anton Puščavnik in Kristus sreča svojo mater. Na prvem prizoru Kristus razkazuje rane križanja, iz katerih veje svetloba. Marija kleči na kolenih in z razprtimi rokami sprejema Kristusa. Na njenih nogah je Veronikin prt. Zaradi Kraljeve čustvene izraznosti je ta motiv najbolj zgovoren, ker ga opredeljuje lirizem. Komelj ugotavlja, da je lirični izraz Kraljevega slikarstva najbolj prisoten, ko se Kristus pokaže Mariji (zaradi Veronikinega prta) in ko Kristus sreča mater.³⁷ Na naslednjem prizoru je Kralj uporabil več različnih barv, med rjavo se pojavljata še zelena in modra. Sv. Anton Puščavnik je postavljen sede, s knjigo pred seboj, med shematične skale, roke ima sklenjene v molitvi. Upodobljen je v premišljevanju in poglobljanju. Prizorišče dogajanja je v puščavi, kar je razvidno po žgočem soncu in kaktusih. Zadnji prizor na južni steni je poglobljen in je izpoved trpljenja, ki ga izražajo osebe na desni strani, ob pogledu na Kristusa. Osebe so skrčene zaradi žalosti, njihova telesa so v s-liniji.

³⁷Milčec KOMELJ, *Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika: duhovno usmerjena umetnost dvajsetih let dvajsetega stoletja*, Ljubljana 1979, str. 91.

Vstali Kristus se prikaže Mariji

Sv. Anton Puščavnik

Kristus sreča svojo mater

Na severni steni bi izpostavila Oznanjenje. Prizor Oznanjenja je Kralj postavil na dva dela, na zemeljskega in nebesnega. Angel prikazuje nebesa, Marija pa zemljo. Angel stoji na oblakih z lilijo v roki in nagovarja Marijo, ki je postavljena pred zaveso in se mu klanja. V roki drži odprto knjigo. Poleg nje je upodobljena lilija v cvetličnem lončku. Lilija v angelovih rokah je simbol deviškega spočetja Sina božjega, lilija v cvetličnem lončku je simbol neomadeževanosti z izvornim grehom.³⁸

Oznanjenje

Na zadnji steni ladje, nad pevskim korom, je upodobljen sveti Peter z apostoli pred Kristusom. Prevladujejo različni rjavi odtenki. Na stilizirani pokrajini je v prvem planu naslikan Kristus in pred njim klečeč Peter. V drugem planu so apostoli. Pod sliko je napis: *SPREGOVORIL JE SIMON PETER IN REKEL, TI SI KRISTUS, SIN ŽIVEGA BOGA*³⁹.

---

³⁸ Verena KORŠIČ ZORN, *Tone Kralj: cerkvene poslikave na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini*, Gorica 2009, str. 14.

³⁹ Mt 16,16.

Sveti Peter z apostoli pred Kristusom

Stenske slike v Avberju je Tone Kralj dokončal leta 1930. Celota je sestavljena s prizori, ki tečejo prek ladje do prezbiterija, vrhunca, velike podobe sv. Nikolaja za glavnim oltarjem. Umetnik se je v Avberju odmaknil v slogovnem pogledu, od začetnega ekspresionizma iz zgodnjih dvajsetih let v novo stvarnost. Igor Kranjc je v tej cerkveni poslikavi označil Kraljev slog z »/.../ novostvarnostno polnoplastično slikarsko modelacijo, medtem ko s kompozicijsko dinamiko ne taji svoje ekspresionistične umetniške izkušnje.«⁴⁰ Oblikovanje figur je postalo stilizirano in strogo, z jasno obrisno risbo in malo boljšo perspektivo pri upodabljanjem prostora. Barvna paleta je razširjena in živahnejša kot v prejšnjih poslikavah, kjer so bile barve svetle in pastelne. Tudi barve, povezane z novo stvarnostjo, so zaživele v odtenkih, on sicer od rjavkastih, rdečkastih, do rumeno-oker. Prizori so zamišljeni enostavno, brez kaosa, s čim manj figurami. Pri slikanju prizorov je Kralj uporabil arhitekturne danosti in tja vključil slike.

4.4 TOMAJ, 1928- 30, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. PETRA IN PAVLA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4071

Geografska lega: RS, Občina Sežana, naselje Tomaj.

Lega v naselju: cerkev stoji severno nad vasjo Tomaj.

⁴⁰ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 21.

Cerkev je prvič omenjena 1272, vendar so novo cerkev zgradili v gotski tradiciji v letih 1637--40. V tlorisu cerkve si sledijo prezbiterij z zakristijo na vzhodni strani, ladja in zvonik. Ladja je pravokotna, prezbiterij ima triosminski zaključek. Ladja se zaključuje z zrcalnim obokom, ki je okrašen z rokokojsko štukaturo. Prezbiterij je tripolni in obokan rombasto, v gotski tradiciji. Veliki oltar je v neoklasicističnem slogu, stranska oltarja pa v baročnem.

Tone Kralj je po naročilu tamkajšnjega župnika Albina Kjudra poslikal, v tehniki freske, prezbiterij in ladjo, to je v letih 1928-30. Ob velikem oltarju v prezbiteriju sta naslikana Rešitev sv. Petra iz ječe in Pridiga sv. Pavla. Štirje evangelisti in angeli so naslikani v obočnih poljih nad oltarjem. V ladji so prizori: Sveta Družina, Zadnja večerja, Neverni Tomaž in Slovenska družina ter Vnebohod in Marijino vnebovzetje na slavoloku.⁴¹

Med naštetimi motivi bi izpostavila slovensko družino. Prizor je postavljen v skromen interjer. Za mizo, pri molitvi, so zbrani: oče, mati in otroci. Oče ima v rokah rožni venec. Med njimi ni komunikacije, vsak je zatopljen v svojo molitev. Njihovi obrazi so mrki in utrujeni. Po skromnih oblačilih je razvidno, da gre za reveže. Na mizi ni večerje, kar najbrž pomeni, da so revni. Nad družino je upodobljen Bog, ki jih varuje v težkih trenutkih. S to sliko je Kralj izrazil pripadnost slovenskemu narodu.

Tako kot slovenska družina je tudi sveta družina žanrska podoba. Prizor je postavljen v mizarsko delavnico; razvidne so mizarske podrobnosti. Jožef se igra z malim Jezusom, Marija pa prinaša cajno s hrano. Osebe so v preprostih oblačilih. Oblikovanje prostora na tej freski, kot na Zadnji večerji, Nevernem Tomažu in Slovenski družini, kjer manjka sprednja stranica prostora. Zaradi manjkajoče stranice nam omogoča pogled v notranjost in v dogajanje.

---

⁴¹ Davor KERNEL, *Kras- Brkini poslikave Toneta Kralja*, Sežana 2003, str. 6.

Sveta družina

Slovenska družina

Zanimiva sta tudi prizora Rešitev sv. Petra iz ječe in Pridiga sv. Pavla. Zavetnika cerkve je Kralj postavil v prezbiterij in ju naslikal na monumentalen način. Rešitev se dogaja na stopnicah, ko apostol Peter že odhaja z angelom iz ječe. Na vrhu stopnic je speči stražar, vrata v ječo so odprta. Na desni se vidi detajl ječe, in sicer rešetke v jetniških celicah. Kralj namiguje na trpljenje ljudstva pod fašizmom s podobo zamreženih jetniških oken.⁴²

⁴² Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar- 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 109.

Prizor pridige navezuje Kraljevo navezanost na slovensko pripadnost. Sv. Pavla prepoznamo po zvitku papirja. Z uprtim prstom v nebo prosi rešitev za tiste, ki so v spodnjem delu kompozicije. Ta zbor ljudi je predstavljal v tistih časih jedro katoliške inteligence na Primorskem in se po likovni strani najbolj oddaljuje od običajne Kraljeve tipizacije obraznih tipov.⁴³

Rešitev sv. Petra iz ječe

Pridiga sv. Pavla

Neverni Tomaž in Zadnja večerja postavljata vprašanje do vere, in sicer posameznikovo voljo in hotenje do verovanja. Kralj prikazuje Tomaža, ki kleči pred Jezusom, se dotika njegovih ran in šele z dotikom veruje. Poleg so še ostali apostoli.

Zadnja večerja je trenutek Judeževega izdajstva. Prizor prikazuje apostole, zbrane okrog Jezusa, le Judež potihoma odhaja skozi leva vrata. En apostol sedi zraven Jezusa in ima glavo položeno na njegovo ramo. Na beli pogrjnjeni mizi je kelih z vinom in kruh.

⁴³ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 23.

Neverni Tomaž

Zadnja večerja

Za obdobje na prehodu iz dvajsetih v trideseta leta je že na prvi pogled opaziti, da so prizori zelo poenostavljeni, nepotrebnih in nepomembnih elementov ni, število oseb je minimalno, prav tako skoraj ni predmetov v prostorih. Figure so še vedno stilizirane, vendar formalno jasnejše. Kolorit je umirjen in toplih barv; prevladujejo rjavkasti odtenki.

Kralj vnaša v alegorične kompozicije vse več realističnih elementov.⁴⁴ V nasprotju s prejšnjimi cerkvami je prostor bolj realen in prepoznaven.

4.5 MENGORE, 1930- 31, PODRUŽNA CERKEV MARIJINEGA IMENA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4115

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin, Uradno glasilo (Gorica), št. 5/90-146, 2/93-32 (ne velja), 6/93-70, 10/93-169, Uradne objave (Primorske novice), št. 35/2000-141, 15/2001-65, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Tolmin, naselje Kozaršče

Lega v naselju: cerkev stoji severno nad vasjo Kozaršče, na griču Mengore.

Prva cerkvica na Mengorah je stala že leta 1480 kot utrdba pred Turki. To gotsko stavbo so morali že po triintridesetih letih (leta 1513) popraviti. Takratna cerkev je bila baročna stavba z dvema lesenima oltarjema. Med prvo svetovno vojno je bila porušena, leta 1930 pa so jo na novo sezidali. Obdržali so stare mere cerkve.⁴⁵ Ladja ima lesen strop, prezbiterij je banjasto obokan.

Leta 1928 je iz vojnih razvalin ponovno zablestela opremljena in obnovljena cerkev Mengorske Marije, z ekspresionističnimi poslikavami Toneta in Mare Kralj. Tone Kralj je za to cerkev naslikal križev pot in naredil osnutke za poslikavo prezbiterija in ladje.⁴⁶ Križev pot je naslikan na platno. Marino delo pa je slika v glavnem oltarju.

Križev pot je postavljen v ladjo, naslikan na platno in uokvirjen. Vsaka postaja nosi številko postaje. Figure so umeščene v stiliziran prostor, ki je omejen le na preproste stene arhitekture. Obrazi figur so narejeni v Kraljevem značilnem lepotnem tipu (oblika glave, robati nosovi, koničasto zaključeni). Kralj se je v tridesetih letih posvetil realističnemu

---

⁴⁴Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 23.

⁴⁵ Franci PETRIČ, *Slovenske božje poti*, Ljubljana 2008, str. 267.

⁴⁶ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 109.

slikanju z uporabo zemeljskih tonov barv,⁴⁷ ki so jasno uporabljene v Križevem potu. Prizori niso natrpani z ljudmi. Večinoma gre za osamljeno pot Kristusa in njegovega biriča. Pomembna vez povezovanja postaj je vrv, s katero je Jezus privezan, in je prisotna na potovanju do Golgote. Večinoma je vrv napeta, kar daje prizorom dramatičnost.

Na I. postaji, to je Jezus pred Pilatom, si Pilat umiva roke, v naročju ima palico, ki naj bi jo zlomil pred obsojencem, kar je bila navada pri Rimljanih. Jezus nam kaže hrbet in je sam na prizorišču, brez biriča. V upodobitvah II. postaje je Jezus prikazan ali že s križem ali ko ga sprejema. Na tem prizoru križ dvigujejo, Jezus pa čaka nanj z razprtimi rokami. Na III. postaji Jezus prvič pade. Z eno roko se oklepa križa, z drugo se podpira. Krut birič podkrepi padec tako, da Jezusa povleče z vrvjo nazaj tako močno, da so se mu napele mišice. Tri osebe na desni se dogodku smeji. Zanimiva je IV. postaja, kjer je Jezus v družbi Marije, Janeza Evangelista in Marije Magdalene, brez biriča. Ta prizor je liričen in ekspresiven zaradi žalosti. Brez biriča je tudi V. postaja, ko Simon nese križ. Glede na število oseb je ta prizor najmanjštevilen. S tem, ko Simon nese križ, postane nosilec vere. Kralj je poudaril upodabljanje mišic, ki so zelo izrazite pri Simonu. Pot se je obrnila v drugo smer na VI. postaji. Jezus in birič nam kažeta hrbet. Birič priganja z bičem Jezusa. Tretja oseba na sliki je Veronika, ki gleda proti nam in razkazuje prt z Jezusovo podobo. Dramatičnost prizora je prikazana v Veronikinem obrazu in izraža bridkost in sočutje. Jezus drugič pade pod križem na VII. postaji. Kralj se ni držal standardnega vzroka padca, ki naj bi bil kamen. Birič dviga križ, tako da se z nogo opira na Jezusa. Prizoru prisostvujeta še dve osebi. VIII. postaja je najmnožičnejša. Ponovno nam Jezus kaže hrbet in se z gesto in obrazom obrača k jeruzalemskim ženam, ki so različnih starostnih obdobij in sočustvujejo z Jezusom. Kralj je naslikal žene sede in stoje ter dal prizoru več dinamike. Na IX. postaji se dogajanje premakne z mesta. Pri tretjem padcu Jezus ostane Jezus, saj mu noben ne pomaga. Na prizor prihajajo trije vojaki, ki pa se ne zmenijo zanj. Prizorišče X. postaje je postavljeno na stilizirano goro. Kralj se drži tradicionalnega dejanja, ko so Jezusa slekli in mu dali piti vina z žolčem. V ozadju se valijo temačni oblaki. Ista rablja kot na X. postaji se pojavita na XI. Tokrat pribijata Jezusa na križ, ki je postavljen na tleh. Kralj se na XII. postaji odmika od tradicionalne razporeditve oseb. Na desni strani je Marija, na levi Janez Evangelist, manjka Marija Magdalena. Na križu je tabla z napisom - INRI. Evangelist Janez omenja napis na križu, ki ga je dal napraviti Pilat (INRI-Iesus=Jezus, Nazarenus=nazarenc, Rex= kralj, Iudaeorum=Judovski). XIII. postaja ne

---

⁴⁷ Milček KOMELJ, Umetnost med obema vojnama, v: *Umetnost na Slovenskem, od prazgodovine do danes*, (ur. Irena Terenc-Frelih), Ljubljana 1998, str. 278.

prikazuje snemanja s križa, temveč že snetega Jezusa v Marijinem naročju. Poleg so upodobljeni na belem prtu žebli in trnova krona. Križev pot se konča s XIV. postajo, ko Jezusa odneseta dva moža v grob. V ozadju se vidi Kalvarija.

I.- XIV. postaja križevega pota

5 TOPOGRAFSKI POPIS KRALJEVIH POSLIKAV V CERKVAH NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENSKE PRIMORSKE, NASTALIH MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Že pred izbruhom druge svetovne vojne so se začela tihotapska slikanja, ker je bila prepovedana slovenska beseda in jo je skušala nadomestiti slika. S policijo za petami je Kralj še bolj navdušeno slikal prizore z vpletanjem fašistov v podobe zla, za glavne motive si je izbiral slovanske svetnike.⁴⁸ Med drugo svetovno vojno so nastajale cerkvene poslikave na primorskem prostoru, od Mosta na Soči do Šentviške Gore, od Hrenovice do Lokve, od Slivja do Dekanov, od Soče do Trente. Pri teh stvaritvah je pripovednost ponekod večja, prav tako dekorativnost, kar je bližje ljudskemu okusu, prisotno je prehajanje v naturalizem in vse večje vključevanje podrobnosti v kompozicije. Prav zaradi vojne je umetnik vse bolj pozoren na detajle. Tone Kralj želi spodbuditi v gledalcu svojo sodbo in mu prepušča, da potegne nauk iz naslikanih prizorov in sam izbira med dobrim in zlim. V tem času so se pojavili v biblijskih prizorih vojni rekviziti (čelada) ali pa so negativne osebe dobile prepoznavne okupatorjeve poteze.

5.1 MOST NA SOČI, 1939- 40, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. LUCIJE

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3848

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin, Uradno glasilo (Gorica), št. 5/90-146, 2/93-32 (ne velja), 6/93-70, 10/93-169, Uradne objave (Primorske novice), št. 35/2000-141, 15/2001-65, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Tolmin, naselje Most na Soči.

Lega v naselju: cerkev stoji v zahodnem delu Mosta na Soči, na platoju.

V osnovi gotsko, leta 1612 barokizirano, cerkev sestavljajo triosminsko zaključen prezbiterij, triladijski prostor in zvonik. Prezbiterij, ladja in stranski ladji so banjasto obokani.

---

⁴⁸ Verena KORŠIČ ZORN, Gosta z Dolenjskega: Tone Kralj in Franc Gorše, v: *Umetnost 20. stoletja na Goriškem in v Posočju*, Gorica 2009, str. 163.

Na pragu druge svetovne vojne se je Tone Kralj lotil cerkvene poslikave na Most na Soči. V glavnem in stranskem oltarju sta sliki iz zgodnejših let (1928). V prezbitteriju so motivi iz življenja sv. Lucije, naslikane na lesenit (sv. Lucija odklanja bogatega snubca, sv. Lucija deli miloščino, prividi sv. Lucije, zaobljube sv. Lucije, umirajoča sv. Lucija, sv. Lucija na grmadi, sv. Lucija v javni hiši, sv. Lucija pred sodnikom) in stropna poslikava prezbitterija, kjer vrsti svetnike in svetnice pred božjim prestolom⁴⁹. V ladji pod stropom je Križev pot. V stranskih oltarjih sta sliki Marije in sv. Valentina iz leta 1928. V ladji je naslikanih dvanajst apostolov in evangelistov.

Sv. Lucija je bila po legendi hči Eutihije, ki je trpela za težko boleznijo. Zato je šla sv. Lucija na romanje, na grob sv. Agate. Tam se ji prikaže sv. Agata in ji naroči, da če hoče mater ozdraviti, se mora podvreči mučeništvu. Kralj na prizoru Prividi sv. Lucije priredi zgodbo na svoj način. Motiv prikazuje na pokopališču (v ozadju se vidi sarkofag in na stenah nagrobne table), kjer drži sv. Lucija materino glavo na svojih kolenih in gleda sv. Agato, ki stopa iz oblakov. Za sv. Agato stoji zbor angelov.

Sv. Lucija je vse svoje imetje podelila siromakom, kar prikazuje naslednji prizor. Levo in desno od sv. Lucije so upodobljeni siromaki, ki so obeh spolov in različnih starostnih skupin. Med njimi je tudi črnka. Kompozicija je izrazito trikotna.

Sv. Lucija odklanja snubca z rokami. Ta ji je prinesel šopek rož, ki jih Lucija ni sprejela. Prizoru prisostvuje skupina petih ljudi, beračev, ki prosijo. Snubec kaže s prstom na mater z otrokom. Prizor je postavljen na stopnišče pred hišo. Kralj je motiv stopnic rad vpletal v kompozicijo, še posebno takrat, ko so na poslikavi ravne stene.

Prizor Zaobljube sv. Lucije je Kralj upodobil pred Kristusom. Sv. Lucija kleči pred njim in v roki drži lilijo. Kristus je upodobljen s trnovo krono, z vidnimi znaki križanja in s palico v rokah. Za njim je naslikan nekakšen oltarček s sliko dobrega pastirja. Ob oltarčku sta dve vazi, ena je prazna, v drugi je lilija. Prizor je postavljen v preddverje, v ozadju je vidna antična arhitektura.

Sv. Lucija pred sodnikom: prizor prikazuje, kako je vojak pripeljal privezano Lucijo pred sodnika. Sv. Lucijo je zaradi razdelitve imetja siromakom zaročenec obtožil oblastem. Ker

---

⁴⁹ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 113.

je vztrajala v svoji veri, so jo vojaki odvedli. Na prizoru je zanimivo, ker je Kralj vključil v sliko Michelangelovega Dioniza iz firenškega Bargella.⁵⁰

Prizor Sv. Lucija v javni hiši pokaže Kraljev običajen binom grdo, zlo. Sv. Lucija je na sredini, okrog nje so ljudje, ki jo zasmehujejo, ustrahujejo. Dva jo želita premakniti z mesta, čeprav je zvezana le z vrvjo, se ne premakne. Ona stoji pri miru, s prekrižanimi rokami na prsih, in zre kvišku. Kralj je na tej sliki ustvaril kontrast s statično sv. Lucijo in dinamičnimi ljudmi okrog nje.

Čeprav v legendi ne piše, da so sv. Lucijo sežgali na grmadi, je Kralj ta motiv vključil v poslikave o sv. Luciji. Ta stoji priklenjena ob steber na goreči grmadi. Izpod grmade se je privalil gost dim in deluje napadalno na prisotne osebe, ki so prestrašene in si z rokami poskušajo zakriti oči.

Umirajoča sv. Lucija: sredinsko je upodobljena Lucija v preprosti beli obleki, na kupu drv in privezana za steber. S pogledom je zazrta v križ, iz katerega prihaja močna svetloba. Zaradi nje so ljudje obstali in se ustrašili. Prizor je postavljen na mestno dvorišče.

Prividi sv. Lucije

Sv. Lucija deli miloščino

⁵⁰ Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 113.

Sv. Lucija odklanja bogatega snubca

Zaobljube sv. Lucije

Sv. Lucija pred sodnikom

Sv. Lucija v javni hiši

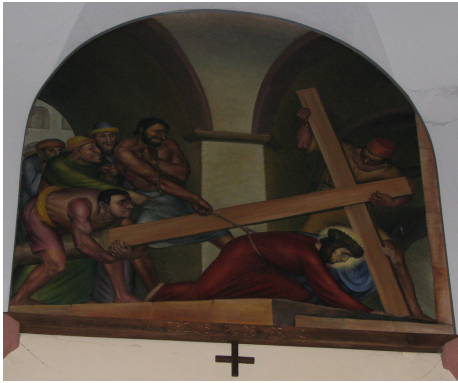
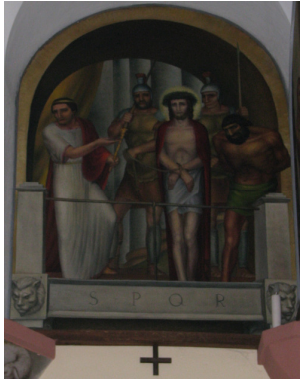
Sv. Lucija na grmadi

Umirajoča sv. Lucija

Kralj je postavil postaje Križevega pota v stranski ladji visoko pod strop. Oblika lesonita je prilagojena danim arhitekturnim prostorom cerkve. Vsaka postaja je opremljena s kratkim opisom postaje. Prizorišče postaj je Kralj postavil na spodnji rob, kot da se dogajanje odvija pred nami. Že I. postaja vzpostavi stik z gledalcem. Prizor je na balkonu sodne

palače, kjer Pilat z vojakoma ob strani ponudi gledalcu na izbiro Jezusa ali Baraba. Sporočilo slike je, da je gledalec tisti, ki obsodi Jezusa. Na II. postaji Jezus kleči pod križem in sprejema križ, ki ga pridržujejo trije biriči. Eden drži Jezusa na vrvi, ki so mu jo pritrdili okrog pasu. Pri prvem padcu biriči pomagajo Jezusu držati križ, Jezus pa se ga oklepa z eno roko. Srečanje med materjo in sinom je na IV. postaji. Žalostno Marijo podpirata Janez Evangelist in Marija Magdalena. Na V. postaji Simon iz Cirene pomaga nositi križ, Jezus pa je privezan na daljšo stranico. Simon, vidno poten po obrazu, nekoliko nejevoljno nosi breme. Dogajanje spremlja množica. Naslednja postaja prikazuje srečanje z Veroniko. Ta je v žalosti Jezusu že obrisala pot. Obraz strmi v gledalca. Za Veroniko se za vrati skrivata preplašena otroka. Na VII. postaji je Jezus drugič padel pod križem. Z obrazom se obrača k gledalcu z izrazom neizmerne duševnega trpljenja. Pri tem padcu mu pomaga samo en birič, drugi vihti bič, tretji pa ga drži na vrvi. Jeruzalemske žene na VIII. postaji kažejo gledalcu hrbet, ene si v obupu zakrivajo obraz, druge pridržujejo otroke, ki stegujejo ročice proti Jezusu, ki jih tolaži s kretnjo levice, medtem ko ga birič vleče naprej. IX. postaja je postavljena v pokrajino. Jezus je tretjič padel pod križem. Možje opazujejo dogodek in le zaničljivo gledajo. Naslednja postaja je na Kalvariji, kjer rablja slačita Jezusa, tretji rabelj naliva iz vrča vino, pomešano z žolčem, ki ga bodo dali Jezusu. Križ in košara s pripomočki za mučenje so že pripravljeni. V ozadju so vojaki, ki si delijo Jezusov plašč. Na XI. postaji si vojaki delijo še Jezusovo obleko, medtem ko rablji pribijajo Jezusa na križ. Na XII. postaji je nebo potemnelo. Poleg na križ pribitega Jezusa sta še razbojnika, vsak na eni strani. En razbojnik gleda proti gledalcu, drugi pa skesano gleda Jezusa. Ob Jezusovem križu so Marija Magdalena, ki se ga oprijema, ter na drugi strani Marija in Janez Evangelist. Zadaj, levo, vidimo vstala telesa mrtvih, na desni pa prestrašene sovražnike. Na VIII. postaji je Kralj uprizoril Jezusa v Marijinem naročju. Na levi strani so jokajoče žene, med njimi je Marija Magdalena. Na desni strani so Janez Krstnik in moža, ki sta snela Jezusa s križa, v rokah držita Jezusovo krono in košaro z žebli. V ozadju sta razbojnika. Zadnja postaja, Jezusa položijo v grob, je blizu Kalvarije, vidi se jo v ozadju. Strto Marijo podpirata Marija Magdalena in Janez Krstnik, za njimi so jokajoče žene.

I. – XIV. postaja križevega pota

Kralj vedno bolj vključuje podrobnosti v svoja dela. Čeprav so poslikave vključene v okvire dane arhitekture, ne delujejo utesnjeno. S perspektivnimi prijemi oblikuje Kralj prostor in nam da slutiti, da se še nadaljuje. Izkoristil je številne danosti cerkve in tja vključil motive, čeprav samo angele in angelske glavice.

5.2 ŠENTVIŠKA GORA, 1941, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. VIDA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4039

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin, Uradno glasilo (Gorica), št. 5/90-

146, 2/93-32 (ne velja), 6/93-70, 10/93-169, Uradne objave (Primorske novice), št. 35/2000-141, 15/2001-65, 7/2, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Tolmin, naselje Šentviška Gora

Lega v naselju: cerkev stoji sredi vasi.

Edina še stoječa osrednja cerkvena stavba, kakršno vidimo danes, je bila na temeljih njene predhodnice sezidana na začetku 18. stoletja. V tlorisu si sledijo prezbiterij z zakristijo in zvonikom (vključen v južni del, med ladjo in prezbiterijem) ter glavna ladja. Prezbiterij je pravokotno zaključen, sledi mu širša in višja tlorisno pravokotna ladja. Prezbiterij in ladja sta banjasto obokana. Prostorno notranjost cerkve krasijo trije oltarji. Glavni, baročni, nosi letnico 1794.

Freske so nastale leta 1941. Tone Kralj je v prezbiteriju upodobil prizor Rešitev sv. Petra iz ječe in Spreobrnjenje sv. Pavla. Cerkveno ladjo pa krasijo: prizor z mučeniško zgodbo sv. Vida, govori o času vojne in nasilja, Mučeništvo sv. Vida na natezalnici, Dvanajstletni Jezus v templju, Ozdravljanje nečistih duhov in Sv. Vid v kotlu z vrelo vodo. Nad korom najdemo Sv. Vid med zvermi in Bičanje sv. Vida.⁵¹

Ko vstopimo v cerkev, se nam pogled zazre na ladijski strop, ki ga je Kralj poslikal s sinjo modro barvo in nam daje občutek odprtega neba nad nami. Strop ladje obvladujeta prizora z mučeništvom svetega Vida. Kralj se je naslonil na zgodovinski dogodek, poudaril zavetnika cerkve z legendo o Vidu, ki so ga bičali, vrgli pred leve in medvede, ki pa se ga niso dotaknili. Nato ga je cesar dal vreči v kotel, poln smole in olja, kar mu ni prišlo do živega. Usmrtili so ga na natezalnici. Na prizoru mučenja v kotlu drži angel sv. Vida nad kotlom. Za ogenj skrbita dve mišičasti in zagoreli postavi, poleg sta še moški in ženska, ki molita in prosita za Vida. V ozadje so polkrožno postavljeni cesar in njegovo spremstvo, prepoznani so po oblačilih. Pod fresko je napis: *SOVRAŽILI VAS BODO ZAVOLJO MOJEGA IMENA (LK. 21)* ⁵². Sv. Vida so mučili tudi na natezalnici. Sredinsko je upodobljen sv. Vid, njegovo telo je goloprso in žari z belo svetlobo. Poleg so zbrani mučitelji: cesar, cesarjevo spremstvo in dva ujetnika. Nad skupino ljudi je angel s palmovo

---

⁵¹ Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 114.

⁵² Lk 21,17.

vejico, atributom sv. Vida. Pod fresko je napis: *DOBRI BOJ SEM DOBOJEVAL (PISMO TIMOTEJU II. 4)*⁵³.

Mučenje sv. Vida na natezalnici

Mučenje sv. Vida v kotlu

Dogajanje prizora Bičanje sv. Vida je postavljeno v ječo. Nad goloprsim in izmučenim telesom sv. Vida vihtita bič dva mučitelja, eden je v rjavi, drugi v črni srajci – predstavnika nacizma in fašizma. Poleg stoji razkoračeno in golih prsi tretji, ki jima zapoveduje. Te osebe so zagorele in mišičaste, nasprotno od Vida, ki je bled in nemočen. Pod fresko je napis: *NE BOJTE SE TISTI, KI TELO UMORE (LUKA 12)*⁵⁴.

Na nasprotni steni je prizor Sv. Vid med zvermi. Goloprsi sv. Vid, s križem v rokah, stoji na podstavku sredi arene med tremi levi, ki jih lahko povežemo s tremi okupacijskimi silami.⁵⁵ Nad dogajanjem je publika, ki tuli, naj levi pokončajo svojo žrtev, toda sv. Vid je neranjiv. Med publiko prepoznamo črnosrajčnike – fašiste. Pod fresko je napis: *IN VRGLI SO GA V LEVNJAK (DANIJEL 14)*⁵⁶. Upodobljeni motivi so polni simbolike. Najbolj očitno sporočilo prinaša poslikava, ki prikazuje bičanje svetega Vida, eden izmed

⁵³ 2 Tim 4,7.

⁵⁴ Lk 12,4.

⁵⁵ Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 114.

⁵⁶ Dan 6,17.

mučiteljev je upodobljen v značilni Mussolinijevi pozi in podobi. Sporočilo slike razumemo kot del naše zgodovine, Vid je prisposoda za slovenski narod, ki mu grozi vojna.

Bičanje sv. Vida

Sv. Vid med zvermi

Delo je nastajalo v začetku druge svetovne vojne, kar je vidno v poslikavah, saj je vojna potekala v vseh svojih značilnostih (bičanje, zapiranje, kuhanje v kotlih, reševanje iz ječ,...). Na mučeniških prizorih je jasno videti mejo med mučitelji in žrtvijo, kar je gotovo izraz umetnikovega mišljenja in odpora nad nasiljem. Slike je Kralj okrepil z napisi iz Svetega pisma. Poslikave so postavljene v skrite kote, visoko pod strop, kot da bi jih Kralj hotel postaviti proč od nezaželenih pogledov.

5.3 HRENOVICE, 1942- 43, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MARTINA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3670

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Postojna, Uradne objave (Primorske novice), št. 29/84-337, Ur.l. RS, št. 30/91-1261, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Postojna, naselje Hrenovice

Lega v naselju: cerkev stoji v zaselku pri Fari, na griču, zahodno od vasi Hrenovice.

Cerkev sv. Martina je prvič omenjena leta 1272. Prezbitarij je bil ponovno sezidan v gotiki, v baroku pa so cerkev prezidali v triladijsko baziliko. V tlorisu si sledijo prezbitarij z zakristijo, glavna ladja s stranskima ladjama in zvonik, vključen v zahodni del glavne ladje. Glavna ladja je v notranjščini ločena od stranskih s po tremi arkadami in pokrita je z ravnim lesenim ornamentalnim stropom. Stranski ladji sta banjasto obokani. Prezbitarij je triosminsko zaključen, nekoč je bil pokrit z rombastim obokom, od katerega sta se ohranili dve konzoli, danes pa je banjasto obokan. Oprema cerkve je baročna, to je iz poznega baroka.

Tone Kralj je poslikal cerkev med letoma 1942 in 1943. Prezbitarij je poslikan s prizori: Marijina smrt, Binkošti, Sv. Mihael, Sv. Ciril in Metod, Vnebohod, Vstajenje in Marijino kronanje.⁵⁷ V ladji je na severni strani proti vhodu naslikano Bičanje, Kronanje s trnjem, Srečanje Kristusa z materjo in Križanje, na južni strani pa Obiskovanje, Sveta družina (Poklon pastirjev), Daritev Jezusa v templju in Dvanajstletni Jezus v templju. Na slavaloku

---

⁵⁷ Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Postojna I., str. 30- 32.

sta prizora Oznanjenje in Oljska gora.⁵⁸ To so prizori: Skrivnosti Rožnega venca, na levi strani je žalostni del, na desni pa veseli. Križev pot se nahaja v stranskih ladjah.

Posebno pozornost pritegne v prezbiteriju Marijino kronanje, ki se razteza čez celoten strop. Celopostavni angeli držijo Marijo in njen dolgi plašč ter jo nosijo v nebesa. Marija ima roke sklenjene v molitvi in s pogledom se ozira proti nebu. V nebesih jo pričakujeta Bog oče in Kristus. V eni roki držita krono, v drugi roki drži Bog oče zemljo, Kristus pa križ. Nad njima je golob, simbol svetega Duha, ki meče snop svetlobe prek Kristusa in Boga očeta do Marije. Celoten prizor je obrobjen z glavicami angelov, ki so narejeni po šabloni, saj se med seboj razlikujejo le po zasukih in frizuri.

Marijino kronanje

Poudarila bi prizore iz žalostnega dela Rožnega venca, ki zarisujejo ostro mejo med dobrim in zlim. Prizori so postavljeni eden poleg drugega, med njimi je meja samo rdeč steber z angelsko glavo v kapitelu. Prizori imajo prizorišče nekega prostora, nekakšne niše, razen Križanja, ki se dogaja na prostem. V njih nastopajo razbojniki, ki se ponavljajo v vseh prizorih. Razbojniki imajo v rokah orožje, na glavah čelade ali pokrivala, oblečeni so v oblačila, v večini so v barvah italijanske zastave (bela, rdeča, zelena), pozitivni liki pa so oblečeni v slovenske barve (bela, rdeča, modra).

---

⁵⁸Igor KRANJEC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 35.

Bičanje prikazuje Jezusa, upodobljenega sredinsko, z zvezanimi rokami, ob sramotilnem stebru, oblečen je le okrog pasu. Njegovo telo je blede in upognjeno od bolečin. Okrog so možje, ki vihtijo nad njim različno orodje (biče, palice in kole). Skrajno desno je vojak (obleka v italijanskih barvah), ki oblastno nadzoruje dogodek. S skrajno levo osebo, v črni obleki, zastopata fašizem. Nacizem predstavljata nekoliko v ozadju: vojak z nemško čelado in plavolasec v rjavi obleki. Nad dogajanjem je podoba orla - simbol nemštva.

Kronanje s trnjem: Jezus sedi, dva moža mu s palico natikata trnjevo krono. Jezus ima zavezane roke, zavezane oči in ogrnjen je z rdečim pregrinjalom. Vojaki se mu posmehujejo, pačijo, ponižujejo in mu s palicami natikajo na glavo trnovo krono. Jezus mirno prenaša dogajanje.

Naslednji prizor žalostnega dela Rožnega venca je Srečanje Kristusa z materjo. Jezus nosi ogromen križ, da se mu kar noge šibijo. Obrača se k materi, ki jo podpira Janez Evangelist. Njihovi obrazi so žalostni, obrazi vojakov so razposajeni. Med Jezusom in materjo je vojak, ki ju razdeli in preprečuje materi, da bi še zadnjič objela sina. Pozitivni liki zastopajo z barvo oblačil slovenske barve.

Zadnji prizor je Križanje. Prizor se dogaja na prostem in prikazuje Jezusa, pribitega na križ. Pravkar vojaki dvigujejo križ. Jezus je upodobljen živ, z vidnimi znaki križanja, njegov pogled je uprt v nebo. V ozadju, na skrajni levi, je vojska. Nad dogodkom se zgrinjajo temni oblaki. Prizor je naslikan kot kulisa. Pri straneh se vidi odgrnjena zavesa in nad prizorom so simboli (riba, jagnje, pelikan in kozel).

Bičanje

Kronanje s trnjem

Kristus sreča mater

Križanje

Opremo cerkve dopolnjuje križev pot v risarski izvedbi (narejen le z linijo). Od štirinajstih postaj križevega pota so v cerkvi razstavljene samo štiri.⁵⁹ Risbe je zaključil z lesenim okvirjem in jim dodal napis opisa postaje. Zaradi golih sten ladij se križev pot izgubi in poudari Jezusovo osamljenost in tesnobo. Z uporabo jasne linije je pripovednost večja, prav tako dekorativnost in pozornost je osredotočena na detajle. Posebno dekorativnost da risbi zlat svetniški sij, ki je edina barva, zato je še bolj izstopajoča. Prizori so množično polni. Iz prizorov veje meja med dobrim in zlim, prevladuje zlo. V prvem planu je vedno upodobljen povzetek dogajanja, v drugem planu pa so ljudje, ki povezujejo dogajanje. Pri zgradbi prizorov se je Kralj domiselno izrazil v upodabljanju prostora. Ohranjena je postaja s prizorom, ko Pilat obsodi Jezusa na smrt. Na risbi je nasprotje med glasno množico v ozadju in tišino, ki ovija sprednjo stran kompozicije. Pilat z roko ustreže množici in Jezusa izroči za križanje, Barabo pa izpusti. V spodnjem desnem robu je služabnik, s posodico v rokah, ki jo bo ponudil Pilatu, da si bo umil roke. Druga postaja prikazuje klečečega Jezusa s široko razprtimi rokami in pogledom proti nebu. Pravkar bo sprejel križ na svoje rame in s tem vso hudobijo sveta. Križ je postavljen diagonalno v prostor, dva moža ga nalagata Jezusu na rame. Predzadnja postaja je osredotočena na prizor Jezusa v Marijinem naročju. Kralj je izločil snemanje s križa in se raje osredotočil na Marijo z mrtvim Jezusom. V evangelijih ni omenjeno, da so Mariji izročili Jezusa. V

⁵⁹ Druge postaje so, po besedah tamkajšnjega župnika, zelo slabo ohranjene in so jih odstranili iz cerkve.

ospredju je Marija z Jezusom v naročju, ob njej kleči Marija Magdalena, Janez Evangelist pa stoji v ozadju. Na skrajni desni je razbojnik pribit na križu. Na Jezusov križ je naslonjena lestev, ki so jo uporabili pri snemanju njegovega trupla. Poleg sta moža, ki sta Jezusa snela. Zadnja postaja, Jezusa položijo v grob, do katerega vodijo stopnice. Skupina z Jezusom je že nad grobom, kamor ga bodo položili. Poleg so: strta Marija, Marija Magdalena, Janez Evangelist in drugi, žalujoči. V ozadju se vidi kraj križanja.

I. in II. postaja križevega pota

XIII. in XIV. postaja križevega pota

Pri pregledu poslikav v celotni cerkvi je opaziti, da Kralj ne uporablja več tople rjave barvne lestvice, temveč vedno bolj žive in čiste barve cele barvne lestvice. Zanimivo je

tudi to, da prevladuje v Kraljevem delu od začetka njegovega slikanja po cerkvah, pa tudi med vojno, veliki format.

5.4 LOKEV, 1942- 43, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. NADANGELA MIHAELA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3830

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju Občine Sežana, Uradne objave (Primorske novice), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 (popravek), stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Sežana, naselje Lokev

Lega v naselju: sredi vaškega trga v Lokvi.

Cerkev je prvič omenjena ok. 1665, današnjo podobo je dobila 1635. V tlorisu cerkve si sledijo prezbiterij, pravokotna ladja in zvonik, ob severni steni prezbiterija in ladje je prizidana zakristija. Ladja je pravokotna, prezbiterij ima triosminski zaključek. Ladja ima plitev zrcalni obok, okrašen z rokokojsko štukaturo, prezbiterij pa je banjasto obokan. Oprema cerkve je baročna (veliki oltar, prižnica) in neoklasicistična (dva oltarja, križev pot).

Kralj je poslikal cerkev s freskami. Na oboku prezbiterija je prizor Zadnje večerje, na slavaloku sta prizora Oznanjenje in Nadangel Rafael.⁶⁰ V ladji so različni prizori v štirih prilikah o Kristusovem poslanstvu: Kristus Samarijan, Kristus, dobri pastir, Kristus kralj se prikaže ljudem, Kristus sejalec. Sv. kralj David in sv. Cecilija sta naslikana nad pevskim korom, v poljih nad ladijskimi okni pa Pelikan in Bronasta kača. Kralj je poslikal baročno prižnico s simboli štirih evangelistov in dvema simboloma evharistije.⁶¹

Največja poslikava se nahaja v prezbiteriju. Slika Zadnje večerje pridobi veličino z zlato poslikavo (zlati siji) in močnimi barvami v kontrastih. Globina prizora je dosežena s stopnicami pod mizo in obokom. Apostoli so zbrani za belo pognjeno mizo. Kristus je dvignil posvečeni kruh. Pred njim je posoda z vinom in skleda. Podobe so razgibane, umetnik je podal trenutek, ko so apostoli zvedeli za izdajalca. Obrazi apostolov so

---

⁶⁰ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 35.

⁶¹ Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Kraška II., str. 164- 167.

prestrašeni, med seboj se sprašujejo, kdo je izdajalec. Pred njimi so čaše in sklede. Na skrajni levi je Juda Iškarijot, skuša skrivaj pobegniti, v desnici drži mošnjo s srebrniki, ki jih je prejel za izdajstvo. Juda, za razliko od ostalih apostolov, nima avreole. Tu se kaže Kraljeva upodobitev dobrega in zla, saj je Juda naslikal z grdim obrazom, naprej štrlečo brado, ki bolj spominja na hudobnega duha kot na apostola.

Zadnja večerja

Kristusovo poslanstvo je upodobljeno v prilikah na levi in desni strani ladje, v štirih freskah.

Kristus Samarijan je prva prilika, s prizoriščem v judovski pokrajini. Motiv je vzet iz evangelija: parabola o usmiljenem Samarijanu. Razdeljena je na tri dele. Na desni sta upodobljena moža, ki odhajata. Za Kristusa se ne zmenita in mu kažeta hrbet. Kristus, na sredini, pomaga ranjencu, ki sta mu omahnili roka in glava. Kristus ga drži v rokah, kot da je njegovo telo brez teže. V njuni obleki se barvno vidi ranjen slovenski narod (bela, modra, rdeča). Razbojnika na levi se skrivata za grškim templjem. Svetlolasec je v nemških oblačilih, temnolasec pa s fašistično kapo.⁶² Upodobljena sta kot divjaka in plenilca. Ozadje, hribe, prepoznamo okolico Lokve, morje - Tržaški zaliv - in gorečo vas - Lokev, ki jo je sovražnik požgal.

⁶² Tosja MAKUC KOZINA, Oris umetnosti Toneta Kralja na slikarskem, grafičnem in ilustrativnem področju, v: *Goriški letnik: Zbornik Goriškega muzeja 1985/1987, 12/14*, Nova Gorica 1987, str. 274- 275.

Kristus Samarijan

Slika s prizorom Kristus, dobri pastir prikazuje razdejanje vojne. Kristus rešuje jagnje v strelnem jarku. Oddaljilo se je od svoje črede in se ujelo v bodečo žico. Z leve prihajajo trije volkovi. Jagnje pomeni ljudi, naše ljudstvo, ki ga Kristus išče in hoče rešiti iz bodeče ograje, vojske in žrela treh volkov. V ozadju se vidi goreča vas in zapuščene hiše, iz katerih se vali dim. Te hiše prikazujejo Brkine, ki jih je sovražnik v tistem času dejansko požgal.⁶³ V skrajnem desnem kotu so upodobljeni: čelada, meč in granata. Z njimi izraža Kralj svojo občutljivost do prizadetih in obsoja nasilje.

Kristus dobri pastir

Dogajanje motiva Kristus sejalec je postavljeno na njivo pred vas Lokev (v ozadju se prepozna vas s cerkvijo). Kristus je v prvem planu oblečen v rdeče in modro, stopa po

⁶³ Tosja MAKUC KOZINA, Oris umetnosti Toneta Kralja na slikarskem, grafičnem in ilustrativnem področju, v: *Goriški letnik: Zbornik Goriškega muzeja 1985/1987, 12/14*, Nova Gorica 1987, str. 274.

zorani njivi in seje dobro seme. Za njim, na desni strani, je hudobnež, ki seje slabo seme. Njegove barve obleke govorijo o italijanskih barvah (bela-zelena-rdeča), škornji in rjava hlačnica o nemškemu nacistu, rdeč jopič o komunizmu in bela hlačnica o beli gardi. Hudobneža objema tema in nad njim se zgrinjajo oblaki. V spodnjem delu so naslikani ptiči, ki pobirajo posejano žito. V sliki sta upodobljena zlo in dobrota. S hudobnežem lahko povežemo vojno, trpljenje, ki prihaja nad dobroto.

Kristus sejalec

Kristus kralj prihaja iz nebes, po oblakih. Angelca mu držita zlato krono. Kristus išče božje kraljestvo na zemlji, kjer sprejema ponižne, zatirane, dobre in odklanja hinavščino. Z desne strani prihajajo preprosti slovenski ljudje (begunci, reveži, ranjenci, matere z otroki), ki iščejo zavetje pri Kristusu. On jih jemlje v svoje varstvo, vidi se po njegovi roki, ki boža otroka. Z leve prihajajo zastopniki hinavščine, ki hočejo kupiti vero. Možje prinašajo Kristusu mošnjo z denarjem, meč in strojno puško. Kristus na mara te skupine in jo z dvignjeno roko odločno zavrača. Tudi na tej freski prepoznamo pokrajino v ozadju, to je Goriško. Vidi se Sveta Gora, Sabotin, Soča, Soški most, cvetoča Brda in visoke gore.

Kristus kralj

Na prižnici, ki se nahaja na levi strani ladje, so spredaj tri polja, ki jih je Kralj poslikal s simboli. Na srednjem polju so simboli Kristusa: golob z oljčno vejico, v sredini je križ, spodaj pa riba. Obe stranski polji je zapolnil s simboli 4 evangelistov. Matej in Janez sta bila Kristusova apostola, Marko in Luka pa Kristusova učenca. Na desni strani prižnice sta simbola: orel - Janez in vol - Luka, na levi strani pa angel - Matej in lev - Marko. Vsi štirje simboli so postavljeni pred odprto knjigo in so kot krilata bitja.

Poslikava prižnice s simboli

V slikah v Lokvi prevladuje vojna tematika, kar je pri Kralju pogost ikonografski dodatek (goreče vasi in pokrajina, taborišča, bodeče žice, porušene vasi, strelski jarki), upor nasilja proti okupatorju in poziv Slovincem, naj se borijo za narodne pravice in za svoj jezik. Umetnik je s tem hotel izraziti svojo občutljivost do prizadetih in obsojal je nasilje. Na slikah se pojavljajo prepoznavne, resnične krajine, kar je posebnost teh fresk. Slike so kolorirane v barvah slovenske zastave. Kristus je v središču vsake slike in predstavlja dobro osebo sredi zla.

5.5 SLIVJE, 1943- 44, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MARTINA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4004

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju Občine Sežana, Uradne objave (Primorske novice), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 (popravek), stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Hrpelje- Kozina, naselje Slivje

Lega v naselju: stoji na samem, jugozahodno od vasi Slivje.

Cerkev je prvič omenjena 1542, sedanja stavba je iz konca 17. stoletja. Sestavljajo jo ravno zaključen prezbiterij, pravokotna ladja z bočnima kapelama in zvonik pred zahodno fasado. Prezbiterij in ladja sta pokrita z zrcalnim obokom, kapeli sta banjasto obokani. Večina opreme je nove (iz 20. stoletja), iz 18. stol., iz preteklosti so ohranjeni le fragmenti (del oltarja, relief in tabernakelj).

Po Kraljevih freskah, ki jih je ustvaril leta 1943 in 1944, je slivarska cerkev znana in spada med najlepše sakralne stvaritve. V stenskih poslikavah je upodobil grozote vojne in trpljenje Slovencev. Na oboku prezbiterija je sv. Duh, obdan s štirimi serafi. Ostenje prezbiterija krasi več prizorov iz legende o sv. Martinu: Sv. Martin obudi mrtvega mladeniča, Sv. Martin deli plašč, Kristus se prikaže v sanjah sv. Martinu. V glavnem oltarju je podoba sv. Martina, nad katero je naslikan niz angelskih glav. Na desni strani oltarja so prizori Smrt sv. Martina, Sv. Martin – škof – in njegovi čudeži in Sv. Martin med brati. Ob oknih sta naslikana Jagnje božje in riba s košarico kruha. V ladji najdemo prizore: Sveto družino, Marijin odhod od doma, Vstajenje in Kristus se prikaže

apostolom.⁶⁴ Na balkonu pevskega kora so naslikani pojoči angeli. Na stropu krstilnice je Bog oče z angelskimi glavnicami, na ostenju pa Nedolžni otroci.

Monumentalna podoba sv. Martina je nad oltarjem. Upodobljen je v škofovski obleki in s škofovsko palico v roki. Stoji na oblaku, ki se nadaljujejo v ozadje. Poleg njega sta dva angela. Desni drži v roki škofovsko kapo, levi pa gosko, atribut sv. Martina.

Na prizoru Sv. Martin deli plašč je svetnik upodobljen kot rimski vojak. V mrzlem jutru sreča napol golega berača, za katerega se nihče ne zmeni. Sv. Martinu se je zasmilil, zato je vzel meč in prepolovil svoj plašč. Tako je obdaril berača. Tudi tu lahko prepoznamo slovenske nacionalne barve, v katere sta odeta sv. Martin in berač. Neusmiljeni mimoidoči so ogrnjeni v oblačila italijanskih nacionalnih barv.

Sv. Martin in njegovi čudeži je v figuri Martinovega nasprotnika prepoznati fašista, ki je odet v italijanske barve. Okrog Martina so zbrani različni ljudje, bolni, zdravi in različnih starostnih obdobji. Pred Martinom je ženska, ki prosi za osebo v Martinovem naročju. V ozadju je goreča antična arhitektura.

Sv. Martin

---

⁶⁴ Davor KERNEL, *Kras- Brkini poslikave Toneta Kralja*, Sežana 2003, str. 10.

Sv. Martin deli plašč

Sv. Martin in njegovi čudeži

Tone Kralj je prikazal izseka iz prvotne in kasnejše Marijine družine. Posegel je v Marijino mladost in naslikal njen odhod od doma. Prizor je postavljen v Marijino hišo. Marija je na belo pogrnenem podstavku z rokami, sklenjenimi v molitvi. Del kompozicije sestavljajo še mati Ana, oče Joahim in dve ženski. Ena ženska polaga Mariji na glavo obroč, oče prosi Boga očeta in mati, ki je polna žalosti, se oprijema očeta. V drugem delu kompozicije pripravljata krilata angela v belih oblačilih posteljo. Nad sprednjim delom in na sprednjem delu postelje so glavice angelov. V ozadju, za Marijo, je črna ženska, ki pripravlja pogrnjeno mizo.

Sveto družino je Kralj upodobil kot »odraslo« Sveto družino, v kateri je Kristus že odrasel. Osebe so zbrane okrog mize, pri jedi, s tem je Kralj poudaril družinsko skupnost. Kristus v rdečem oblačilu naznanja svojo žrtev na križu. Upodobljen je v trenutku, ko blagoslavlja kruh. Dogajanje je postavljeno v notranjost hiše. Na levi strani se vidi Jožefova tesarska delavnica, na desni pa Marijin kolovrat.

Kralj je postavil Vstajenje v trenutek, ko Kristus vstane iz groba. Prikazan je v beli obleki in v rdečem plašču. Rdeč plašč je simbol mučeniške smrti. Okrog njega je v obliki ovala sij, ki je zaslepil vojake, ki so zaradi svetlobe prestrašeni, padli so na tla in si zakrivajo z roko oči. Na prizoru je tudi angel, ki drži pokrov groba.

Dogajanje na prizoru Kristus se prikaže apostolom je v notranjosti hiše. Okrog Kristusa je še vedno ovalni sij, ki pa ni tako močan kot na prejšnji sliki. Na Kristusu so vidne rane mučenja, ki se jih želijo dotakniti apostoli in verovati vanj. En apostol se mu na kolenih klanja in ena ženska mu poljublja rano na roki. Kristus je med vsemi navzočimi najvišji in sega skoraj so stropa.

Marijin odhod od doma

Sveta družina

Vstajenje

Kristus se prikaže apostolom

Na teh poslikavah se, v primerjavi s predhodnimi, zdi, da postajajo liki shematizirani. Na prizorih na ladji so obrazi figur nekako brezizrazni, npr. na prizoru s Kristusom, ki se prikaže apostolom. Ves strop na ladji nameni dekoraciji z glavami angelčkov, ki so narejeni kot šablone, saj so vsi enaki in so razlike med njimi le v drobnih detajlih.

5.6 DEKANI, 1944, ŽUPNIJSKA CERKEV MARIJINEGA VNEBOVZETJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 1446

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi posameznih nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Koper, Uradne objave (Primorske novice), št. 1/93-4, 18/93 (popravek), Ur.l. RS, št. 57/2005-2522, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Dekani, naselje Koper

Lega v naselju: cerkev stoji na trgu, ob severnem dostopu v strnjeni del vasi, obdana je z nizkim zidom.

Prvotna cerkev je bila zgrajena 1229 in predelana ob koncu 15. stoletja. Ohranjen je gotski portal zakristije in dva od štirih gotskih stranskih oltarjev. Cerkev je enoladijska in se podaljšuje v prezbiterij, ki je zvezdasto obokan. Ladijski strop je raven.

Tone Kralj je poslikal prezbitarij s prizori: Smrt sv. Jožefa, Srečanje Jezusa in Marije, Snemanje s križa, Marijino darovanje, Oznanjenje in Jezusovo rojstvo. Na glavnem oltarju je slika Marijinega vnebovzvetja.⁶⁵

Smrt sv. Jožefa se dogaja v notranjosti hiše. Nemočen Jožef leži na postelji, ob njem sta Marija in Jezus. Na levi in desni strani se pogled odpira v druge prostore. Levi prostor prepoznamo kot Jožefovo tesarsko delavnico, na desni je pogled na dvorišče z vodnjakom. Izredno čustven je prizor Srečanje Jezusa in Marije. Marija žalostno objema Jezusa in mu polaga roko na srce. Jezus je oblečen kot kralj, v rdeče oblačilo. Na desni strani gre sprevod ljudi, ki pogledujejo k Jezusu. Na levi, ob hiši, se zadržuje skupina ljudi, ki sočustvujejo z Jezusom. V ozadju, na hribu, je mesto.

Na prizoru Snemanje s križa je poudarjena materina drama z mrtvim sinom v naročju. S šilastim lokom omejen prostor slike je Kralj razširil tako, da je križev prečni tram naslikal le delno, kar nam daje vtis, da se prostor za lokom nadaljuje. Na rdečkasti skali je postavljena Marija z mrtvim Jezusom v naročju. Ob strani ji stojita Marija Magdalena, skrčena od žalosti, in Janez Evangelist. Daleč v ozadju je vidno mesto. S tem prizorom je Kralj pomislil na marsikatero mater, ki je objokovala svojega sina, umrlega za pravičnost in svobodo.

Za Marijino darovanje je Kralj namenil prizorišče pred templjem, ki se podaljšuje v stopnišče, v ozadju se širi v mesto. Marijo spremljata ostareli oče Joahim, mati Ana in angel. Mala Marija je v beli obleki, z modrim plaščem, in s sklenjenimi rokami stopa proti duhovniku, ki jo sprejema z razprtimi rokami. Mejo med Marijino družino in duhovnikom ločita dva stebra.

Jezusovo rojstvo: Marija z detetom in sveti Jožef sta postavljena v betlehemske hišo.

Sredinsko je upodobljena Marija, ki ljubeče drži novorojenca v naročju. Osvetljuje ju pomirjujoča svetloba zvezde repatice. Sveti Jožef se dobrohotno sklanja nad Marijo in detetom. Na levi so trije pastirji, prihajajoči z darovi. Na desni strani sta krava in osel, poleg njiju je Jožefova popotna malha.

---

⁶⁵ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 36.

Smrt sv. Jožefa

Srečanje Jezusa in Marije

Snemanje s križa

Marijino darovanje

Jezusovo rojstvo

V Dekanih je Tone Kralj poslikal ves strop v prezbiteriju. Med prizori so prostori, namenjeni dekoraciji s postavami angelov, ki so narejeni kot šablone, med njimi ni velike razlike. V obrazih oseb lahko prepoznamo njihova čustva, saj so naslikani vedno bolj realistično. Pod oblačili se slutijo roke in noge.

5.7 SOČA, 1944, PODRUŽNA CERKEV SV. JOŽEFA⁶⁶

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4011

Geografska lega: RS, Občina Bovec, naselje Soča

Lega v naselju: cerkev stoji v vasi Soča, tik ob glavni cesti, ki pelje v Trento, za njo je vaško pokopališče.

Cerkvica v vasi Soča je bila sezidana že leta 1718, posvečena pa leta 1823. Dogradili so jo okrog leta 1893. Pod isto lupino sta ujeta prezbiterij in ladja ter zvonik pred južno fasado. Ladja ima raven strop, prezbiterij pa banjast.

Leta 1944 jo je preuredil in v celoti preslikal Tone Kralj. Na star omet, marmorne plošče, les in platno je nanesel oljnate barve. Tone Kralj je poslikal prezbiterij in ladjo. V prezbiteriju so prizori: Zaroka sv. Jožefa in Marije, Sv. Jožef s Kristusom, Smrt sv. Jožefa. Ladjo krasijo prizori: Škof Baraga med evangelistoma sv. Matejem in sv. Janezom, deset slovanskih svetnikov (Hema, Kazimir, Olga, Stanislav, Ljudmila, Vaclav, Jan Nepomuk, Ladislav, Jozafat in Vladimir), Škof Slomšek med evangelistoma sv. Lukom in sv. Markom, Sv. Ciril in Metod ter sv. Peter in Pavel.⁶⁷ Na stropu ladje je slika nadangela Mihaela. Naslikal je še slike Srce Jezusovo, Srce Marijino,⁶⁸ Kristus, dobri pastir in Krst.

Prezbiterij je poslikan s prizori iz življenja svetega Jožefa. Na sliki Zaroka sv. Jožefa in Marije sta središče slike sklenjeni roki, Jožefa in Marije. V drugi roki držita lilijo. Poleg je duhovnik in dva angela s perutnicami. Osebe so naslikane le do kolen in delujejo monumentalno v utesnjenem prostoru. Globino prostora si predstavljamo s stropno postavitvijo.

Sv. Jožef, z malim Kristusom v naročju, je upodobljen v polkrožni tesarski delavnici. Njegova postava je pokončna in frontalna. Na polički, na levi strani, je vaza s tremi cvetovi lilije kot simbol Marijine neomadeževanosti z izvornim grehom. Simbol treh cvetov se pogosto pojavlja pri Kraljevih upodobitvah Jožefa. Pri Jožefovih nogah držita belo preprogo angelčka, s perutničkami. Slika deluje statično zaradi centralne postavitve figur.

---

⁶⁶ V času mojega obiska v Soči- Avgusta 2010- so potekali postopki restavriranja in obnavljanja cerkve.

⁶⁷ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 37.

⁶⁸ Hermenegild SREBRNIČ, *Moja srečanja s Tonetom Kraljem* (Katoliški glas), 1994, št. 3.

Slika Smrt sv. Jožefa se razlikuje od slike v Dekanih, čeprav je enak motiv. Sv. Jožef leži na postelji, poleg njega so Marija, Jezus in angela. Marija ga drži za roko, Jezus pa ga podpira. Prizor ni celopostaven, temveč so figure naslikane le do kolen. Globino prostora občutimo s stropnimi deskami, ki potekajo vzporedno.

Zaroka Jožefa in Marije

Smrt sv. Jožefa

Sv. Jožef z malim Kristusom

Slovanski svetniki so na levi steni ladje: Hema (slov. Ema), Kazimir, Olga, Stanislav in Ljudmila, na desni pa: Vaclav, Jan Nepomuk, Ladislav, Jozafat in Vladimir. Vsakemu svetniku je Kralj napisal njegovo ime. Postavljeni so statično in frontalno pred modro ozadje. Nekateri strmijo naravnost naprej, drugi so s pogledom zazrti navzgor ali navzdol.

Nekateri držijo v rokah svoje atribute in palmove vejice (znak mučeništva), drugi imajo roke sklenjene v molitev. Od prejšnjih Kraljevih poslikav se razlikujejo tudi oblačila, ki se jim je posvetil in jih naslikal detajlno (npr. Slomšek je v škofovskih oblačilih, Kazimir v krznenem plašču). Atributi Heme so redovniška oblačila in cerkev v roki. Kazimir je prikazan v poljski kraljevski nošnji, s krono in lilijo (simbol devištva). Olga ima na glavi krono in z rokama stiska križ na prsi. Stanislav drži roke sklenjene v molitev in med njimi stiska križ. Ljudmila je upodobljena v knežjih oblačilih, s krono v eni roki in mučeniško palmovo vejico v drugi. Vaclav je v knežjih oblačilih, s palmovo vejico in žezlom. Jan Nepomuk je v redovniških oblačilih, predstavljen z znamenji mučeništva (palmova vejica), s križem in knjigo v eni roki in z drugo roko na ustnicah. Ladislav je prikazan kot kralj v viteški opravi, s ščitom in z eno roko na srcu. Jozafat je prikazan na upodobitvi v oblačilu bazilijanskih menihov, s križem na verižici okrog vratu, s palmovo vejico in knjigo. Vladimirja je Kralj upodobil v vladarskih oblačilih, s krono na glavi, v roki pa drži kroglo s križem.

Slovanski svetniki: Hema, Kazimir, Olga, Stanislav in Ljudmila

Slovanski svetniki: Vaclav, Jan Nepomuk, Ladislav, Jozafat in Vladimir

Pomembno mesto v cerkvi pripada sliki Nadangela Mihaela na stropu ladje. Kralj ga je oblekel v slovenske nacionalne barve (bela, modra, rdeča). V roki ima meč, vihti ga nad glavo in se pripravlja, da bo ubil triglavo pošast, ki si prisvaja svet.

Nadangel Mihael

Zanimiv je tudi prizor Kristus, dobri pastir. Prizor spominja na poslikavo v Lokvi, ki pa se nekoliko razlikuje. Prizor ni postavljen v krajino, temveč pred enobarvno ozadje. Enako kot v Lokvi je Kralj uporabil slovenske nacionalne barve (bela, modra in rdeča). Kristus je oblečen v rdeče oblačilo, njegovo modro pregrinjalo je na tleh, na rokah so z zlatom poudarjeni znaki križanja. Iz trnja rešuje (ne iz bodeče žice kot v Lokvi) Jezus belo jagnje, ki predstavlja slovenski narod.

Kristus dobri pastir

Notranjost cerkve je Kralj oblikoval v barvah slovenske zastave in na stene, poleg apostolov in evangelistov, je postavil še slovanske svetnike. Poslikave so v večini monumentalnih dimenzij. Večina prizorov je postavljenih kar na enobarvno ozadje, brez oblikovanja prostora. Figure so toge in nerazgibane (razen rahlih kretenj rok in rahlih zasukov glav ni gibanja). Pri slovanskih svetnikih je opaziti spremembe pri slikanju oblačil, saj so natančno izdelana.

5.8 TRENTA, 1945, PODRUŽNA CERKEV MARIJE DEVICE LAVRETANSKE

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4012

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Tolmin, Uradno glasilo (Gorica), št. 5/90-146, 2/93-32 (ne velja), 6/93-70, 10/93-169, Uradne objave (Primorske novice), št. 35/2000-141, 15/2001-65, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Bovec, naselje Trenta

Lega v naselju: cerkev stoji v fužinarskem zaselku Pri cerkvi, na desni strani ceste, ki vodi iz Trente proti Vršiču.

Rudarska cerkev device Marije Lavretanske je bila postavljena leta 1690. Zgradili so jo grofje Attemsi, tedanji lastniki trentarskih fužin. Stavba je bila predelana v začetku 20. stoletja. Od baročne cerkve sta se ohranila predvsem kip Matere božje v oltarni niši, kamniti kip Madone v niši glavne fasade in kvalitetno izdelan marmorni relief, ki upodablja Marijino oznanjenje in je vstavljeno na prednjo stran novejšega oltarja.

Notranjščino je leta 1945 poslikal Tone Kralj in ji dal svojevrsten pečat. Naslikal je prizore: Obiskovanje, Oznanjenje in Križev pot, na steklo.

V prizoru Oznanjenje se angel približa k Mariji, ki kleči na tleh, pred njo je odprta knjiga. S stropa jo je obsijala svetloba. Lilija v cvetličnem lončku priča o Marijini neomadeževanosti z izvirnim grehom, lilija, ki jo prinaša angel, pa o njenem deviškem spočetju božjega sina.

Tone Kralj se pri prizoru Obiskovanja ni točno držal evangelija. Po evangeliju je Marija obiskala Elizabeto, Kralj pa je naslikal še Jožefa in Zaharijo, Elizabetinega moža. Marijo in Elizabeto je obsijala svetloba in Marija se je ozrla kvišku. Jožef in Zaharija sta si stisnila roki. Jožef drži v drugi roki palico, katera se zaključí s cvetovi lilije.

Oznanjenje

Obiskovanje

Kralj se poslužuje skoraj čistih vseh barv na paleti. Figure so realistično plastične in pripovednost motivov je epska.

6 TOPOGRAFSKI POPIS KRALJEVIH POSLIKAV V CERKVAH NA OZEMLJU DANAŠNJE SLOVENSKE PRIMORSKE, NASTALIH PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

S koncem 2. svetovne vojne se je zaključila prva polovica Kraljeve ustvarjalne poti. Povojno obdobje petdesetih in šestdesetih letih se v Kraljevem slikarstvu razlikuje od tistega v dvajsetih in tridesetih letih. Povojni čas je v Jugoslavijo prinesel novo politično ureditev, v kateri se Kralj ni najbolje znašel.⁶⁹ Rad se je vračal na Primorsko, kjer je nastal povojni sklop poslikav. S posebnim veseljem in pripravljenostjo je zahajal tudi na drugo stran državne meje, med Slovence, ki so dokončno ostali pod Italijo. V tem času se je znova pokazala daljnovidnost in zavednost slovenskih duhovnikov, ki so v slovenskih krajih zaupali poslikavo cerkva domačemu umetniku, čigar delo bo tudi v prihodnosti potrjevalo slovensko navzočnost na tem ozemlju. Kralj si je postavil nove standarde, ki so sčasoma postali ljudem blizu in sprejemljivi.

Tako kot so se umirili razburkani časi se je postopno umirjala tudi Kraljeva umetniška govorica. Kljub številnim naročilom je malo takih, ki so mu nudila lastno izražanje. V glavnem se je ukvarjal s standardnimi slikarskimi deli, na primer oltarne slike in križevi

---

⁶⁹ Verena KORŠIČ ZORN, Gosta z Dolenjskega: Tone Kralj in Franc Gorše, v: *Umetnost 20. stoletja na Goriškem in v Posočju*, Gorica 2009, str. 165.

poti.⁷⁰ Za slikanje je začel uporabljati lesenitne podlage zaradi boljše obstojnosti od beleža. Ta material mu je omogočil intenzivnejši barvni učinek. Ta dela so nastajala do sedemdesetih let, mimo vseh novosti, ki so v tistem času zaznamovala goriško likovno dogajanje. Z leti so se linije umirile in plastičnost se je umaknila nekakšnemu opisnemu realizmu. Celotno to obdobje bi lahko označili kot Kraljevo zrelo obdobje, saj so rezultati ustvarjanja vidni, in sicer od barvnega simbolizma, risarskega ekspresionizma, do monumentalnega realizma.⁷¹

6.1 ILIRSKA BISTRICA, 1954- 55, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. PETRA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3696

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov v Občini Ilirska Bistrica, Uradne objave (Primorske novice), št. 2/93-39, Uradne objave (Snežnik), št. 6/2000-3, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Ilirska Bistrica, naselje Ilirska Bistrica

Lega v naselju: cerkev stoji vrh vzpetine nad Trnovim v Ilirski Bistrici.

Župnijska cerkev sv. Petra je bila zgrajena v 17. stoletju. Najstarejša letnica se nahaja na portalu zakristije, in sicer 1646. V osnovi še srednjeveško, kasneje večkrat predelano cerkev sestavljajo triosminsko zaključen prezbiterij, pravokotna ladja in zvonik, prislonjen ob zahodno steno ladje. Cerkev sv. Petra z gotskim prezbiterijem ter kamnitimi oltarji v slogu kraškega baroka so leta 1960 rekonstruirali po načrtih Toneta Kralja, ki je avtor vseh poslikav v cerkvi.

V ladji cerkveni ladji so štiri lunete s prizori Jezusovega javnega delovanja: Jezus pomiri vihar, Jezus ozdravlja bolnike, Obujenje Lazarja, Jezus blagoslavlja otroke in Križev pot, vsi so delo Toneta Kralja.⁷²

Evangelisti Luka, Marko in Matej govorijo o Jezusu, ki je pomiril vihar. Jezus se je z učenci odpravil na drugo obrežje Galilejskega jezera. Medtem je nastal vihar in učenci se

---

⁷⁰ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 29.

⁷¹ Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998, str. 30.

⁷² *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

borijo v čolnu z valovi. Čoln divje premetava razbesnela voda. Jezus se dvigne in s kretnjo rok ukaže vodam, naj se umirijo. Tu je Kralj sledil besedam evangelista Marka, ki poroča, da je Jezus v čolnu spal na blazini,⁷³ to blazino je naslikal v čolnu. Jezero je naslikano z visokimi valovi in se pojavi tudi v prvem planu. V ozadju se na nebu svetita dve streli.

O dogodku Jezus ozdravlja bolnike poročajo evangelisti Matej, Marko in Luka. Dogodek je postavljen v mestno ulico. Okrog Jezusa je zbrana množica ljudi, med katerimi so bolniki. Na levi neseta moža bolno starko iz hiše. Na desni je mož, ki težko hodi, podpira ga deček. Pred Jezusom je pokleknil vojak, Jezus ga ozdravlja. Ostala množica bolnikov z zaupanjem čaka na čudežno ozdravljenje. Med množico lahko prepoznamo Jezusove učence.

O obujenju Lazarja poroča samo Janezov evangelij.⁷⁴ Dogodek je postavljen v hribovito pokrajino. Pred živo skalo, v katero so vklesani grobovi, stoji okrog Jezusa gruča ljudi in apostolov. Ob Lazarju sta moža, ki mu odvijata povoje. Oživljeni Lazar statično stoji pred grobom in zre naravnost v Jezusa. Kralj se je pri poslikavi naslonil na evangelij, kjer piše, da je bil Lazar povezan s povoji.

Sledi prizor, Jezus blagoslavlja otroke, iz evangelija Mateja, Marka in Luke. Dogodek je postavljen na dvorišče. Okrog Jezusa so zbrani otroci, ki jih blagoslavlja in jim polaga roko na glavo. Matere prinašajo otroke k Jezusu, da bi se jih dotaknil. Na levi strani, ob vodnjaku, so učenci, ki grajajo matere, ker prinašajo otroke.

---

⁷³ Mr 4,38.

⁷⁴ Jn 11,38-44.

Jezus pomiri vihar

Jezus ozdravlja bolnike

Obujenje Lazarja

Jezus blagoslavlja otroke

Kralj je z nizanjem drobnih podrobnosti želel prikazati resničnost in simboliko ter tako vzpostaviti večplastno branje slike: podoba čolna na sliki je lahko kot podoba cerkve ali današnjih ljudi, ki se morajo boriti z različnimi skušnjavami današnjega časa.

6.2 MIRENSKI GRAD, 1957- 59, ŽUPNIJSKA CERKEV ŽALOSTNE MATERE BOŽJE

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3847

Geografska lega: RS, Občina Miren- Kostanjevica, naselje Miren.

Lega v naselju: cerkev stoji na griču jugovzhodno od Mirna.

Cerkev je prvič omenjena okoli 1350, čeprav naj bi prvotno cerkev zgradili že leta 1274. Leta 1814 je bila porušena, novo stavbo pa so začeli graditi 1862. V prvi svetovni vojni je bila bombardirana, v letih 1924-1927 pa ponovno zgrajena pod vodstvom arhitekta Umberta Cuzzija⁷⁵, v neoromanskem slogu. Cerkev je triladijska, bazilikalne zasnove, z dvema zvonikoma na pročelju, zaključena je z absido. Glavna ladja je banjasto obokana, z desetimi sosvodnicami, stranski ladji sta prav tako banjasto obokani z oprogami. Absida je obokana s polkupolo. Oprema je pretežno neogotska in neobaročna, kar je najbolj razvidno na spovednicah.

---

⁷⁵ Marko VUK, Križev pot Toneta Kralja na Mirenskem Gradu, v: *Goriški letnik*, št. 28 (2001), Nova Gorica: Goriški muzej, 2003, str. 465.
Umberto Cuzzi je bil arhitekt (1891- 1973).

Tone Kralj ni samo prenavljal in krasil, včasih je celo posegal v arhitekturo. Med drugo svetovno vojno je bila cerkev poškodovana, zato so jo obnovili pod vodstvom Toneta Kralja, to je med leti 1957 in 1959. Tone Kralj je cerkev poslikal v tehniki freske in v risarski izvedbi brez dodatnega modeliranja in senčenja. Freska je bila izvedena na že obstoječi omet a secco, kar ni obstojno in ne zagotavlja trajnosti. Kraljeve podobe so prerisali na prozorne folije, omet odstranili in podobe nanесли na nov omet a fresco.⁷⁶ Pod korom sta sliki Rešitev sv. Petra iz ječe in Sv. Ana, na zaključku slavoloka je upodobljena Brezmadežna, na lokih glavne ladje veseli in častitljivi del rožnega venca in v stranskih ladjah so naslikane postaje križeva pota.⁷⁷

Na slavoloku je Brezmadežna, okrog nje je napis: *O MARIJA BREZ MADEŽA SPOČETA PROSI ZA NAS, KI SE K TEBI ZATEKAMO*. Na levi strani, ob Brezmadežni, je slika Sv. Ludovike de Marillac s sestrami usmiljenkami, na desni pa slika Sv. Vincencija Pavelskega z misijonarji. Na lokih glavne ladje, od lokov do oken, zasedejo ves prostor skrivnosti rožnega venca: na levi je veseli del rožnega venca, na desni pa častitljivi del rožnega venca. Na vsaki strani je spredaj je, ob zaključku rožnega venca, upodobljen angelski zbor, razporejen v treh vrstah. Veseli del rožnega venca se začne pri koru in se nadaljuje proti apsidi (Oznanjenje, Obiskovanje Elizabete, Rojstvo Kristusa, Darovanje Kristusa v templju in Kristus v templju). Častitljivi del rožnega venca se začne pri apsidi in nadaljuje proti koru (Kristus vstane od mrtvih, Kristus se po vstajenju prikaže devici Mariji, Kristus gre v nebesa, Kristus pošlje svetega Duha in Kristus vzame Marijo v nebesa). Zadnjo skrivnost častitljivega dela, in sicer, Marijino kronanje v nebesih, je upodobil v okvirju zazidane rozete nad pevskim korom. Osebe stojijo na oblakih, pod njimi so podobe angelov in pod angeli so zvezde. Marija je v središču dogajanja na njeni levi je Kristus, na desni pa Bog oče. V ozadju je sonce s simbolom svetega duha. Te poslikave so izdelane v risarki izvedbi, le linearno.

---

⁷⁶ Marko VUK, Križev po Toneta Kralja na Mirenskem gradu, v: *Goriški letnik*, št. 28 (2001), Nova Gorica: Goriški muzej, 2003, str. 470.

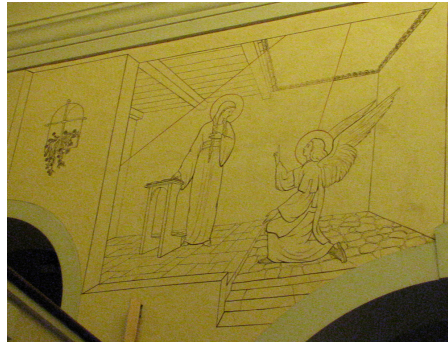
Rekonstrukcijo je leta 1986 izvedel slikar Lojze Čemažar.

⁷⁷ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

Brezmadežna na slavoloku

Oznanjenje

Obiskovanje Elizabete

Rojstvo Kristusa

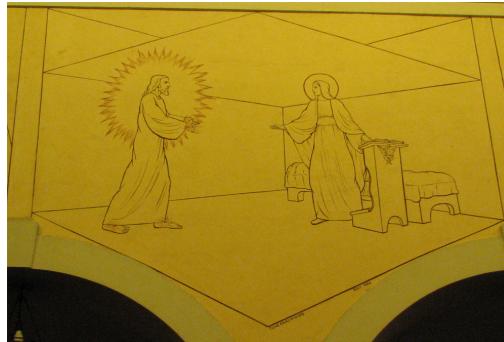
Darovanje Kristusa v templju

Kristus v templju

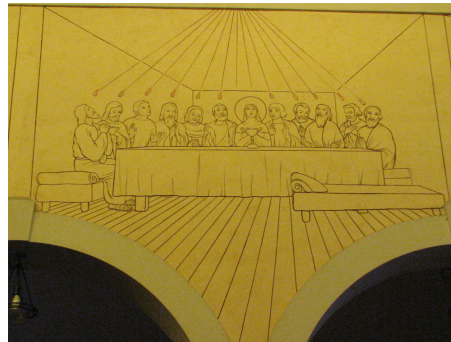
Kristus vstane od mrtvih

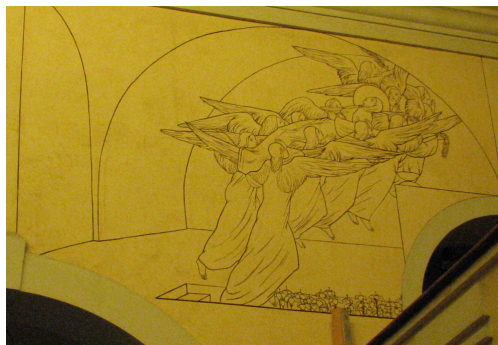
Kristus se prikaže Mariji

Kristus gre v nebesa

Kristus pošlje svetega Duha

Kristus vzame Marijo v nebesa

Kronanje Marije v nebesih

V cerkvi izstopa križev pot, izdelan v realističnem slogu. Slike so na lesonitu, v oljni tehniki, mesto postavitve so dobile v polkrožno zaključenih lunetah na vrhu sten stranskih ladij. Kralju ta umetniška in religiozna snov ni bila nova, saj je imel za sabo že več križevih potov.⁷⁸ Pri križevem potu gre za eno najbolj značilnih umetnostnih nalog krščanske umetnosti zahodnoevropskega kulturnega območja, ki se je slikarju Kralju, zrasla iz duhovno poglobljenega ekspresionističnega občutja, še posebej prilegla. Odmaknil se je od tradicije, kakršno poznamo po slovenskih cerkvah, kjer prevladujejo baročni vzorci,... Vsaka postaja križevega pota je opremljena s številko in kratkim opisom. Z opazovanjem prizorov lahko podoživljamo Kristusovo potovanje od Pilatove sodbe do končnega razpleta na Kalvariji. Na nekaterih postajah nastopa množica, ki spremlja Jezusovo pot kot v nekakšnem gledališču, npr. že na I. postaji. Z balkona sodne palače gledata proti nam Pilat in ob njem Kristus s trnjevim vencem in zvezanima rokama, spodaj pa je naslikana množica s hrbtni strani, tako da se zdi, kot bi tudi mi, gledalci, bili med njimi. Prizor ne kaže Pilata, ki obsodi Jezusa, ampak ljudstvo, ki izsiljuje to obsodbo. Na slikah je opazna razdelitev množice na Jezusove prijatelje in na njegove sovražnike. Kristusu so bili najbližji Simon, Marija, Veronika, jeruzalemske žene, Marija Magdalena, Marija, mati Jakoba in Jožefa, Janez Evangelist, Jožef iz Arimateje. Ti liki so na križevem potu prikazani v blagi luči, s trpečimi obrazi. Nasprotno pa so Judje, veliki duhovniki, starešine, vojaki upodobljeni kot zlobni ljudje, ki uživajo v krivični sodbi in mučenju. Kralj je hotel tako prikazati dramo, osebno in kolektivno, čutimo lahko, kako zlo prevladuje nad

⁷⁸ Tone kralj je križev pot ustvarjal že v cerkvi sv. Petra v Ilirski Bistrici, v cerkvi sv. Jožefa v Soči, v cerkvi sv. Martina v Hrenovicah, v cerkvi sv. Lucije na Mostu na Soči, v cerkvi Marijinega imena na Mengorah.

dobroto in ljubeznijo.⁷⁹ Dobro in zlo je vidno na IV. postaji, ko se Marija sreča z Jezusom med podivjano množico, ob njej sta Janez in Marija Magdalena. Na V. postaji je Simon, ki nosi Jezusu križ, en del meščanstva sočustvuje skozi okno, drugi pa se posmehuje. Na VI. postaji stoji za Veroniko še deklica, ki sočutno gleda Jezusa, poleg pa sta farizeja in slaboumnež, ki se Jezusu posmehujejo. V ozadju je množica, ki se razburja nad dejanjem usmiljenja. Na VII. postaji se Jezusovim nasprotnikom približata dva fantiča, ki se smejeta na tleh ležečemu Jezusu. Zdi se, ko da bi Jezus iskal prijatelja med molivci. Na VIII. postaji se jokajoče žene z otroki le približajo Jezusu, v ozadju je razburjena množica. Na IX. Jezus leži pod križem, zravnšan z zemljo, na X. je upodobljen sam, zasramovan, brez sočutnih ljudi, na XI. pa leži na križu, njegov pogled je usmerjen v nebo. Vrhunec križevega pota je upodobitev XII. postaje, trenutek, ko Jezus umre na križu. Kalvarija se je stemnila, zadaj, na desni, so prestrašeni in bežeči sovražniki, levo pa so vstala telesa mrtvih. Poleg Jezusa in obeh razbojnikov so ostali le še: Janez Evangelist, ki podpira Marijo, in Marija Magdalena, ki leže objema Jezusov križ. Ponekod so ob Jezusu sami sovražniki, tako na I., II., III., VII., IX., X., XI. postaji. Samo na XIII. in XIV. postaji so ob Jezusu sami prijatelji. S prizora snemanja s križa (XIII. postaja) občutimo, da je glavna drama šla mimo, tudi sončna svetloba se je povrnila. Jezusa so sneli s križa, Marija sprejema njegovo mrtvo telo z razprostrtimi rokami. Na tleh pred Marijo je prt s trnovo krono. Poleg Jezusa so s križa sneli enega razbojnika. Sledi še zadnja postaja, polaganje v grob. Janez Evangelist podpira Marijo, Marija Magdalena pa od žalosti poklekne. Svetloba prihaja od baklonosca in osvetljuje celoten prizor.

⁷⁹ Marko VUK, Križev pot Toneta Kralja na Mirenskem gradu, v: *Goriški letnik*, št. 28 (2001), Nova Gorica: Goriški muzej, 2003, str. 469.

I. – XIV. postaja križevega pota

Poslikave, ki so izražene le s črto, so minimalno senčene, predmeti in figure so ploskovno nizane. Ostale poslikave so realistične. Do izraza prihaja oblikovanje figur in okolje dogajanja. Barvna lestvica je raznolika, značilno je polnoplastično modeliranje z enakomerno svetlobo.

6.3 VRTOJBA, 1957, ŽUPNIJSKA CERKEV SRCA JEZUSOVEGA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4127

Geografska lega: RS, Občina Šempeter-Vrtojba, naselje Vrtojba.

Lega v naselju: cerkev stoji sredi vasi, ob cesti Šempeter-Miren.

Cerkev je pravilno orientirana in v tlorisu si sledita prezbiterij in glavna ladja s stranskima ladjama. Prezbiteriju in ladji je na severni strani prizidana kapela, na J pa zakristija. Ob J stranski ladji je prosto stoječi zvonik. Triladijska bazilika se zaključuje s polkrožnim prezbiterijem. Glavno ladjo krije odprto ostrešje, stranski ladji sta od glavne ločeni z arkadami, kriti pa prav tako z odprtim ostrešjem. Prezbiterij je obokan s polkupolo. Cerkev je bila grajena med letoma 1924 in 1925, v neogotskem slogu. Oprema cerkve kaže na neoromanski slog (glavni oltar).

Cerkev je celostno dekorirana, pomembno mesto imajo Kraljeve slike na lesonitu, ki so nastajale med leti 1954 in 1957. Kraljeve slike so več kot obogatitev razmeroma mrzle cerkve srca Jezusovega v Vrtojbi, vendar je ob nastajanju teh slik prihajalo tudi do posegov v arhitekturo, in sicer z namenom, da bi ustvarili boljše pogoje za slike. V cerkveni veži sta Kraljevi sliki Izgubljeni sin in Dobri pastir. Ko vstopimo v cerkev, nam pogled zastane na triptihu Srce Jezusovo v apsidi in v niši leve in desne stranske ladje, kjer sta sliki Srce

Marijino in Križani. V stranskih ladjah je križev pot. Pod korom, v krstilnici, so še tri slike: Jezus, ki razpošlje apostole, Sv. Ciril in Metod in Sv. Mohor in Fortunat.

Ko vstopimo v cerkev, najdemo sliki Izgubljeni sin, ki se vrača k usmiljenemu očetu, in Dobri pastir, ki najde izgubljeno ovco, prvotno sta bili nad spovednicama v obeh stranskih ladjah, sedaj pa sta v cerkveni veži. Na sliki Izgubljeni pastir je dogodek, ko sin prosi Boga očeta za odpuščanje. Sin je raztrgan, umazan in ponižno je pokleknil pred Boga očeta. Na drugi sliki Dobri pastir je Jezus rešil ovco pred volkovoma. Poleg Jezusa sta v ospredju še dva volkova, v ozadju pa čreda ovac. Med ovcami in volkovoma je ograja in križ.

Izgubljeni sin

Dobri pastir

V apsidi na steni, nad oltarjem, je postavljen triptih Srce Jezusovo, največja slika, izdelana leta 1956, narejena na lesnitu. V sredini je srce Jezusovo, ki prihaja na oblakih, obdan je z angeli (1,75 m široka in 3,95 m visoka). Na Jezusovi desni je množica svetnikov, na njegovi levici pa množica svetnic (vsaka meri 1,85 m v širino in 3,10 m v višino). Podoba Srca Jezusovega je zelo opazna po velikosti in po kompoziciji celotne slike. Svetniki in svetnice stojijo v polkrogu na oblakih in so dobro razpoznavni po simbolih in tudi po ustaljenih ikonografskih značilnostih obrazov in oblačil.

Srce Jezusovo

V cerkvi je še več del, ki so nastala na lesonitu. V niši leve stranske ladje je slika Srce Marijino s skupino vernikov pred vrtojbensko cerkvijo, iz 1954. Marija je postavljena centralno, v beli obleki in modrem pregrinjalu, iz rok oddaja svetlobo. Pred njo so v polkrogu razporejeni ljudje, ki se zatekajo k njej, molijo in jo prosijo. Na desni so ženske, na levi pa moški, oboji, različnih starostnih obdobij. Za Marijo so štirje angeli, ki odgrinjajo zaveso, da se vidi cerkev srca Jezusovega. V niši desne stranske ladje visi slika Križani med prijatelji in sovražniki, iz leta 1957.⁸⁰ Jezus je pribit na križu, s trnjevo krono na glavi, nogi sta vzporedni, je živ, z vidnimi znaki trpljenja, in postavljen centralno. Prsti Jezusove desnice so sklenjeni v znamenju blagoslova. Centralno za križem teče zlat trak, na vrhu je naslikano jagnje (podoba Kristusa, tistega, ki se žrtvuje), okrog njega pa so štirje simboli evangelistov (angel - Matej, bik - Luka, lev - Marko in orel - Janez). Na desni strani so sovražniki, na levi prijatelji. Desna stran je temnejša, leva pa svetlejša. Sovražnike prepoznamo po krvavih mečih, ki jih vihtijo proti Jezusu, vojski, odrezani glavi, prijatelje po duhovnikih, križih, molečih osebah,... Nad ljudstvom so angeli postavljeni v polkrog, to je v šestih vrstah.

⁸⁰ Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 116.

Srce Marijino z verniki pred cerkvijo

Križani med prijatelji in sovražniki

Križev pot je bil naslikan leta 1955. Postavljen je v levo in desno stransko ladjo. Upodobitve so obravnavane v barvnem ravnotežju, prevladuje rdeča barva. K jasni razporeditvi prizorišča pripomore premišljena uporaba svetlobe in senc. Prizori niso množično polni. Naslikana arhitektura je omejena le na zapolnitev ozadja. Jezus je upodobljen s trnjevo krono na glavi že od I. postaje pa vse do XIII. Na I. postaji sta pred Pilatom upodobljen Jezus in vojak. Prizor je statičen. Pilat izreka sodbo z dvignjeno desnico, brez običajnega umivanja rok. Jezusa privedejo pred Pilatov prestol z desne, postavljen je v sredino, njegov obraz je miren. II. postaja prikazuje, kako Jezus vdano prevzema križ; roke ima razprte proti nebu, vojščak pa mu nalaga križ na rame. Leva oseba vleče Jezusa z vrvjo. Dogajanje je postavljeno na dvorišče. Z upodobitvijo prvega padca na III. postaji je razvidna teža križa, z naporom ga dvigne desni mož, Jezus pa ga z eno roko pridržuje. Križ nakazuje sprevod v desno in poudari diagonalno kompozicijo. Poleg Jezusa so na prizorišču še trije možje, na njihovih obrazih vidimo posmehovanje. Marija sreča svojega sina na IV. postaji. Na tem prizoru prevladujejo dobri ljudje, ena oseba v ozadju je posmehljiva in nosi žeblje in kladivo, srečali smo jo že na drugi postaji. Pot teče še vedno skozi mesto. Simon pomaga na V. postaji Jezusu nositi križ. Upodobitev tega dogodka lahko obravnavamo na tri načine: Simon sam nosi križ ali Simon nosi križ ob hkratni upodobitvi umivanja rok Pilata ali tako kot v tem primeru, ko Simon in Jezus skupaj nosita križ, vendar Simon nosi večino teže križa. V središču dogajanja VI. postaje je Veronika, ki

prihaja z desne in mu je že obrisala obraz v prt. Na njem je nastala vidna podoba, ki se imenuje *Acheiropoieton* (ustvarjena brez človeške roke). Z leve strani prihajata za Jezusom dva moža, ki sta v senci. Na VII. postaji nam dogajanje prikazuje Jezusov drugi padec. Vzrok padca so stopnice, vendar okoli Jezusa ni nikogar, ki bi se ga usmilil in mu pomagal vstati. Spremljevalci se raje posmehujejo in zabavajo na njegov račun. Na VIII. postaji je dogodek množično najbolj poln. Jezus sreča jeruzalemske žene in se obrača k njim, one so preplašene in sočustvujejo z njim. Kontrast ženam predstavlja mož na levi strani, ki kar poskakuje od veselja. V tem prizoru prevladujejo dobre osebe, slabe pa šele prihajajo na prizorišče. Med ženami je tudi Marija, ki se z rokama drži za obraz. Tretji padec, na IX. postaji, je postavljen na končno prizorišče, v kamnito pokrajino, v ozadju se vidi mestno obzidje, že en postavljen križ in črne ptice na nebu. Jezusova drama je s tem padcem še bolj stopnjevana, saj ga je teža križa popolnoma ohromila. Prevladujejo sivi barvni odtenki, razen Jezusovega oblačila, ki je intenzivno modro. X. postaja spominja na prejšnjo upodobitev, le da je dogajanje na vrhu gore. Dva moža slačita Jezusovo oblačilo, on je popolnoma statičen, z roko na prsih in s pogledom v nebo. V ozadju je vojak s sulico. Jezusov križ je na tleh, poleg so še vrč, čaša z vinom in žolčem ter košara z žebli. Na XI. postaji pribijata dva moža Jezusa na križ. Miren Jezus na križu, položen je na tla. Poleg so še trije možje v dolgih haljah. Košara z žebli je napol prazna, poleg pa ostaja samo vrč brez čase.

Pri tem prizoru Kralj ni upodobil dramatičnosti, vidi se, da se nebo ni stemnilo, pa tudi Jezus ne kaže znakov trpljenja. Na XII. postaji se je nebo popolnoma stemnilo, medlo svetlobo oddaja žareče sonce, križanje je na vrhuncu. Na tej sliki je Jezus že mrtev, obraz ima povešen, vidni so znaki križanja. Okrog križa so tradicionalne osebe, le da je na desni strani Marija Magdalena, z rokami na obrazu, na levi strani pa sta Marija in Janez Evangelist. Kralj je s slikanjem senc dosegel temačnost in grozljivost prizora. Istočasno kot Jezusa so križali dva razbojnika, vidna sta na tej sliki. V ozadju so bežeči ljudje. Pri upodobitvi na XIII. postaji se Kralj ni držal klasičnih oseb. Naslikal je že na tla položenega Jezusa, poleg so Marija Magdalena, Marija in Janez Evangelist, ki ga podpirajo za roko in glavo. Nebo ni več temno, temveč tako, kot je bilo pred križanjem. Mož v ozadju sta snela Jezusa s križa, eden ima v roki klešče. Isti osebi položita Jezusa v grob, in sicer na XIV. postaji. Pri polaganju so prisotni: Marija Magdalena, Marija, ki jo drži Janez Evangelist, in prebledela žena. Dogodek je dobro osvetljen, čeprav se odvija v jami.

I. – XIV. postaja križevega pota

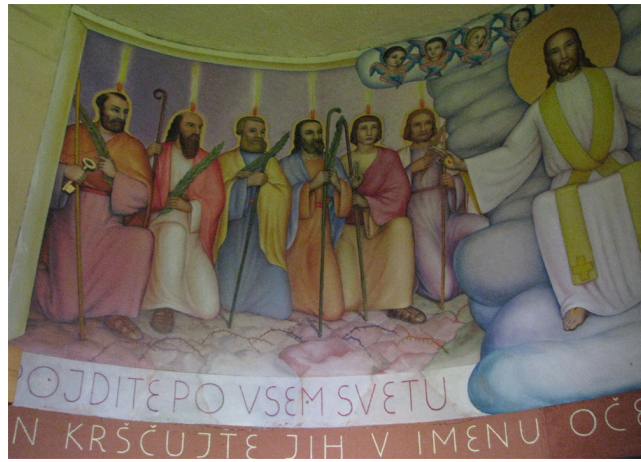
V opuščeni krstilnici pod korom visijo tri slike, nastale 1961. Največja je polkrožna (4,70 m x 1,80 m) in prikazuje Jezusa, ki razpošlje apostole. Apostoli klečijo na kamnitih tleh, tla so posejana s trnjem in v rokah držijo palme. Nad njihovimi glavami so ognjeni plamenčki. Jezus v belem oblačilu je postavljen na sredino, na prestol, narejen iz oblakov, na rokah ima sledove križanja. Nad Jezusom so obrazi osmih angelov. Pod celotno sliko se vije napis: »*POJDITE PO VSEM SVETU IN UČITE VSE NARODE IN KRŠČUJTE JIH V IMENU OČETA IN SINA IN SVETEGA DUHA*⁸¹«. Prizor je postavljen horizontalno. Prevladujejo pastelne barve.

Drugi dve sliki sta ob vhodu v krstilnico. Na levi strani sta sliki bratov sv. Cirila in Metoda, na desni slika sv. Mohorja in Fortunata (1,16 m x 2,35 m). Te svetnike je začel Kralj umeščati v svoj ikonografski program kot prisotnost Slovencev v tem prostoru.⁸² Na obeh slikah stojijo svetniki na oblakih. Sveta Mohor in Fortunat sta simbola oglejske cerkve. Sveti Mohor je v škofovski opravi in s pastirsko palico v levi roki, desnico pa dviga v pozdrav. Ob njem je sveti Fortunat, upodobljen je malo nazaj, v rokah nosi prtiček in knjigo. Na drugi strani pa dostojanstveno stojita sveta brata Ciril in Metod, ki sta oznanjala slovanskim narodom krščanstvo v domačem jeziku.⁸³ Ciril je upodobljen v temnem oblačilu in kaže na besedilo, z Metodom držita odprto knjigo. Metod, v pisanih oblačilih, drži z drugo roko palico s križem.

⁸¹ Mt 28, 19-20.

⁸² Verena KORŠIČ ZORN, *Tone Kralj: cerkvene poslikave na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini*, Gorica 2009, str. 86.

⁸³ Verena KORŠIČ ZORN, *Tone Kralj: cerkvene poslikave na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini*, Gorica 2009, str. 88.

Jezus razpošlje apostole

Sv. Mohor in Fortunat

Sv. Ciril in Metod

6.4 BREGINJ, 1958, CERKEV SV. NIKOLAJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3577

Geografska lega: RS, občina Kobarid, naselje Breginj

Lega v naselju: Na robu vasi pred starim vaškim središčem v Breginju.

Leta 1865 so zgradili cerkev sv. Nikolaja v neoromanskem slogu. V tlorisu si sledita prezbiterij in pravokotna ladja, ki je širša od prezbiterija. Zvonik je ločen od cerkve. Prezbiterij je polkrožno zaključen in banjasto obokan. Ladja ima poslikan, lesen kasetiran strop. Notranjost je opremljena z baročnim inventarjem.

Tone Kralj je poslikal prezbiterij s prizoroma Zadnja večerja in Neverni Tomaž.⁸⁴

Zadnjo večerjo, eno velikih tem krščanske umetnosti, je Tone Kralj naslikal v prezbiteriju. Zasnovana je precej tradicionalno, pri Kristusovem deljenju kruha učencem. Kralj je naslikal tla z rdečimi in belimi progami, katere poglobljajo prostor. Kompozicija ni simetrična, Kristus je pomaknjen na desno. Za belo pogrnjeno mizo stoji Kristus v rdeči obleki in modrem plašču. Upodobljen je v trenutku, ko deli kruh učencem, ki tega ne dojemajo enako; eni občudujejo zrejo vanj, drugi se spogledujejo in pobožno zrejo vanj, učenec na levi steguje roko proti kruhu. Tega učenca prepoznamo kot Juda Iškarijota po mošnji srebrnikov, zavezanih okrog pasu. Njegov obraz se razlikuje od drugih obrazov učencev po odbijajočem in spačenemu obrazu (viseč nos, štrleča brada), ki ga je Kralj naslikal negativnim osebnostim.

---

⁸⁴ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

Zadnja Večerja

Kralj je pri upodobitvi Nevernega Tomaža uporabil isti prostor kot pri Zadnji večerji (tla z rdečimi in belimi progami, belo pogrnjena miza in zeleni klopci), dodal je vrata na levi strani. Kelih, ki je bil v prejšnjem prizoru pred Kristusom, je še vedno na mizi. Kristus je pred mizo, v beli obleki in rdečem plašču, pred njim je pokleknil Tomaž in se dotikal Kristusove rane. Tudi v tem prizoru so obrazi učencev izraziti in psihološko poglobljeni.

Neverni Tomaž

Tone Kralj ni več vnašal novosti v svoja dela. Njegova linija se je umirila in približeval se je opisnemu realizmu. Kompozicije so umirjene. Obrazi oseb so izraziti in med njimi ne moremo spregledati drugačnega obraza Juda Iškarijota.

6.5 OPATJE SELO, 1958, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. ANDREJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3857

Geografska lega: RS, Občina Miren-Kostanjevica, naselje Opatje selo

Lega v naselju: cerkev stoji sredi vasi.

Cerkev sv. Andreja je prvič omenjena 1121. Iz leta 1865 je cerkvena stavba neoklasicistična. Cerkev je triladijska in obrnjena v smeri vzhod-zahod. V tlorisu si sledita prezbiterij s triosminskim zaključkom in glavna ladja s stranskima ladjama. Glavna ladja je pravokotna z banjastim obokom, stranski ladji pa sta kriti ravno. Prezbiterij ima banjast obok. Ob severni steni prezbiterija je prizidana zakristija, ob južni pa zvonik. Oprema cerkve je izdelana v času obnove po I. svetovni vojni.

Poslikava Toneta Kralja je iz 1958. Na oboku prezbiterija je nad oltarno steno naslikan na svetlomodro ozadje sv. Duh v krogu dvanajstih jezikov. Na oboku glavne ladje so na križiščih naslikanih grebenov upodobljeni križi s štirimi reliefnimi angelskimi glavicami iz štuka. Nad oboki srednje ladje, na desni strani, je slika Marijinega oznanjenja, na levi pa slika Sveta družina.⁸⁵ Obe sta narejeni v tehniki olje na lesonitu.

V prizoru Oznanjenja kleči Marija na levi strani in zre k Angelu. Na desno stran je postavljen Angel, ki je pokleknil pred Marijo in drži v levici lilijo, z desnico pa kaže navzgor. Nad njim je snop žarkov, ki razsvetljujejo prizor. Lilija, ki jo prinaša angel, govori o deviškem spočetju božjega sina. Lilija v cvetličnem lončku priča o Marijini neomadeževanosti z izvornim grehom. Za figuralnim prizorom se odpira prostor s stebrom in zaveso.

---

⁸⁵ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

Oznanjenje

Druga slika upodablja sveto družino. Umirjen prizor prikazuje Marijo, sedečo pri predenju, Jožefa pri obdelovanju les in Jezusa pri sestavljanju križa (križ nakazuje na križev pot). Jezus je prikazan kot deček. Marija in Jožef s pogledom opazujeta Jezusa. Dogajanje je postavljeno v senco, pod obok notranjega dvorišča, Jožefove tesarske delavnice. Prevladujejo rožnati, modri in rjavkasti odtenki, kar pripomore k umirjenosti.

Sveta družina

Sliki sta realistično obdelani. Obrazi figur so izraziti in psihološko obdelani. Prostor je preprosto oblikovan, umetnik si ga je zamislil po lastnem okusu. Tal se ne vidi, tako da nimamo občutka o globini prostora.

6.6 PODGRAJE, 1958- 59, ŽUPNIJSKA CERKEV KARMELSKE MATERE BOŽJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3902

Geografska lega: RS, Občina Ilirska Bistrica, naselje Podgraje.

Lega v naselju: cerkev s pokopališčem stoji vzhodno nad vasjo.

Cerkev je bila pozidana v 17. stol., kasneje je bila večkrat predelana. Natančnejših dokazov o začetku župnije ni poznanih, do nove pozidave cerkve je prišlo med leti 1630 in 1670. V osi si sledijo polkrožno zaključen prezbiterij, ladja s stranskima kapelama in zvonik. Ladja je enoladijska s kasetiranim stropom, prezbiterij ima polkrožen obok.

Posebnost v župnijski cerkvi so slike Toneta Kralja, ki so nastale v letih 1958-59. Naslikal je slike za stranski kapeli, slike na slavlouku, križev pot in poslikal je prezbiterij.

Stranski kapeli krasita sliki: v levi je slika Sveti Jožef z malim Jezusom, v desni je slika Jezus ozdravlja bolnike. V levi kapeli je slika svetega Jožefa z malim Jezusom, prizorišče dogajanja je delavnica na dvorišču. Sveti Jožef uči Jezusa tesarskih veščin. Ta kretnja poudarja Jožefovo vlogo očeta. Otrok ima v rokah leseno palico. Poleg Jožefa, levo, sta dve liliji, ki sta simbol angelovega oznanjenja, spočetje od svetega Duha.⁸⁶ Na levi se vidi notranjost hiše, kjer Marija pripravlja hrano. Nad sliko sta angela z vencem. Na sliki v desni kapeli Jezus ozdravlja bolnike je v centru upodobljen Jezus, med vsemi osebami je največji, naslikan je z najbolj pestrimi barvami. Ob njegovi levi so štiri osebe, med njimi je že ozdravljen hrom človek in ženska, ki poljublja Jezusov plašč. Na njegovi desni so prav tako štiri osebe z bolno ženo, ki so jo prinesli iz hiše. V nasprotju z Jezusovimi oblačili imajo druge osebe preprosta oblačila, nižjega stanu. V ozadju je vidna ulica in na njej veselje že ozdravljenih ljudi. Nad Jezusovo podobo so naslikani: biča, goreče srce, obdano s trnjevo krono, in žebli.

---

⁸⁶ Verena KORŠIR ZORN, *Tone Kralj: cerkvene poslikave na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini*, Gorica 2009, str. 81.

V kot, in sicer med slavolok in ladjo, je Kralj, na vsaki strani, en motiv združil v dve sliki. Na levi strani je, na prvi sliki, dvanajstletni Jezus v Jeruzalemskem templju. Postavljen je sredi učiteljev, z razprtimi rokami nagovarja skupino ljudi okoli sebe. Nekateri strmijo nad njegovo razumnostjo. Za figuralnim prizorom se odpira arhitektura, vidno, po stebrih. Druga slika prikazuje Marijo in Jožefa, ki sta iskala Jezusa in ga našla v templju. Med sliki je postavljen rdeč steber. Na desni strani prikazuje prva slika Marijo in Jožefa, ki sta darovala Jezusa v templju. Simeon, jeruzalemski mož, drži Jezusa v rokah in se zahvaljuje Bogu, njegov pogled je proti nebu. Poleg sta star mož in stara žena. Jožef ima v rokah kletko z golobom. K Simeonu so prihajali še drugi ljudje darovat svoje otroke, to je vidno na drugi sliki. Ponovno je Kralj med prizora umestil rdeč steber.

Dvanajstletni Jezus v templju

Marija in Jožef darujeta Jezusa v templju

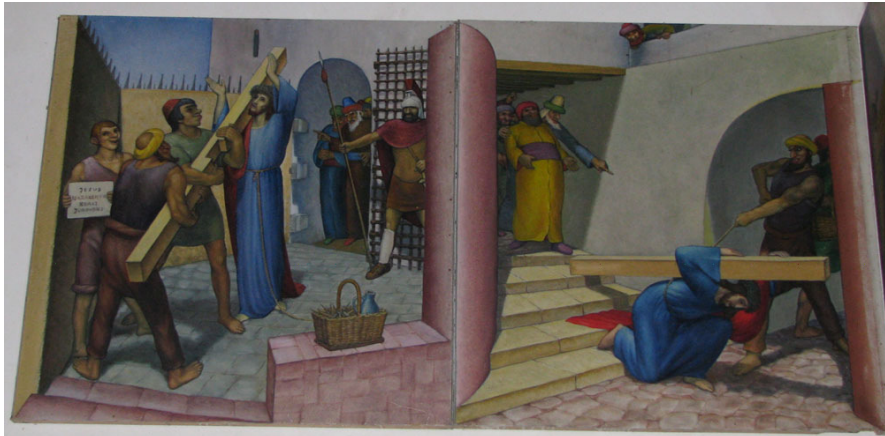
Križev pot se vije od južne stene ladje, preko ograje kora, do severne stene ladje. Upodobitve so obravnavane v pretanjenih barvnih odtenkih, prevladujeta modra in rdeča. K boljšemu razumevanju in jasni opredelitvi prispeva uporaba svetlob in senc. Posebnost križevega pota je, da je Kralj štirinajstim postajam dodal, na začetku in na koncu, še po dve sliki. Naslikane so na lesniti, postavljene so ena poleg druge, med prizori ni nobenega presledka. Vsaka slika je zaključena celota, tako da je naslikana arhitektura sliki okvir. Na prvi sliki je podoba sedečega Kristusa na stebru. Vzeli so mu oblačila, mu zavezali roke in ga bičali. Prizor je umeščen v ozek, utesnjen prostor. Pod sliko je tabla z napisom: *DNE 6. MAJA 1944 SO INTERNIRALI 167 OSEB IN POŽGALI 127 HIŠ*. Pred I. postajo je slika požgane vasi in izgon prebivalcev iz vasi.⁸⁷ Nemci so v začetku maja 1944 požgali vas Podgraje. Na sliki so oboroženi vojaki, ki preganjajo ljudi iz vasi. V ozadju je goreča vas, ki se razteza čez celotno sliko, nad njo pa valeči se dim. Zaporedje se nadaljuje s I. postajo. Prizor izrekanja sodbe prikazuje Pilata, ki si umiva roke. Tu ni množice ljudi, ob Jezusu sta dva vojščaka, ki se kompozicijsko in barvno dopolnjujeta. Pilatovo umivanje rok najdemo v evangeliju po Mateju, kjer ritual izkazuje nedolžnost v primeru smrti kake osebe. Na II. postaji Jezus vdano prevzema križ na svoje rame. Pomagata mu dva moža. Zanimiv je mož na levi strani, ki ima v rokah napis »Jezus, nazarenski kralj, judovski«. V ozadju je statičen vojak in starejši možje, ki šele prihajajo na prizorišče. Skozi natančno obravnavo tal, kjer

⁸⁷Tone Kralj. *Retrospektiva*. 22. januar – 22. marec 1998, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

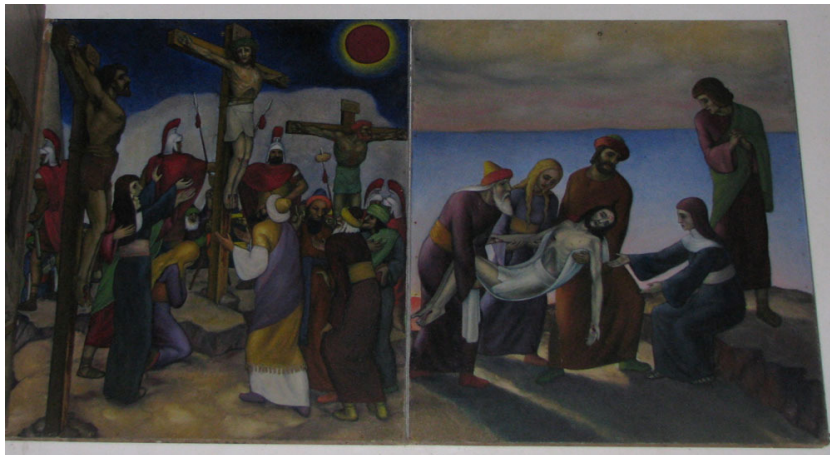
je viden vsak kamen ali zidak, se nam razširi vidno polje perspektive. Opazujemo jo lahko na I., II., III., IV., V., VI., VII., VII., IX. postajah. S prizorom II. postaje nas rdeč steber povezuje na III. postajo. Jezusov prvi padec se je zgodil po stopnicah. Čeprav Jezus prenaša samo en krak križa, je ta težak. Smer sprevoda v desno nakazuje padec. Globina prizorišča je poudarjena s stopnicami in s tremi skupinami ljudi. Šerbelj ugotavlja, da, po mnenju srednjeveških razlagalcev prvega padca, je Jezus padel nedaleč od Pilatove hiše, kjer si je nadel križ. Padec so si predstavljali na svetih stopnicah, po katerih je šel Jezus navzgor in navzdol. Ponovno nas rdeč steber povezuje s IV. postajo, ki nam prikazuje srečanje med Jezusom in materjo. Marija, Janez Evangelist in Magdalena so na desni strani. Janez objema Marijo, na obrazu se ji zrcali žalost, proti Jezusu steguje roke. Magdalena se drži za glavo. Skupina, Jezus in dva spremljevalca, prihajajo z leve. Malo naprej, pod obokom, je viden razbojnik, ki nosi križ. Prizor je dramatičen, presunljiv je pogled Jezusa in Marije. Pot se nadaljuje skozi mesto tudi na V. postaji. Ključen motiv prizora je Simon iz Cirene, s križem na hrbtu. Jezusa, privezanega na vrv, vlečejo naprej. Upodobitev tega prizora je znana že iz leta okrog 340 na sarkofagu in velja za najstarejšo. Sprevod spremljata dečka, v rokah držeča kamen in palico. Pred mestno arhitekturo, na VI. postaji, briše Veronika s prtom Jezusov obraz. V črnino oblečena Veronika prihaja skozi priprta vrata, za njo opazuje deklica, prav tako strmijo osebe na oknih. Veronika je že s prtom otrla poten Jezusov obraz in na njem se je ohranila podoba. Jezus je pripet na vrv, ki je napeta in ustvarja dramatičnost. Za Jezusom hodijo ljudje z dvignjenimi rokami. Na desni strani se ponovno pojavi rdeč steber z valutami in se ponovi na VII. postaji. Nemočen Jezus je deležen ponovnega padca in posmehovanja. Trikotna kompozicija ljudi sestavlja prizorišče in globino prostora. Križ že dvigujejo, ki pa ni kriv za padec, temveč so krive vzpenjajoče se stopnice. Na prizoru, na VIII. postaji, so v prvem planu jeruzalemske žene, različnih starostnih obdobj, in poudarjajo trpečo stran križevega pota. Barvno so uravnotežene z Jezusovo modro haljo v drugem planu. Čeprav je Jezus v drugem planu, nam ga roke žena in njegov pogled popeljejo v središče. Jezusov pogled je izključno usmerjen proti ženam in proti nam. Kralj je ustvaril več dinamike s postavitvijo žena v ospredje. Žene stojijo, kar daje prizoru še več dinamike. Prihod iz mesta je na IX. Postaji, zaznamuje ga Jezusov tretji padec. Ponovno se je padec zgodil na stopnici, le da je tokrat Jezus obležal pod križem. Na prizoru so naslikana odprta mestna vrata, ob njih je stražar. Pod obokom, skozi vrata, prihaja množica. Tudi X. in XI. postaja se še dogaja pred mestnim obzidjem. Prizor je razdeljen na tri dele. Jezusa so slekli in mu dali piti vino z žolčem, to je prvi del. Osebi, ki držita Jezusa, nakazujeta na naslednjo postajo. Na tleh je

že razrezana obleka, za katero kockajo štirje vojaki, to je drugi del. Tretji del je postavljen v ozadje, kjer skupina razpravlja o sramotnem dogodku. Slačenje je sodilo med sramotilna dejanja, obsojenec še bolj ponižan. Prizor pribijanja na križ (XI. postaja) je poln krutosti in pripovednega nasilja. Evangelij ne pove, koga so prej križali, Jezusa ali razbojnika. Kralj je naslikal razbojnika, ki še nosita križ, Jezusa pa med pribijanjem nanj. Poleg je množica med branjem. Jezus na križu je položen na tla, s krajšimi kraki križa na desno. Telo je belo, predstavlja nasprotje barvnim oblačilom. XII. postaja je nasprotje ostalim postajam, temačna je in množično polna. Na tej sliki so upodobljeni na križu Jezus in hudodelca, eden na njegovi desnici in drugi na levici. Jezus je še živ, pogled ima uprt v Marijo, ki je na levi strani križa, poleg nje pa sta Marija Magdalena in Janez Evangelist. Križanje poudarja Jezusovo trpljenje, osebe pod križem imajo trpeč izraz. Prizorišče je postavljeno na skalnato goro, nad njim je žareče rdeče sonce. Predzadnja, XIII. postaja, je snemanje Jezusa s križa. Kralj je naslikal najnujnejše osebe, potrebne za ta prizor. Jezusa so že sneli s križa in ga dva moža neseta Mariji v naročje. Marija Magdalena drži Jezusovo roko. Janez Evangelist samo spremlja dogajanje. V evangelijih ne piše, da bi Jezusa položili Mariji v naročje, v 13. stoletju pa se je motiv razvil na severu. Na zadnji, XIV. postaji, Jezusa položijo v grob. Isti osebi, ki sta sneli Jezusa, ga sedaj neseta v grob. Prizor je postavljen pod obok in je utesnjen glede na število ljudi. Osebam iz prejšnje postaje so se pridružile še tri. Križev pot se zaključi z dvema slikama. Prva prikazuje prihod Podgrajcev domov, v osvobojeno vas, kjer jih pričakajo otroci z zastavicami v rokah. Osebe na desni strani se zahvaljujejo in povezujejo z drugo sliko. Na drugi sliki je Kristusovo vstajenje, njegov pogled je usmerjen na prvo sliko. Jezus prihaja iz groba, oblečen je v povoje in vidni so znaki križanja. Pod njegovimi nogami je podrta bodeča ograja in med njo sta zapleteni čeladi in orožje. Pod sliko je tabla z napisom: *26 USTRELJENIH IN PO TABORIŠČIH UMRLIH.*

I. – XIV. postaja križevega pota

Obok prezbiterija je razdeljen na več polj, v katerih je prizor Marijinega kronanja in prizori, postavljeni v krog. Ti so: Jezus se prikaže Mariji Magdaleni, Jezusovo rojstvo, Marijino oznanjenje in Marijino vnebovzetje. Ostala polja prikazujejo glave angelov s perutnicami. Stene prezbiterija so posvečene Marijinemu zemeljskemu življenju, strop pa poveličanju v nebeški slavi.

Največji je prizor Marijinega kronanja, postavljen na strop. Prizor prikazuje Marijo, Jezusa in Boga očeta, vsakega na svojem oblaku. Jezus in Bog oče sedita in pridržujeta krono nad Marijino glavo. Marija kleči, roke ima sklenjene v molitvi. Nad njo, na levi strani, je Bog oče z zemeljsko kroglo v levici in zlatim trikotnikom okrog glave, na desni strani je Jezus s križem okrog glave. Na vrhu slike je, v osi Marijine glave, upodobitev svetega Duha kot goloba v krogu, ki osvetljuje Marijo s snopom svetlobe.

Jezus se prikaže Mariji Magdaleni, je motiv, v krog postavljenega prizora. Jezus je oblečen v belo haljo s pogledom proti Mariji Magdaleni in ji kaže rane križanja. Dogajanje je postavljeno v zaprt prostor. Pod prizorom je napis: *DAR FANTOV*.

Naslednja slika prikazuje Jezusovo rojstvo. Dogajanje je postavljeno v jamo. Prizor osvetljuje zvezda. Trikotno kompozicijo sestavljajo Jožef, Marija in Jezus. Na tleh, poleg postelje, kleči Marija z detetom v rokah, z leve jo opazuje sedeči Jožef. Za Marijo je na desni osliček, za njim se vidi mesto Betlehem. Pod sliko je napis: *DAROVALE ŽENE*.

V prizoru Marijinega oznanjenja angel obišče Marijo, ki stoji pred njim s sklenjenimi rokami na prsih, za njo, na desni strani, je odprta knjiga. Angel se ji približa in poklekne pred njo kot navaden obiskovalec. Lilija, ki jo prinaša v desnici, govori o deviškem spočetju božjega sina. Iz zgornjega desnega roba prihaja svetloba in osvetljuje Marijo. Pod sliko je napis: *DAR DEKLET*.

Na prizoru Marijino vnebovzetje je Marija v ležeči pozi s sklenjenimi rokami na prsih, odeta je v belo obleko, osem angelov jo nosi proti nebu. Ti imajo roza obleke in modra krila. Po tleh so raztresene bele in rdeče vrtnice, simboli Marijinih ljubezni in žalosti.⁸⁸ Pod sliko je napis: *POKLAR-PODG 49*.

Marijino kronanje

---

⁸⁸ Verena KORŠIR ZORN, *Tone Kralj: cerkvene poslikave na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini*, Gorica 2009, str. 81.

Jezus se prikaže Mariji Magdaleni

Jezusovo rojstvo

Marijino oznanjenje

Marijino vnebovzetje

6.7 ŠMARTNO V BRDIH, 1960, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MARTINA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4051

Geografska lega: RS, Občina Brda, naselje Šmartno

Lega v naselju: cerkev stoji sredi gručaste vasi.

Baročno cerkev so v letih 1895-99 povečali. Zvonik izvira iz 14. stoletja. Cerkev sestavljajo pravokotna ladja s stranskima kapelama in triosminsko zaključenim prezbiterijem. Nad ladjo je križni obok.

Tone Kralj je cerkev poslikal leta 1960, na lesenit je naslikal križev pot, ki se nahaja v ladji, in prizore iz legende o sv. Martinu, ki so v polkrožni apsidi.⁸⁹ Na stene prezbiterija je Kralj umestil dve oljni sliki na lesenitu: na desno je postavil Poklon treh kraljev, na levo pa prizor Janeza Krstnika ob reki Jordan. Kralj je naslikal prelomne dogodke iz krščanstva: poklon kot Jezusov prihod (rojstvo) in prizor ob Jordanu, ki zaznamuje začetek Jezusovega delovanja. Jezusov življenjski krog se na upodobitvah v tej cerkvi začne in zaključi, kar se vsebinsko nadaljuje s križevim potom. Legenda o sv. Martinu je ponazoritev Kristusovega nauka o širjenju krščanske vere.

Prizor Poklon treh kraljev je postavljen v središče primorske vasi, z ozkimi ulicami in značilnostmi hiš, kritih s strešniki. V ozadju se vidi cerkvena streha in zvonik. Sv. Jožef odpira prišlekoma vrata v svoj dom. Ta je običajna primorska hiša, z lesenim stropom in skromno opremo. V prostoru je Marija z otrokom, osvetljuje jo svetloba zvezde. Marija je oblečena v modro obleko in ogrnjena z belim ogrinjalom. Običajno je Marija upodobljena z belo obleko, izraz brezmadežnosti, in z modrim plaščem. Nežna Marijina kretnja izraža ljubezen, obraz, z jasnimi potezami, pa že sluti trpljenje. Otrok se postavlja na noge in krili z rokami. Kralji so hkrati dvignili desne noge na naslednjo stopnico in obstali vsak v svojem gibu. Tone Kralj je v tem prizoru, v smislu stilizacije, opustil odvečne stvari (hlevček, krave, pastirje, jasli), opustil je standardno ikonografijo. Dogajanje je postavil v običajno primorsko hišo in približal gledalcu življenje Primorcev.

---

⁸⁹ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

Poklona treh kraljev

Prizor z Janezom Krstnikom ob Jordanu prikazuje krst, prihod odrešenika in njegovega žrtvovanja. Krstnik stoji na skali, v reki, od tam pridiga in krščuje. Ob njegovi nogi je školjčna lupina, v roki pa križ z napisom: *ECCE AGNUS DEI* (Glej, jagnje božje). Dvema učencema pokaže s prstom Jezusa, ki prihaja s strani, v soju nebeske svetlobe. Medtem se na nebu zgrinjajo temni oblaki. V ozadju je gola pokrajina in množica ljudi, ki pa ne kažejo zanimanja za glavni prizor.

Krst ob Jordanu

Križev pot je naslikan na lesenitne plošče. Velikost slik je Kralj lahko prilagodil prostorskim dimenzijam med pilastri, med katere je postavil slike. Teh ni uokviril, ampak jih je zaključil tako, kot je narekoval prizor: ali z obliko strehe, obzidja, vogala ali z oblaki in podobnim. Arhitekturni elementi na sliki in v cerkvenem prostoru se dopolnjujejo, prav tako se vogali in koti prostora stapljajo z vogali in koti naslikane arhitekture. Vsaka postaja je na spodnji strani zaključena z leseno deščico, na kateri je napis, številka postaje in križ.⁹⁰ Izvirnost križevega pota je v izbiri barve. Črno-bela barva je močan kontrast svetlobe in sence, daje vtis plastičnosti likov in arhitekture. Milček Komelj razlaga belo-črni kontrast, da ustvarja posebne svetlobne učinke: Kristusovo telo žari z nekakšno notranjo svetlobo, ki dajejo vtis skrivnostno vsenavzočnost nadnaravnega. Poleg tega je črno-bela za karakterizacijo oseb: dobrota se izraža z milino, lepoto, nasprotniki pa so izrazite karikature hudobije. Nasproti je postavil pozitivne in negativne sile. Pozitivne osebe so milih obrazov, nežnih udov in kretenj. Nasproti so nasprotniki, s svojimi robustnimi telesi in grobo močjo mišic, nelepi obrazi z velikimi štrlečimi nosovi in ušesi, s posmehljivimi potezami obraza. Kralj si je križev pot zamislil ne le kot opremo, ampak sestavni del cerkvenega prostora, ki ga poslikava razdeli na dva nasprotna pola: prezbiterij žari v barvah, črno-beli križev pot pa sili k razmišljanju o usodi človeka in o smrti.

Pogled na Križev pot v ladji

Kralj je na I. postaji naslikal prizor izrekanja sodbe. Dogajanje je postavil na prostor pod obzidjem. Prizor je razdelil na dva dela: na desni strani, na dvignjeni terasi, sta Jezus in Baraba, na levi je množica, ki dviga desnice in kaže na Jezusa. Na obzidju straži vojak s čelado in sulico. Drugačen od običajnih prizorov je Pilat, ki si ne umiva rok in ne obsodi

⁹⁰ Pri klasičnem križevem potu je na zgornjem robu.

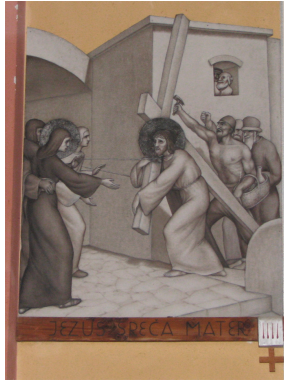
Jezusa, obsodi ga ljudstvo, ki kaže nanj. Na II. postaji je prizor na dvorišču. Na levi strani stoji vojak v stiliziranem oklepu in s čelado in s sulico v roki. Trije bosonogi možje dvigajo in nalagajo Jezusu na rame križ. Jezus ima okrog vratu zavezano vrv. Pri vojakovih nogah je tihožitje z žebli, kladivom, kleščami in čutaro. Na Jezusovem obrazu se izraža bolečina, ki je poudarjena z dvignjenimi rokami. Zaznati je otožnost in zavest bližajoče se smrti. Dramatičen prizor izrisujejo osebe, postavljene ob diagonali križa, protiutež razgibanosti je statična vojakova figura. Jezus pade prvič, je upodobljeno na III. postaji, pade zaradi težkega križa. Na prizoru je križ udaril na steno, Jezus se pa lovi na njegove krake, noge ima spodvite pod seboj in z vrvjo ga vlečejo nazaj. En mož dviguje križ, drugi pa usmerja delo. Jezus, v beli obleki in v diagonali, je v nasprotju grobim možem. Jezusov pogled v daljavo kaže, da je v trpljenju sam, bremena mu nihče ne more odvzeti. Slikarska upodobitev Jezusove poti s križem po stopnicah je navzdol. Najbolj liričen in ekspresivni prizor je na IV. postaji, kjer Jezus sreča mater. Smer prizora je še vedno na levo. Marija, Janez Evangelist in Magdalena so na levi strani. Janez podpira Marijo, na obrazu se ji zrcali žalost, proti Jezusu steguje roke. Dramatičnost se kaže v višini njunih oči, Marijin pogled govori o trpljenju svojega otroka, Jezusov pogled je v daljavo. Križ na Jezusu je spet diagonala, ki ločuje dobre ljudi od slabih. Za križem možje dvigujejo pesti, skozi okno se radovedneži naslanjajo nad prizorom. Simon, V. postaja, ki so ga, po virih sodeč, k temu prisilili, dvigne prednji križ na svoje rame. Jezus je upodobljen pokončen, z dvignjeno glavo, nosi zadnji, lažji del križa. Križ je postavljen kot predelna stena, ki odmika nasprotnike v stran, v globino, v senco. Kralj je sovražnike upodobil z atributi negativnih značajev: dolgi nosovi, kozje brade, močne mišice, poraščenost... Množica v ozadju se zabava nad Jezusovim ponižanjem. Belina Jezusovega oblačila, z mehкими gubami, poudarja njegovo ponosno držo in zbranost. Kralj je VI. postajo postavil nad cerkveni vhod in jo prilagodil obokanim vratom. V osi slike stoji Jezus s križem, ki z dvojno diagonalo poudarja dramatičnost prizora in spet ločuje dobre, postavljene levo spredaj, od slabih. Jezus je postavljen v trikotnik med krakoma križa. Izraz na njegovem obrazu kaže velik napor. Število stranskih oseb se povečuje iz prizora v prizor. Tokrat je Kralj v prizor vključil tudi razbojnika. Podobno kot pri srečanju z materjo je tudi prizor VI. postaje dramatičen v obrazih Veronike in Jezusa. Veronikin obraz izraža sočutje, Jezusov pogled je uprt v odtis na prtju, s katerim mu je obrisala okrvavljeni in potni obraz. Na VII. postaji pade Jezus po stopnicah tik pred vzponom, ko je stopil skozi prehod. Vojak odhaja levo po stopnicah, ljudstvo, ki vzklika in kaže na Jezusa, vstopa z desne strani, še vedno je v senci. Osrednji del prizora zavzemata križ in Jezus, ki poskuša vstati. Njegov obraz je obrnjen

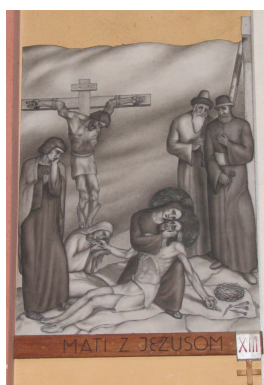
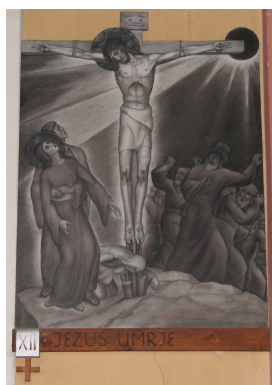

vstran. Jezus je upodobljen sam in odmaknjen od svojih nasprotnikov. Stopnjevano dramatičnost prizora tokrat poudari diagonala križa. S stopnjevanjem trpljenja se stopnjuje deformacija potez spremljevalcev. Jeruzalemske žene spremljajo Jezusa na VIII. postaji. Na levi strani so mili obrazi žena in otrok in hrepeneče iztegnjene roke. Pod težo križa je upognjeno Jezusovo telo, sključen hrbet. Dinamiko prizora poveča razgibana postavitev žena, nekatere sedijo, nekatere stojijo, Jezus pa z nagibom telesa ponovno daje slutiti padec. Križ loči like na pozitivne in negativne. Dobri mu prihajajo naproti, slabi hodijo za njim. Arhitektura je skromnejša. Pot na IX. postaji teče vzdolž zunanje stene obzidja. Desno se vidijo mestna vrata in množica ljudi, ki se usipa za sprevedom. Diagonala križa je položnejša, njegova teža pritiska vse huje. Trije Jezusovi padci so vključeni v križev pot zaradi stopnjevanja Jezusovega trpljenja. Tako je padce prikazal tudi Kralj. Ko Jezus prvič pade, je še dovolj močan, da se kleče ujame na križ in trup ostane v pokončnem položaju. Drugi padec na kolena, a se z roko uspe ujeti. Tretji padec ga pokoplje pod križem. S stopnjevanjem trpljenja se stopnjuje tudi surovost njegovih spremljevalcev. Vrv, s katero ga vlečejo, je napeta, ljudstvo je vse bolj razdraženo in to tudi pokaže s surovim izrazom in kretnjami. Na X. postaji pride Jezus na vrh gore. Arhitekture ni več, so le kamnita tla, neprepoznavna pokrajina in temni oblaki nad prizoriščem. To je najbolj množičen prizor. Na ljudeh so poudarjeni grdi obrazi. Razbojnika že visita na križu. Na levi strani ponujajo Jezusu čašo s pijačo, na desni pa Jezusovo oblačilo podajajo naprej. Križ je na tleh, naslonjen na skalo, v tleh pa je že odprtina, kamor ga bodo namestili. Jezus stoji na sredini prizora in je, kljub množičnemu prizoru, sam in osamljen med nebom in zevajočo odprtino. Kristus, čeprav z nogami še trdno na zemlji, ni več človek tega sveta. Kompozicija je simetrično uravnotežena, oblikovno in barvno, Kristus je v trikotniški postavitvi. Simetrala poteka vzdolž Jezusove postave in skozi odprtino pred njegovimi nogami. Upodabljanje krutosti in stopnjevanje trpljenja je na XI. postaji, kjer Jezusa pribijejo na križ. Kralj se je omejil na pribijanje nog in na žalostno tihožitje s košaro, z zdaj prazno. Križ z razpetim Jezusom je položen v diagonalo, ki je tokrat predvsem izraz dramatičnosti v pričakovanju smrti. Temni oblaki nad prizoriščem se kopičijo. Na levi strani so vojaki, ki režejo Jezusov plašč, za katerega so žrebali. Kocka še vedno leži na skali pred njimi. Ljudstvo na desni bere obsodbo. Obrazi niso več posmehljivi, temveč občutijo nelagodje, ker so priča posledicam Pilatove obsodbe. Jezus leži na tleh, križan. Na glavi ima trnjevo krono, ki jo je nosil na svoji poti. Telo je razpeto in preko rok in pasu privezano z vrvmi na križ, dlani so pribite nanj z žebli. Prsti leve roke se krčijo v bolečini, medtem ko desnica blagoslavlja. Sonce so zakrili oblaki, Jezusovo telo pa obliva nenavadna svetloba. XII.

postaja - Jezus umre. Na ljudstvo za križem je padla senca, ki se prestrašeno razbeži. Na prizorišču so ostali Marija, Janez Evangelist in Marija Magdalena. Križ z mrtvim Jezusom je edina vez med Bogom in ljudmi, med trpljenjem in odrešenjem. Glava mu je omahnila na desno ramo, kolena so se pod pritiskom telesa rahlo razmahnila. Noge so postavljene vzporedno in pribite z dvema žebljema. Kralj je potemnil sonce, zgleda kot sončni mrk, okrog je razpršena svetloba in ustvarja mistično vzdušje. Jezusovo telo pa izžareva lastno svetlobo, ki ga obdaja, prav tako njegove ljubljene osebe. Janez Evangelist podpira Marijo. Magdalena se je v žalosti vrgla k Jezusovimi nogami. Križ ločuje dobre in slabe, na levo in desno stran. Ob vznožju križa je ponavadi upodobljena lobanja, Adamova lobanja, simbol izvirnega greha. Odsotnost lobanje pri Kralju bi lahko pomenilo, da človek ne more biti obremenjen z izvirnim grehom. Na prizoru XIII. postaje je nastopil mir na gori. Množice ni več, poleg sta še osebi, ki sta pomagali sneti Jezusa s križa. Marija ima v naročju Jezusa. Jezus kaže z levico na žeblje, desnice se dotika Magdalena, Janez stoji ob strani. Svetloba je še prisotna na Marijinem obrazu, ker njena pot trpljenja še ni končana. Križ stoji na desni strani, ker nima več kaj ločevati, na sliki so samo dobri ljudje. Osebi, ki sta sneli Jezusa s križa, se pojavita še na XIV. postaji, ko ga položita v grob. Telo ja zavito v povoje in položeno na mrtvaški prt. Poleg Marije, Janeza in Magdalene so prisotne žalujoče osebe. Obokano votlino osvetlujeta bakla in svetloba, ki prodira skozi odprtino groba. Jezusovo telo seva svojo svetlobo. Vzdušje ni več dramatično, razgibano, temveč je mirno in spokojno.

I. – XIV. postaja križevega pota

6.8 ŠTURJE, 1960, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JURIIJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 4060

Geografska lega: RS, Občina Ajdovščina, naselje Ajdovščina

Lega v naselju: cerkev stoji sredi starega dela zaselka Šturje.

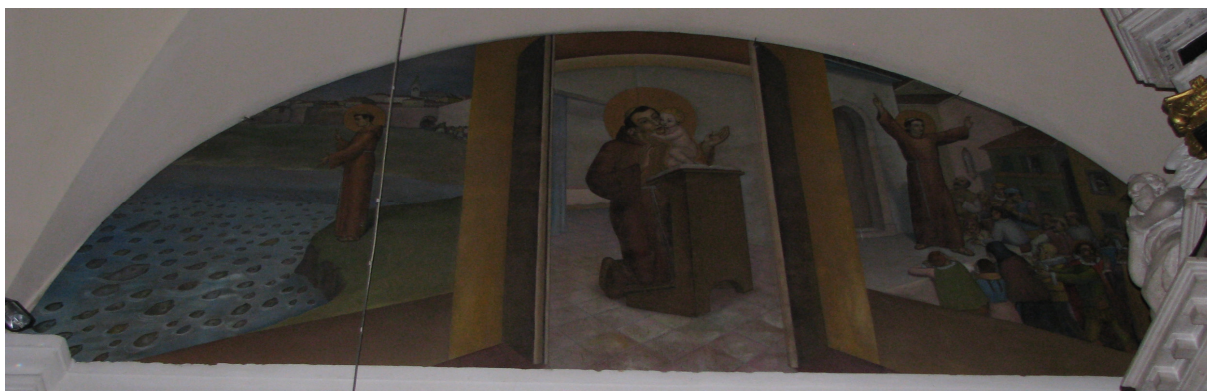
Cerkev se omenja leta 1320. Današnja stavba je bila sezidana v 17. stoletju. Po tlorisu si sledita prezbitarij, ki ima na severu prizidano zakristijo in na jugu zvonik, in ladja. Ladja in prezbitarij sta pravokotne oblike. Ladja je ločena od prezbitarija s slavolokom in pokrita z zrcalnim obokom. Prezbitarij je banjasto obokan. Oprema je baročna.

Šest poslikanih lunet, stropna freska in križev pot so Kraljeva dela.⁹¹ V lunetna polja pod sosvodnicami je vstavil oljne slike na lesonitu in tako prekril figuralne freske iz konca 19. stoletja. V levi luneti prezbitarija so prizori iz življenja sv. Antona Padovanskega, v desni pa sv. Martin deli plašč. V lunetah v ladji so prizori: Poklon pastirjev, Kristus se prikaže

⁹¹ Tone Kralj. *Retrospektiva*. 22. januar – 22. marec 1998, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3.1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

Mariji po vstajenju, Evharistija in Krst. Na ladijskem stropu je freska s prizorom Marijinega vnebovzjetja in kronanje. Kralj je z istim motivom prekril starejše delo Luke Čeferina iz leta 1848.⁹²

Kralj je prizore iz življenja sv. Antona Padovanskega v luneti razdelil na tri dele. Na prvem delu sveti Anton Padovanski pridiga ribam. Legenda govori, da ljudje niso hoteli poslušati svetnikovih božjih nauk, zato se je umaknil na morsko obalo in začel pridigati ribam. Te so pomolile glavo iz vode in poslušale njegove besede. Sv. Anton v meniški kuti stoji na bregu. V ozadju se nadaljuje obala in nad njo je mesto. Drugi del prikazuje sv. Antona med molitvijo. Pred seboj ima odprto knjigo, roke ima razprte in okrog vratu ga objema angelček. Na zadnjem delu je dogajanje v mestu, kjer sv. Anton pridiga božje nauke. Množica, zbrana okrog njega, pa se ne zadržuje in ne posluša njegovih besedah.

Življenje sv. Antona Padovanskega

Prizor sv. Martin, ki deli plašč, spominja na sliko sv. Martina iz Slivja in se od nje razlikuje le v detajlih. Sv. Martin sedi na konju in z mečem reže svoj plašč, ki ga bo podaril beraču, oblečenem v raztrgano obleko, ki ne zakriva celotnega telesa. Dogajanje je postavljeno pred obzidje, v zasnežen zimski čas. Poleg vojaško oblečenega sv. Martina so poleg še drugi vojaki na konjih, v Slivju jih ni.

⁹² Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Vipavska II., str. 193-195. Luka Čeferin je bil slovenski slikar, ki se je rodil leta 1805 in umrl 1859.

Sv. Martin deli plašč

Kralj je v prizor Poklon pastirjev preli Lukovo poročanje o Jezusovem rojstvu. Na levi strani so pastirji, ki prihajajo v betlehemsko votlino, dva med njimi imata v naročju ovco. Prvi pastir je že pokleknil ob čudežnem prihodu deteta. Jožef se opira na palico, ob njem je popotna malha, in sedi poleg Jezusa. Marija ljubeče razkriva pastirju Jezusa. Nad sveto družino je četa doprsnih angelov. Daleč v ozadju se izrisuje pastir s čredo ovac in angel, ki ga usmerja k hlevčku.

Poklon pastirjev

Križev pot zajema ladijski prostor. Ob vstopu v enoladijsko cerkev se znajdemo v središču dogajanja. Kralj se je v svojem opusu večkrat vračal k tej tematiki, saj je z njo izražal svoja verska vprašanja. Pri zgradbi prizorov je namenil pozornost oblikovanju prostora (stopnic, tal, obokov ...). Pri tem se je natančno izrazil v perspektivi in se posluževal same lesnitne

oblike. Tako je prostor ali prizor zaključil po obliki lesonitne podlage. Prizori so realistični, s celotno uporabljeno barvno lestvico. Postaje so označene s številkami in s kratkim povzetkom opisa. Prizori so množično polni, Jezus ni na nobenem sam, vedno ga spremlja ljudstvo, ki je zahtevalo križanje.

I. postaja prikazuje na desni strani dvorišča Jezusa, privezanega na vrv, na levi pa Pilata z liktorjem za svojim hrbtom in z roko, kazaje na množico. Množica v ozadju je glasna in burna. Na desni strani, za Jezusom, je Baraba, množica je zahtevala, da ga izpustijo in obsodijo Jezusa. II. postaja prikazuje Jezusa, s hrbtom obrnjenega proti gledalcem, pravkar bo sprejel križ na svoja ramena. Prvi padec se zgodi po stopnicah. Jezus se oklepa križa, pri tem pa ga birič za vrvjo potegne nazaj, drugi birič pa vihti vrv nad njim. Prisotna množica se mu posmehuje. Na IV. postaji zre Jezus proti svoji materi, ki steguje roke k njemu, Janez Evangelist jo zadržuje in Marija Magdalena prestrašeno obstane, rabelj pa škodoželjno maha z žebli pred Marijo. Naslednja postaja nam prikazuje Simona iz Cirene, ki pomaga nositi križ. V ozadju nosita križna kraka dva dečka, nad njima pa sledijo dogajanje figure gledalcev iz naslikane arhitekture. Prizor srečanja z Veroniko - Veronika je prišla iz hiše in Jezusu obrisala obraz. Na prtu je ostala vidna podoba. Skupina petih biričev pridržuje Jezusa na vrveh. Na VII. postaji je Jezus ponovno omahnil pred stopnicami, tokrat vzpenjajočimi. Kralj je izkoristil polkrožno obliko lesonita za sprevod množice. Tudi na VIII. postaji je izkoristil obliko lesonita, le da tokrat za arhitekturo. Jezus sreča jeruzalemske žene, ki sočustvujejo z njim in stegujejo roke proti njemu. Tretji padec se zgodi pred mestom. Tokratni padec je Jezusa popolnoma obnemogel. Nemočen leži na tleh, birič pa dviguje križ. Množica in vojaki so obstali. Desna stran slike je izredno dinamična, leva pa statična. Rablja na X. postaji slačita Jezusa, ki je s pogledom obrnjen na že križanega razbojnika (na prizoru se vidijo noge in križ). Križ je že pripravljen, pripravljen je tudi vrč z vinom in žolčem ter trnova krona. Naslednja postaja prikazuje pribijanje Jezusa na križ. Dva rablja z vrvmi postavljata Jezusovo nogo na križ, tretji rabelj pa jo bo pribil. Križ je postavljen vodoravno, v ospredju je torba z žebli in kladivo. V ozadju so vojaki, ki režejo Jezusov plašč, in množica, ki si ogleduje Jezusa. XII. postaja prikazuje Jezusovo smrt. Jezus ima povešeno glavo. Sonce je potemnilo in tema je zasenčila celotno dogajanje, luna in zvezde so zavzele nebo. V ospredju so: križani Jezus, Marija Magdalena, ki objema križ, in Janez Evangelist, ki podpira nezavestno Marijo. V ozadju so vojaki in množica ljudi. VIII. postaja je osredotočena na prizor, ko Jezusa položijo Mariji v naročje. V ospredju je Marija z mrtvim Jezusom, za njo stoji Janez Evangelist, Marija Magdalena pa poljublja Jezusove noge. Za to skupino je delno viden

križ in k njemu prislonjena lestev ter snemalca Jezusovega telesa s križa. Skrajno desno je viden del križa z razbojnikom. Zadnja postaja je postavljena v grob. Jezus je ovit v povoje in leži v grobu, okrog njega so osebe, ki so ga spremljale pri snemanju s križa, in od trpljenja strta Marija, Marija Magdalena in Janez Krstnik.

I. – XIV. postaja križevega pota

Kraljeve poslikave so formalno manj drzne in izpovedno bolj lirične. Razvil je svojo stilno obliko figuralike. Z realizmom je zadovoljil svobodno risarsko, kompozicijsko in koloristično izpovednost. Pri sestavi motivov zna poiskati primerne kompozicijske rešitve, npr. VII. in VIII. postaja križevega pota.

6.9 TRNOVO PRI ILIRSKI BISTRICI, 1961, PODRUŽNA CERKEV SV. JURIIJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3703

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Ilirska Bistrica, Uradne objave (Primorske novice), št. 2/93-39, Uradne objave (Snežnik), št. 6/2000-3, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Ilirska Bistrica, naselje Bistrica

Lega v naselju: cerkev stoji sredi starega mestnega jedra v Ilirski Bistrici.

Cerkev iz 18. stol. sestavljajo pravokotno zaključen prezbiterij, nekoliko širša pravokotna ladja in zvonik. Notranjost hrani klopi s kora iz leta 1686, občudujete pa lahko tudi baročni oltar in Marijin kip. Posebnost kraja Ilirske Bistrice je prepletanje ljudskega stavbarstva iz 19. stoletja s stavbami trgovskega, poslovnega in upravnega značaja.

Cerkev sv. Jurija se ponaša s stenskimi poslikavami Toneta Kralja v prezbiteriju (Kristus umije učencem noge, Kristus se prikaže apostolom).⁹³ Slika Darovanje v templju se nahaja v ladji in je oltarna slika stranskega oltarja.

Sliki v prezbiteriju sta zanimivi in dekorativni, ker arhitektura ni le slikarsko okrašena, temveč je vključena kot dekorativno-izpovedni element.⁹⁴

Kristus umije učencem noge: motiv je povzel Kralj po evangeliju po Janezu⁹⁵. V krogu je zbrano dvanajst učencev. Kristus kleči pri Simonu Petru, ki pa noče, da bi mu umil noge. Pri umivanju pomagata Kristusu dva učenca; eden drži vrč z vodo, drugi posodo za umivanje. Prizor je postavljen v stebriščno dvorano. Kralj je uporabil arhitekturne danosti na sliki in jo tako razdelil na tri dele. V osrednji del je postavljen ključen dogodek.

Prizor Kristus se prikaže apostolom se dogaja v podobnem prostoru kot na prejšnji sliki in prav tako je ključen dogodek postavljen v sredino. Učenci so se Kristusa razveselili in ga sprejemajo z odprtimi rokami. En učenec je pred njim pokleknil in drugi je od presenečenja zastal. Jezus je oblečen v belo obleko in rdeč plašč, ki je na notranji strani

---

⁹³ Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

⁹⁴ Tone Kralj. *Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

⁹⁵ Jn 13,1-20.

zlate barve. Roke ima razprostrte, tako da se vidijo na njih sledi križanja. Na desni strani so tri ženske, ki so osuple zaradi dogodka.

Kristus umije učencem noge

Kristus se prikaže apostolom

Darovanje v templju je Kralj povzel po evangeliju po Luku.⁹⁶ Prizor prikazuje skupino šestih ljudi v templju. Sredinski je Simeon, jeruzalemski mož, ki drži Jezusa v naročju in gleda navzgor. Zraven Simeona sta: starka, prerokinja Ana, in starec, njen mož. Nad njima sta medla svetlobna žarka. Poleg starke je Jožef, ob starcu pa Marija. Jožef drži v roki kletko z golobom, Marija drži iztegnjene roke proti Jezusu.

Darovanje v templju

6.10 GORJANSKO, 1963, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. ANDREJA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3660

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju Občine Sežana, Uradne objave (Primorske novice), št. 13/92-68, Ur.l. RS, št. 68/95-3115, 4/96 (popravek), stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Gorjansko, naselje Komen

Lega v naselju: cerkev se nahaja sredi vasi Gorjansko.

Leta 1494 se prvič omenja cerkev sv. Andreja. Prvotno je bila enoladijska cerkev s prezbiterijem gotska, v baroku so ji prizidali zakristijo. Staro ladjo so okoli 1895 predelali v prezbiterij in mu dodali novo, večjo ladjo, stari prezbiterij pa spremenili v zakristijo. Ladja je pravokotna, prezbiterij je ravno zaključen, stari prezbiterij, sedanja zakristija, ima

---

⁹⁶ Lk 2,22-38.

triosminski zaključek in je križno obokan. Ladja je pokrita z ravnim stropom, banjasto obokan je prezbitarij. Cerkev je opremljena z marmornimi baročnimi oltarji. Iz 19. stoletja so prižnica, stranski oltar in nekateri kipi (kip v zakristiji in kip poleg prižnice).

Tone Kralj je naslikal oltarno sliko, ki zajema prizore iz mučeništva sv. Andreja: Umirajoči sv. Andrej in Kristus z zlatim lovorovim vencem v roki. Pod figurama sv. Andreja in Kristusa je naslikano čaščenje zlatega teleta. Križev pot je nastal leta 1967 in je prav tako Kraljevo delo.⁹⁷ Slike so naslikane na lesenitni podlagi.

V spodnjem delu oltarne slike je upodobljeno čaščenje zlatega teleta, osrednji prizor je umirajoči sv. Andrej in zaključni se v zgornjem delu, kjer je Kristus. Kristus s krono na glavi stoji na oblaku in podaja Andreju zlat lovorov venec. Lovorov venec je znamenje zmagovalstva in mučeništva. Okoli Kristusove glave je, namesto avreole, sončni sij. Svetloba prihaja z neba in prek Kristusa pada na Andreja. Ta je pribit na križ v obliki X. Na telesu so vidni še sveži znaki pribijanja. Telo je napeto in izsušeno, kosti so vidne. Monumentalna Kristus in sv. Andrej zavzemata večji del slike, zato pripada čaščenju zlatega teleta majhen prostor. Čaščenje prikazuje statično tele na podstavku, pod njim je množica, ki opazuje sv. Andreja.

Mučeništvo sv. Andreja

⁹⁷ Davor KERNEL, *Kras-Brkini poslikave Toneta Kralja*, Sežana 2003, str. 4.

Najbolj zanimive so slike križevega pota. Vsaka postaja je na spodnjem robu opremljena s številko in opisom postaje. Pri zgradbi prizorov je Kralj uporabil prostorske danosti in vključil v svoje prizore. Prizorišče na postajah je postavljeno v nedoločen prostor, večkrat omejen z golimi stenami, kar poudari tesnobo in osamljenost. Kralj je figure realistično oblikoval s premišljenim senčenjem. Barvna lestvica je umirjena, brez močnih kontrastov. Na postajah najdemo barve slovenske zastave.

Križev pot se začne na desni strani prezbiterija, in sicer s prizorom Jezus pred Pilatom. Na levi strani je Jezus, na desni je Pilat. Oba sta obrnjena proti nam, kot da smo mi množica, ki zahteva obsodbo. Jezus je osramočen, ogrnjen je le v rdeč plašč, s katerim se zakriva. Okrog vratu je privezan na vrv. II. postaja prikazuje sprejemanje križa na ramena in s tem vso hudobijo tega sveta. Jezusovo oblačilo je v barvah slovenske zastave. Pri prvem padcu je Jezus obrnjen proti nam z obrazom, na katerem je izraz duševnega trpljenja in je v nasprotju z rabljevimi priganjanjem. Na IV. postaji Jezus sreča mater in Janeza Evangelista. Za Jezusom rabelj vihti kladivo in ga priganja brez ustavljanja. V. postaja nam prikazuje Simona iz Cirene, ki pomaga Jezusu nositi križ, tako da bo sam nosil en krak. Simon nam kaže hrbet, vendar ga prepoznamo po srpu, ki mu ga je Kralj zataknil za pas. Srp ima, ker dva evangelista omenjata, da se je Simon vračal s polja. Pri srečanju z Veroniko je Jezus obrnjen proti nji in pridržuje prt, tako da ne vidimo odtisa v njem. Na skrajni desni sta dva fantiča s kamnom in palico. Na prizoru je še vedno Simon, ki pomaga nositi križ. Jezus drugič pade na VII. postaji. Vzrok za padec je predolg plašč. Zaradi padca se mu posmehujejo vsi prisotni. Pretresljiva je VIII. postaja, srečanje z jeruzalemskimi ženami. Jezus jih s kretnjo desne roke tolaži, medtem ko rabelj za njim vihti bič. Pri tretjem padcu je Jezus že nemočen. Desni rabelj mu pomaga dvigniti križ, ostali zaničljivo opazujejo. Dogajanje je postavljeno pred mestno obzidje. X. postaja: Jezus je izmučen, zre v nebo. Rabelj v rumenem mu slači oblačilo, rabelj v rdečem pa s kleščami drži pripravljeno trnovo krono. Križ je na tleh, že pripravljen, prav tako vrč z vinom in žolčem ter košara z žebli in kleščami. V ozadju so vojaki, ki si delijo Jezusov rdeči plašč. Prizorišče se na XI. postaji razširi. Križ je postavljen diagonalno v prostor, poudarjeni so trije rablji, ki z velikim užitek in krutostjo pribijajo Jezusa na križ. Zgornjo polovico kompozicije zaseda razbojnik na križu z vojaki, ki množici preprečujejo premikanje v ospredje. Posebno zanimiva je XII. postaja z motivom raztrganega tempeljskega platna. Sonce je potemnilo in tema je zavzela prostor. Ob križanem Jezusu je Marija, Janez Krstnik in Marija Magdalena, ki Jezusa objema preko nog. Kralj je na XIII. postaji izločil snemanje s križa, pozornost je namenil na Marijo z mrtvim sinom v naročju, kar se ne

ujema z evangelijem. V ozadju, na križ, visi razbojnik. Zadnja postaja, Jezusa položijo v grob, je postavljena na levo stran prezbiterja: ob oltarju se torej začne in konča Jezusova krvava pot. Na prizoru je polaganje Jezusa v grob. Poleg so strta Marija, jokajoča Marija Magdalena, Janez Evangelist in ostali žalujoči.

I. – XIV. postaja križevega pota

V poslikavah cerkve na Gorjanskem okviru ne utesnjujejo prizorov. Prostor na poslikavah se širi in nam daje slutiti zamejene površine. Upodobitve so jasne in naravnane k poučnosti, saj potešijo zvedavost ljudi. Pogosto se pojavlja motiv stopnic, še posebno tam, kjer je želel povečati prostor, obenem pa je dodal sliki ugibanje o nevidnem prostoru.

6.11 BUKOVICA 1964, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. LOVRENCA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3596

Geografska lega: RS, Občina Renče-Vogrsko, naselje Bukovica

Lega v naselju: cerkev stoji sredi vasi Bukovice.

Prvotna cerkev je omenjena 1523, sedanja cerkev je bila pozidana leta 1928. V tlorisu si sledita prezbiterij, ki ima ob južni stranici zakristijo, in ladja. Zvonik je postavljen med prezbiterijem in severno ladijsko steno. Ladja je pravokotna, prezbiterij ima triosminski zaključek. Ladja je pokrita s stropom iz lesnitnih plošč, prezbiterij je križno obokan. Oprema cerkve je iz 19. stoletja.

Tone Kralj je poslikal oltarno steno s prizorom Mučeništvo sv. Lovrenca (olje na platno), iz leta 1964. Na slavoločni steni sta sliki Fatimska Mati božja in Srce Jezusovo, obe iz leta 1962.⁹⁸

Mučeništvo sv. Lovrenca je postavljeno v trenutek, ko sv. Lovrencu vojaka, temnih postav, slačita belo oblačilo. Pred tem sta mu že slekla diakonsko oblačilo, ki leži na tleh. Na belem oblačilu so cevaste gube. Sv. Lovrenc gleda proti angeloma, ki prihajata z neba. Preko angela prehaja svetloba do sv. Lovrenca v obliki narobe obrnjenega trikotnika. En angel drži v roki mučeniško palmovo vejico, drugi zlat venec. Za njima je zbor angelskih glavic, ki imajo perutnice. V ozadju, na podstavku, je razbeljen raženj, na katerem bodo pekli sv. Lovrenca.

Fatimska Mati božja je upodobljena v belem oblačilu, s sklenjenimi rokam, in okrog njih je rožni venec. Stopa z levo nogo naprej po oblaku in z drugo še ostaja na kraju, osenčenem z rumeno barvo. Fatimska Mati se je prikazala trem pastirčkom nad pritlikavim

---

⁹⁸ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

sredozemskim drevesom, neke vrste hrastom, ki v slabi zemlji ostane kot grm in je vedno zelen. Tone Kralj je to rastlino vključil na dno prizora.

Srce Jezusovo: ta ikonografski motiv je Tone Kralj naslikal dokaj izvirno. Jezus je upodobljen celopostavno, z desno nogo je stopil naprej, vendar z obema stoji na oblaku. Obe roki ima stegnjeni naprej in kaže znake križanja. Oblečen je v rdeč plašč, ki mu pada čez cevasto nagubano belo haljo, ki je na desni strani izrezana, da se vidi rana, na levi strani ima svoje goreče srce, obdano s trnjevo krono. Pri Jezusovih nogah je kelih in nad njim hostija, simbola Jezusove krvi in telesa.

Mučeništvo sv. Lovrenca

Fatimska Mati Božja

Srce Jezusovo

V poslikavah cerkve v Bukovici je opaziti izrazito cevasto gubanje oblačil, zasuki teles pa niso ekstremni. Na sliki Mučeništvo sv. Lovrenca prevladujejo temne barve, drugi dve sliki pa sta pravo nasprotje, izraženi s svetlimi barvami.

6.12 BILJE 1964, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. ANTONA PUŠČAVNIKA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3563

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinski spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Nova Gorica, Uradno glasilo (Gorica), št. 8/85-275, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Miren- Kostanjevica, naselje Bilje

Lega v naselju: cerkev stoji v Biljah, sredi vaškega trga.

Prvotno je bila cerkev gotska, z letnico 1499, med I. svetovno vojno je bila poškodovana in so jo obnovili v njeni obliki iz 18. stoletja. V tlorisu si sledita prezbiterij, ki ima na severni strani prizidano zakristijo, in ladja, ki se s severne strani odpira v kapelo. Na severni steni, med kapelo in zakristijo, je prizidan zvonik. Ladja je pravokotna, prezbiterij je kvadraten, s posnetimi vogali. Ladijski obok je zrcalni, z desetimi sosvodnicami, nad prezbiterijem je kupolast obok, kapela je križno obokana. Oprema cerkve je nastala po I. svetovni vojni.

V monumentalni niši na levi stani ladje visita sliki Sv. družine (olje na platno) in Brezmadežne, iz leta 1964.⁹⁹ V kapeli nad krstnim kamnom je včasih visela slika Srca Marijinega.

V niši se najprej opazi sliko Sv. družine. V središču slike je Marija, Jožef in mali Jezus. Prizor je postavljen v zaprt prostor, svetloba prihaja od svetega Duha, ki je naslikan nad njimi. Poleg svetega Duha sta dve liliji, simbola Marijine neomadeževanosti in spočetja od svetega Duha. Skozi prostor, na desni, se vidi Jožefovo tesarsko orodje. Jožef je oblečen v delovno obleko in se igra z Jezusom. Marija opazuje Jezusa, njena roka počiva na srcu.

Upodobitev Brezmadežne je postavljena v okvir. Marija, v belem oblačilu z modrim pasom, v rdečem plašču, stoji na zemlji in z vidnim srcem na prsih. Z levo nogo stopa čez mesečev krajec in s prsti noge tre glavo kači, ki se z jabolkom izvirnega greha med čeljustmi tesno ovija okoli zemeljske oble. Mesec simbolizira rodovitnost ali obilje. Marija je postavljena v nišo, na kateri so polkrožno razporejene angelske glavice, ki imajo perutnice. Pod celotno podobo so vidne proseče roke in roke sklenjene v molitev. V rokah so vrtnice in lilija. Lilija simbolizira neomadeževanost z izvirnim grehom in spočetje od svetega Duha. Vrtnice simbolizirajo Marijino ljubezen in žalost.

---

⁹⁹ *Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar – 22. marec 1998*, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.- 22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 117.

Sveta družina

Brezmadežna

Prizora sta dokaj razgibana, telesa so realistično upodobljena, brez ekstremnih zasukov, draperija se guba v rahlih cevastih gubah, prevladujejo modra, rdeča in bela barva.

6.13 SLAP PRI VIPAVI, 1967, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MATIJE

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3998

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Ajdovščina, Uradno glasilo (Gorica), št. 4/87-157, 9/98, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Vipava, naselje Slap

Lega v naselju: cerkev stoji v zahodnem delu vasi Slap pri Vipavi.

Pravilno orientirana cerkev je enoladijska. V tlorisu si sledijo prezbitelij, ladja in zvonik. Ladja je pravokotna, prezbitelij ima triosminski zaključek. Ladja je banjasto obokana in z oprogo razdeljena v dve poli. Prezbitelij je banjasto obokan, stikajoči sosvodnici dajeta vtis križnega oboka. Cerkev se omenja leta 1373. Današnja cerkev stoji na gotski predhodnici iz začetka 70. let 15. stoletja. Večina cerkvene opreme je iz 19. stoletja, veliki oltar pa je omenjen že v prvi polovici 18. stoletja.

Tone Kralj je leta 1967 poslikal cerkev sv. Matije. Na severni steni ladje in prezbiterija so tri polkrožna lunetna polja nad venčnim zidcem, poslikana s freskami. Od prezbiterija proti vходу si sledijo prizori: Sv. Matija, izbran za apostola, Kristus blagoslavlja množico od Genezareškem jezeru in Judežev poljub.¹⁰⁰

Prvi prizor, ko vstopimo v ladjo, prikazuje sv. Matija, izbranega za apostola. Prizor je postavljen na tlak v kapelo. Na sredini je glavni protagonist sv. Matija s povešeno glavo, prekrižanimi rokami na prsih in oblečen je v zeleno tuniko in rdeče ogrinjalo, nad glavo je osvetljen z močno svetlobo. Levo in desno od njega so trije apostoli, s pogledom obrnjenim proti nebu. Za osrednjim prizorom na desni so postavljeni še drugi apostoli. Na drugi strani, na levi, pa klečijo verniki, ki molijo in prosijo za Matijo. V ozadju so hiše. Slika se nanaša na zavetnika cerkve.

Sv. Matija izbran za apostola

Druga upodobitev je, Kristus blagoslavlja množico ob Genezareškem jezeru. Prizor se sklicuje na novo zavezo, ko Kristus uči učence, kako naj širijo vero. Dogajanje je postavljeno na obalo Genezareškega jezera. Na freski občudujemo Jezusa v ospredju, s svetniškim sijem, iztegnjenimi rokami, okrog njega pa sledijo druge figure. Na desni strani je procesija različnih ljudi; ženske in moški, mladi in stari, eni klečijo, drugi pa stojijo. Vsi kažejo globoko spoštovanje in upanje na pomoč. V ozadju so prikazane mestne hiše, za njimi pa hribovita pokrajina. Na levi strani je prikazan čoln, na katerem stojita dva

¹⁰⁰ Tone Kralj. *Retrospektiva*. 22. januar - 22. marec 1998, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.-22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998, str. 118.

Jezusova učenca, pred njima je klečeča ženska. Jezus je odet v modro ogrinjalo in rdečo obleko.

Kristus blagoslavlja množico ob Genezareškem jezeru

Tretji prizor v ladji je Judežev poljub, dogaja se na Oljski gori. Judež je pristopil k Jezusu in ga hoče poljubiti, tako ga bo izdal. Stoječi Jezus na desni strani se z rokama brani Judeža. Jezus je upodobljen v rdeči obleki in modrem pregrinjalu, Judež pa v rumeni obleki in rdečem pregrinjalu. Kompozicija je razdeljena na dva dela. Na desni strani so prestrašeni in osupli Jezusovi učenci, eden izmed njih drži roko na meču. Na levi strani so oboroženi vojaki, ki so prišli prijet Jezusa. Njihovi obrazi so posmehljivi. Prizor osvetljujejo z leve strani dve bakli. Igra svetlobe in sence je najbolj vidna na drevesu, kar nam pritegne pogled in deluje dramatično. Čeprav naj bi se dogodek zgodil ponoči, so barve izrazite in jasno so naslikani detajli, v ozadju je hribovita pokrajina z oljkami. V spodnjem desnem kotu se je Tone Kralj podpisal z datumom nastanka slike.

Judežev poljub

Pri lesnitnih poslikavah prevladujejo pestre barve s sivkastimi barvami v ozadju. Draperija se pravilno guba v cevastih gubah. Pri figurah so opazne geste rok in obrazna mimika.

6.14 DORNBERK, 1969, ŽUPNIJSKA CERKEV SV. DANIJELA

Evidenčna številka v registru nepremične kulturne dediščine: 3627

Spomeniškovarstvena osnova: Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinski spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Nova Gorica, Uradno glasilo (Gorica), št. 8/85-275, stalna razglasitev do preklica

Geografska lega: RS, Občina Dornberk, naselje Nova Gorica

Lega v naselju: cerkev stoji na severnem delu vasi Dornberk.

Cerkev je prvič omenjena leta 1296, leta 1574 je bila prezidana v renesančni slog. Cerkvena os je obrnjena v smer vzhod-zahod. Cerkev sestavljata pravokoten prezbiterij in pravokotna ladja ter kapela pod prezbiterijem. Ladja je obokana z zrcalnim obokom s sosvodnicami. Prezbiterij je banjasto obokan. Zvonik je prizidan ob severno steno ladje. Oprema je pretežno renesančna (nekateri elementi na oltarju, portal) in baročna (trije oltarji, okna, slike).

Tone Kralj je poslikal z angelskimi glavicami obok pod starim pevskim korom leta 1969 in v kapeli dve sliki na lesnit: Dobri pastir in Vračanje Jezusa, Marije in Jožefa iz templja.

Angeli so postavljeni v deltoide v treh prizorih. V vsakem deltoidu je zlat križ in okrog njega so štiri angelske glavice z razprtimi krili. Poslikal je tudi ladijski obok, vendar so poslikave delno uničili ob gradnji prizidka.

Prizor Dobri pastir je ikonografska podoba Jezusa, pastirja, ki izhaja iz Evangelija. Jezus z ovcami je simbol njegove ljubezni do ljudi. Na sredini, v prvem planu, je upodobljen Jezus sredi črede ovac in z jagnjetom v naročju. Pozornost pritegne svetniški sij, zlate barve, in posledice križanja na rokah in nogah. Jezus je odet v belo obleko in rdeče pregrinjalo. Prizor je postavljen na dvorišče, v ozadju se vidita zid in ograja. Kralj je uporabil malo kolorita, omejil se je zgolj na belo, zlato, rdečo in modro barvo.

Druga slika je Vračanje Jezusa, Marije in Jožefa iz templja. Motiv se navezuje na dvanajstletnega Jezusa, ki se je izgubil v templju, in gre za časovni zamik v upodabljanju dogodka. V prvem planu so Jezus, Marija in Jožef, ki se vračajo iz mesta. Jezus je upodobljen na sredini, med Marijo in Jožefom, in vneto razlaga. V ozadju je mesto Jeruzalem.

Dobri pastir

Vračanje Jezusa, Marije in Jožefa iz templja

7 SKLEP

Toneta Kralja povezujejo tri dejstva: bil je kmečkega porekla, z Dolenjske in pripadal je krščanskemu izročilu. Umetnik se je zavedal, da je umetnost zaradi umetnosti prazna, vendar postane smiselna le, če zmore človeka nagovoriti. Ta način je v svojem umetniškem ustvarjanju hotel vseskozi uresničevati.

Posebno poglavje v Kraljevem opusu predstavljajo cerkvene poslikave. Ustvarjal je na stiku slovenskega in romanskega prostora, na stiku dveh kultur in v času pretresljivih zgodovinskih dogodkov. Biblične prizore je aktualiziral s tesno povezavo s takratnim dogajanjem. V prizore je vključeval simbole, ki izražajo protest proti vojni, nasilju in krivicam. V bistvu ves njegov opus - že od najzgodnejših ekspresionističnih začetkov dalje - zrcali občutljivost za sočloveka, za njegovo usodo in trpljenje, zato je dojemljiva njegova dovtetnost za problematiko Primorcev.

Že na Premu je usmeril svojo pripadnost k motivom slovanskih svetnikov in s tem povedal, komu pripada prostor. Ta motiv je ponovil še v Volčah, Avberju, Hrenovicah, Soči in Vrtojbi. Do leta 1924 se je Kralj držal ekspresivnosti, kjer sta mu bila bistvo linija in barva v svetlih in pastelnih odtenkih. Po letu 1927 je začel z monumentalnim slikarstvom. Barve v tem času so v odtenkih barve zemlje. V obdobju vonje, po letu 1939, so postale barve skoraj čiste in Kralj se je začel posluževati skoraj vseh barv na barvni lestvici. Kralj razlaga skozi motive z drobnimi detajli zločine in trpljenje naroda in Kristusa postavlja kot pozitivno osebo, v zvezi s slovenskim narodom, saj nastopa kot tolažnik in rešitelj. Vseskozi izraža njegova umetnost slovansko-usmerjeni izraz in protest proti nesmiselnosti vojne. Občudovanja vredno je omeniti Kraljev pogum, s katerim je izrazil nasprotje fašizmu. Zanimivo pa je, da so te poslikave v času pretresljivih zgodovinskih dogodkov sploh lahko nastale in obstale. Večinoma gre za majhne vasi, daleč od mest. Takšne so: Trenta, Soča, Breginj, Mengore, Volče, Hrenovice, Slivje, Prem, Podgraje in Šentviška Gora.

Kralj je svoje ustvarjanje namenil preprostim ljudem, saj je razumel njihovo stisko. Kmečko okolje, iz katerega je umetnik izhajal, je gotovo pripomoglo, da so ljudje sprejeli njegovo umetnost in se v njej prepoznali. Njegova umetnost je ljudem pomenila žarek upanja v njihovem uporuh proti fašizmu, nacizmu, vojni in nasilju nasploh. Ustvarjal je na razumljivo za ljudi, saj je v svojem slikarskem razvoju postopoma opustil izraz ekspresionizma in preko nove stvarnosti poenostavil pripoved, na vsem razumljivo, v

okviru realizma. Premška poslikava predstavlja mejnik oziroma kar enega od vrhuncev v razvoju njegovega cerkvenega slikarstva. Slikar je vnesel določene novosti s svojo interpretacijo. V kasnejših poslikavah, če pogledamo celoto, se zdi, da slikar vse bolj dela po neki šabloni, z minimalnimi odstopanji. Tako postanejo slike zgolj ilustracije svetopisemskih dogodkov. Poslikave so bile izvedene z minimalnimi sredstvi, kar postane problem tehnične kvalitete. Nekaj poslikav je danes v slabem stanju.

Umetniško delo Toneta Kralja je obogatilo slovensko zakladnico umetnosti. Njegove slike so nam govorile in nam govorijo še danes, da je delal med nami z ljubeznijo, nesebično in z živo vero. Vse cerkve, ki jih je poslikal, ostajajo trajna razstava, ki bo vedno vsem odprta. Ob teh umetninah ga morajo spoznati tudi tisti, ki ga ne poznajo ali ga do sedaj niso marali razumeti. Na Primorskem je Tone Kralj postavil mogočen spomenik, ob katerem se bodo ustavljali tudi bodoči rodovi.

8 LITERATURA IN VIRI

Andelko BADURINA, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 1979

Martin JAVNIKAR, *Primorski slovenski biografski leksikon*, Gorica 1993.

Erika JAZBAR, Vojko MAKUC, *Ob 70-letnici poslikave v Pevmi*.

Davor KERNEL, *Kras- Brkini poslikave Toneta Kralja*, Sežana 2003.

Darinka KLADNIK, *Metod, Cecilija in David čakajo*, (Dnevnik), leto 54, št. 33, str. 10.

Milček KOMELJ, *Ekspresionizem in nova stvarnost na Slovenskem*, Moderna galerija Ljubljana, 1986.

Milček KOMELJ, *Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika: duhovno usmerjena umetnost dvajsetih let dvajsetega stoletja*, Ljubljana 1979.

Milček KOMELJ, Umetnost med obema vojnama, v: *Umetnost na Slovenskem, od prazgodovine do danes*, (ur. Irena Terenc- Freljih), Ljubljana 1998.

Verena KORŠIČ ZORN, *Tone Kralj: cerkvene poslikave na Tržaškem, Goriškem in v Kanalski dolini*, Gorica 2009.

Verena KORŠIČ ZORN, Gosta z Dolenjskega: Tone Kralj in France Gorše, v: *Umetnost 20. stoletja na Goriškem in v Posočju*, Gorica 2000.

Igor KRANJC, Stenske poslikave Toneta Kralja na Primorskem, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998.

Tone Kralj. Retrospektiva. 22. januar - 22. marec 1998, (Ljubljana, Moderna galerija, 22. 1.-22. 3. 1998, ur. Igor Kranjc), Ljubljana 1998.

Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Kraška I., Celje 2005.

Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Kraška II., Celje 2005.

Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Kraška III., Celje 2005.

Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Šempeter., Celje 2005.

Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Vipavska, Celje 2005.

Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Postojna I., Celje 2006.

Tosja MAKUC KOZINA, Oris umetnosti Toneta Kralja na slikarskem, grafičnem in ilustrativnem področju, v: *Goriški letnik: zbornik goriškega muzeja 1985/1987, 12/14*, Nova Gorica 1987.

Branko MARUŠIČ, *Slikar Tone Kralj, glavni arhivar komunistične stranke*, (Oko), leto 7, št. 246, str. 12.

Luc MENAŠE, *Evropski umetnostnozgodovinski leksikon*, Ljubljana 1971.

Franci PETRIČ, *Slovenske božje poti*, Ljubljana 2008, str. 267.

Jože PIRJEVEC, Slovinci in zahodna meja, v: *Slovinci v XX. Stoletju*, Ljubljana 2001.

Dragica PROSEN, *Kraljeve freske bodo živele*, (Sobota), leto 5, št. 4, str. 5.

Hermenegild SREBRNIČ, *Moja srečanja s Tonetom Kraljem*, (Katoliški glas), 1994, št. 3.

Spletna stran galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki, pridobljeno 14. 9. 2010 iz http://www.galerija-bj.si/index.php/stalneRazstave/razstava/tono_kralj/.

Spletna stran ministrstva za kulturo, register nepremične kulturne dediščine, pridobljeno 5. 7. 2010 iz <http://rkd.situla.org/>

Marko VUK, Križev po Toneta Kralja na Mirenskem gradu, v: *Goriški letnik*, št. 28 (2001), Nova Gorica: Goriški muzej, 2003.

Gojko ZUPAN, Kraljestvo cerkvenih poslikav, v: *Sakralna umetnost Toneta Kralja na Primorskem*, Ljubljana 1998.